

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
ΑΝΑΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ
ΚΙΝΔΥΝΟΥ

**Συγκριτική μελέτη των κύριων αιτιών πρόωρης
συνταξιοδότησης σε χώρες της Ευρώπης.**

Μιλτιάδης Σ. Σμέτης

Διπλωματική Εργασία

που υποβλήθηκε στο Τμήμα Στατιστικής και Ασφαλιστικής
Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των
απαιτήσεων για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης στην Αναλογιστική Επιστήμη
και Διοικητική Κινδύνου

Πειραιάς,
Ημερομηνία
05/2018

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εγκρίθηκε ομόφωνα από την Τριμελή Εξεταστική Επιτροπή που ορίσθηκε από τη ΓΣΕΣ του Τμήματος Στατιστικής και Ασφαλιστικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς στην υπ' αριθμ.
. . . συνεδρίασή του σύμφωνα με τον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Αναλογιστική Επιστήμη και Διοικητική Κινδύνου

Τα μέλη της Επιτροπής ήταν:

- Αναπληρώτρια Καθηγήτρια - Βερροπούλου Γεωργία (Επιβλέπουσα)
- Αναπληρωτής Καθηγητής – Δημήτριος Αντζουλάκος
- Επίκουρος Καθηγητής – Τήνιος Πλάτων

Η έγκριση της Διπλωματική Εργασίας από το Τμήμα Στατιστικής και Ασφαλιστικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

UNIVERSITY OF PIRAEUS

DEPARTMENT OF STATISTICS AND INSURANCE
SCIENCE

POSTGRADUATE PROGRAM IN ACTUARIAL SCIENCE
AND RISK MANAGEMENT

**A Comparative analysis of the main causes of
early retirement in European countries.**

By
Miltiadis St. Smetis

MSc Dissertation

Submitted to the Department of Statistics and Insurance Science of the University of Piraeus in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master in Science in Actuarial Science and Risk Management

Piraeus,

Date

05/2018

Ευχαριστίες

Κατά την ολοκλήρωση αυτής της διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να εκφράσω τις παρακάτω ευχαριστίες μου.

Πρώτα από όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Βερροπούλου Γεωργία για την υπομονή και την καθοδήγησή της καθόλο το χρονικό διάστημα της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Αντζουλάκο Δημήτριο, καθώς και τον κύριο Τήνιο Πλάτωνα για την συμμετοχή τους στη τριμελή επιτροπή και τις πολύτιμες συμβουλές τους.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς και την αδερφή μου για την αμέριστη συμπαράστασή τους, οι οποίοι στήριξαν τις σπουδές μου όλα αυτά τα χρόνια.

Τέλος θα ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές όπως και τους συμφοιτητές μου, που είτε με τη συμπαράσταση είτε με την αμφισβήτηση τους συνέβαλαν στο να γίνω καλύτερος.

Περίληψη

Σε αυτήν την διπλωματική εργασία αρχικά έγινε αναφορά στα συστήματα συνταξιοδότησης, τα οποία χωρίζονται σε αναδιανεμητικά και κεφαλαιοποιητικά, καθώς και στο φαινόμενο της γήρανσης του πληθυσμού και τις επιπτώσεις που αυτή επιφέρει στη σύγχρονη κοινωνία. Επιπλέον έγινε ανάλυση της νοσηρότητας και των κύριων προβλημάτων υγείας στην Ελλάδα καθώς και σε χώρες της Ευρώπης. Στη συνέχεια επικεντρωθήκαμε στην πρόωρη συνταξιοδότηση μελετώντας παράγοντες που συμβάλλουν στο φαινόμενο αυτό. Εν συνεχεία διερευνήσαμε συσχετίσεις μεταξύ της πρόωρης συνταξιοδότησης και της νοσηρότητας στην Ελλάδα και σε χώρες της Ευρώπης, χρησιμοποιώντας στοιχεία από την έρευνα SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe).

Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS, εφαρμόζοντας αρχικά μεθόδους περιγραφικής ανάλυσης και μετέπειτα μέσω της λογιστικής παλινδρόμησης. Στα μοντέλα σε πρώτο στάδιο εξετάστηκε η προβλεπτική ικανότητα δημογραφικών μεταβλητών στην πρόωρη συνταξιοδότηση, έπειτα εξετάστηκαν κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές και τέλος εισηγάγαμε μεταβλητές οι οποίες αφορούν στην πρόωρη συνταξιοδότηση.

Τα κύρια συμπεράσματα της ανάλυσης ήταν τα κάτωθι:

- Έχουμε καλή προσαρμογή των μοντέλων στα δεδομένα μας.
- Οι άνδρες εμφανίζουν σημαντικά υψηλότερες πιθανότητες πρόωρης συνταξιοδότησης σε σχέση με τις γυναίκες.
- Τα έτη εκπαίδευσης δεν έχουν πάντα στατιστικά σημαντική προβλεπτική ικανότητα όσον αφορά την πρόωρη συνταξιοδότηση στα τρία μοντέλα που αναλύθηκαν.
- Οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν πολύ μικρότερη πιθανότητα να πάρουν πρόωρη σύνταξη σε σχέση με άτομα που απασχολούνται σε θέση εξαρτημένης εργασίας στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα.
- Η μεγαλύτερη οικονομική ευμάρεια είναι συνδεδεμένη με υψηλότερες πιθανότητες πρόωρης συνταξιοδότησης.
- Καλύτερη υγεία είναι συνδεδεμένη με υψηλότερη πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης στη λογιστική παλινδρόμηση.

Abstract

In this dissertation, we first referred to the different types of pension systems, which are divided into redistributive and those based on capitalization as well as the phenomenon of the aging of the population and its effects on modern society. In addition, the morbidity levels and the main health conditions were analyzed for Greece as well as for European countries. Then we focused on early retirement by studying the causes that lead more and more people to retire early. Subsequently, we explored associations between early retirement, morbidity and other sociodemographic factors in Europe, using data from the SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) study.

The analysis was performed using the SPSS statistical package, initially applying descriptive statistical methods and later on through logistic regression. The models first examined the predictive ability of demographic variables in early retirement, then socio-economic variables were examined, and finally we introduced variables related to early retirement.

The main conclusions of the analysis were the following:

- The models fit the data well.
- Men show significantly higher chances of early retirement than women.
- Years of education do not always have statistically significant predictive ability with regard to early retirement in the three models.
- Self-employed people are much less likely to get early retirement compared to people employed in the public or private sector.
- Greater economic prosperity is associated with higher chances of early retirement.
- Better health is associated with higher probability of early retirement in logistic regression.

Acknowledgment: This paper uses data from SHARE Waves 1, 2, 3 (SHARELIFE), 4, 5 and 6 (DOIs: 10.6103/SHARE.w1.600, 10.6103/SHARE.w2.600, 10.6103/SHARE.w3.600, 10.6103/SHARE.w4.600, 10.6103/SHARE.w5.600, 10.6103/SHARE.w6.600), see Börsch-Supan et al. (2013) for methodological details.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Κατάλογος Πινάκων.....	9
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Σύστημα συνταξιοδότησης στην Ελλάδα - Ευρώπη	
1.1.1 Το αναδιανεμητικό σύστημα.....	12
1.1.2 Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα.....	13
1.1.3 Το σύστημα συνταξιοδότησης στην Ελλάδα.....	14
1.2 Γήρανση του πληθυσμού και επιπτώσεις στο Συνταξιοδοτικό	
1.2.1 Γήρανση πληθυσμού και τάσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.....	15
1.2.2 Η δημογραφική γήρανση και οι επιπτώσεις της στη σύγχρονη κοινωνία...	20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Νοσηρότητα: ορισμός - κύρια προβλήματα υγείας	
2.1.1 Ορισμός.....	22
2.1.2 Στοιχεία για τη νοσηρότητα στην Ελλάδα.....	23
2.1.3 Νοσηρότητα και αγορά εργασίας στην Ευρώπη.....	25
2.2 Πρόωρη συνταξιοδότηση: στατιστικές για την Ελλάδα και την Ευρώπη	
2.2.1 Πρόωρη συνταξιοδότηση – Ορισμός.....	26
2.2.2 Περιπτώσεις έκδοσης πρόωρης συνταξιοδότησης.....	28
2.2.3 Πρόωρη συνταξιοδότηση στις χώρες της ΕΕ.....	29
2.2.4 Πρόωρες συντάξεις στην Ελλάδα.....	32

2.3 Επιπτώσεις πρόωρης συνταξιοδότησης στο ασφαλιστικό σύστημα	
2.3.1 Πρόωρες συνταξιοδοτήσεις σε περιόδους οικονομικής ύφεσης.....	38
2.3.2. Αντίκτυπος πρόωρων συνταξιοδοτήσεων στο ασφαλιστικό σύστημα.....	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - Στόχοι της εργασίας, στοιχεία και μέθοδοι ανάλυσης

3.1 Περιγραφή της έρευνας SHARE.....	41
3.2 Στόχος της εργασίας.....	46
3.3 Παρουσίαση των μεταβλητών.....	47
3.4 Περιγραφική προσέγγιση των στοιχείων	48
3.4.1 Δημογραφικά και Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του δείγματος...48	
3.4.2 Επίπεδα νοσηρότητας του δείγματος.....	63
3.4.3 Μέση ηλικία και αίτια συνταξιοδότησης.....	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – Λογιστική παλινδρόμηση

4.1 Μεθοδολογία ανάλυσης.....	82
4.1.1 Ερμηνεία της ανάλυσης στο SPSS.....	84
4.2 Διερεύνηση συσχετίσεων μέσω λογιστικής παλινδρόμησης.....	85
4.2.1 Model 1: επίδραση δημογραφικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών.....	85
4.2.2 Model 2: επίδραση δημογραφικών, κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών και χώρας διαμονής.....	89
4.2.3 Model 3: επίδραση επιπέδων υγείας	93

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Σύνοψη κύριων συμπερασμάτων της εργασίας

Παράρτημα.....	100
Βιβλιογραφία.....	108

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.1: Ηλικία συνταξιοδότησης (2012)	27
Πίνακας 2.2: Συνταξιοδοτικές δαπάνες ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ	32
Πίνακας 2.3 : Τα όρια συνταξιοδότησης στα κράτη μέλη της ΕΕ (2012).....	34
Πίνακας 3.1 : Παραδείγματα ερωτηματολογίου (Wave 1, Wave 2 & Wave 4)...	43
Πίνακας 3.2: Παραδείγματα ερωτηματολογίου (Wave 3)	44
Πίνακας 3.3: Χώρες που έλαβαν μέρος στην SHARE ανά κύμα	45
Πίνακας 3.4.1: Πίνακας περιγραφικών στατιστικών μέτρων για τη μεταβλητή age (Wave 5) ανά φύλο	48
Πίνακας 3.4.2: Πίνακας συχνοτήτων για τη μεταβλητή country κατά φύλο (Wave 5).....	50
Πίνακας 3.4.3: Πίνακας περιγραφικών στατιστικών μέτρων για τη μεταβλητή yedu (Wave 5) ανά φύλο και ανά χώρα	53
Πίνακας 3.4.4: Πίνακας περιγραφικών στατιστικών μέτρων για τη μεταβλητή hhinc (Wave 5) ανά φύλο και χώρα	57
Πίνακας 3.4.5: Πίνακας περιγραφικών στατιστικών μέτρων για τη μεταβλητή hhnetw (Wave 5) ανά φύλο και χώρα	60
Πίνακας 3.4.6: Πίνακας συχνοτήτων για τη μεταβλητή age_retirement (Wave 5) ανά φύλο και χώρα	68
Πίνακας 4.1 – 4.5: Logistic Regression, Μοντέλο 1 ο , Wave 5.....	86
Πίνακας 4.6 – 4.9: Logistic Regression, Μοντέλο 2 ο , Wave 5.....	90
Πίνακας 4.10 – 4.13: Logistic Regression, Μοντέλο 3 ο , Wave 5.....	94

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1 : Η εξέλιξη του πληθυσμού της Ευρώπης σε ευρείες ηλικιακές ομάδες, 2014-2080.....	16
Διάγραμμα 1.2: Ρυθμός αύξησης του πληθυσμού κατά χώρα.....	17
Διάγραμμα 1.3: Μεταβολές στον παιδικό (0-14) και γεροντικό (65+) πληθυσμό την περίοδο 1951-2010 στην Ελλάδα και προβλέψεις έως το 2050.....	18
Διάγραμμα 1.4: Αριθμοί γεννήσεων και θανάτων, Ελλάδα 1970-2014.....	19
Διάγραμμα 2.1: Προσδόκιμο επιβίωσης σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2013.....	24
Διάγραμμα 2.2: Άτομα που λαμβάνουν σύνταξη γήρατος μέσω σχήματος πρόωρης συνταξιοδότησης το 2012 στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	35
Διάγραμμα 2.3: Διαφοροποίηση της ηλικίας συνταξιοδότησης ατόμων που λαμβάνουν σύνταξη πρόωρα σε σχέση με τους συνταξιούχους που τη λαμβάνουν σε κανονική ηλικία, το 2012 στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	36
Διάγραμμα 2.4: Άτομα που λαμβάνουν σύνταξη (ηλικίες 50-69) ανάλογα με το είδος σύνταξης.....	37
Διάγραμμα 2.5: Ποσοστά εργαζομένων ηλικίας 50-64 την περίοδο 2005-2014 στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.....	39
Διάγραμμα 3.1: Country wave field time overview	46
Διάγραμμα 3.4.1.1: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή age (Men, Wave 5).....	49
Διάγραμμα 3.4.1.2: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή age (Women, Wave 5).....	49
Διάγραμμα 3.4.2.1: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή country (Men, Wave 5).....	51
Διάγραμμα 3.4.2.2: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή country (Women, Wave 5).....	52
Διάγραμμα 3.4.3.1: Διάγραμμα σχετικών συχνοτήτων για τη μεταβλητή fdistress (Men, Wave 5) ανά χώρα	55
Διάγραμμα 3.4.3.2: Διάγραμμα σχετικών συχνοτήτων για τη μεταβλητή fdistress (Women, Wave 5) ανά χώρα	56

Διάγραμμα 3.4.4: Διάγραμμα σχετικών συχνοτήτων για τη μεταβλητή 2+ chronic diseases (Wave 5) ανά φύλο και χώρα	64
Διάγραμμα 3.4.5: Διάγραμμα σχετικών συχνοτήτων για τη μεταβλητή eurodcat (Wave 5) ανά φύλο και χώρα	65
Διάγραμμα 3.4.6: Διάγραμμα σχετικών συχνοτήτων για τη μεταβλητή sphus2 ανά φύλο και χώρα.....	67
Διάγραμμα 3.4.7: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: became eligible for public pension (Wave 5) ανά φύλο και χώρα	71
Διάγραμμα 3.4.8: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: became eligible for a private pension (Wave 5) ανά φύλο και χώρα.....	72
Διάγραμμα 3.4.9: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: Was offered an early retirement option (Wave 5) ανά φύλο και χώρα.....	74
Διάγραμμα 3.4.10: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: Made redundant (Wave 5) ανά φύλο και χώρα.....	75
Διάγραμμα 3.4.11: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: Own ill Health (Wave 5) ανά φύλο και χώρα.....	77
Διάγραμμα 3.4.12: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: To retire at same time as spouse or partner (Wave 5) ανά φύλο και χώρα.....	78
Διάγραμμα 3.4.13: Διάγραμμα συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: To enjoy life (Wave 5) ανά φύλο και χώρα.....	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

1.1 Συστήματα συνταξιοδότησης στην Ελλάδα – Ευρώπη

Η ιστορική ανάπτυξη των συνταξιοδοτικών συστημάτων είχε ως άμεσο επακόλουθο την διάκρισή τους ως προς τη μέθοδο χρηματοδότησής τους σε αναδιανεμητικά συστήματα (pay as you go systems) και κεφαλαιοποιητικά (funded systems).

1.1.1 Το αναδιανεμητικό σύστημα

Το αναδιανεμητικό σύστημα στηρίζεται στην αρχή των τρεχουσών πληρωμών, δηλαδή οι εν ενεργεία εργαζόμενοι καταβάλλουν τις εισφορές μέσω των οποίων χρηματοδοτούνται οι τρέχουσες συντάξεις. Από την παραπάνω αρχή προκύπτει και το κύριο χαρακτηριστικό αυτού του τρόπου χρηματοδότησης, το οποίο δεν είναι άλλο από την διαγενεακή αλληλεγγύη. Αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό καθώς με έναν κυκλικό θα λέγαμε τρόπο οι νεότερες γενεές εργαζομένων μέσω των εισφορών τους δίνουν στα γηραιότερα άτομα το δικαίωμα στην σύνταξη.

Ιστορικά, τα τελευταία πενήντα χρόνια εφαρμόστηκαν δύο βασικοί τύποι του αναδιανεμητικού συστήματος: α) Το αγγλοσαξονικό, σύμφωνα με το οποίο η κύρια σύνταξη αποδιδόταν από το κράτος μέσω του προϋπολογισμού που προέκυπτε από τα εισοδήματα αλλά και τα κέρδη και β) Το γαλλογερμανικό, σύμφωνα με το οποίο τα 2/3 της κύριας σύνταξης χρηματοδοτούνταν από εισφορές εργοδοτών, ενώ μόλις το 1/3 από εισφορές εργαζομένων. Γενικότερα, η πλειονότητα των ασφαλιστικών συστημάτων της ηπειρωτικής Ευρώπης λειτουργούν στη βάση του διανεμητικού μοντέλου, εφόσον είναι το μόνο που παράγει την απαιτούμενη κοινωνική αλληλεγγύη. Παρόλα αυτά, το αναδιανεμητικό σύστημα με τα χρόνια τείνει να φθίνει καθώς οδηγούμαστε σε ένα νέο τρόπο αντιμετώπισης της εργασίας, άμεσο αποτέλεσμα σαφώς και της

οικονομικής κρίσης. Συγκεκριμένα, η εγκατάλειψη της πλήρους απασχόλησης και η εισαγωγή των ευέλικτων μορφών εργασίας συρρίκνωσαν το ασφαλισμένο εργατικό δυναμικό, περιορίζοντας τη δεξαμενή των εισφορών. Από την άλλη πλευρά, το πέρασμα της γενιάς της πλήρους απασχόλησης στη σύνταξη οδήγησε σε επέκταση των απαιτούμενων κονδυλίων, τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις ξεπερνούν τις καταβαλλόμενες εισφορές.

Το σύστημα αυτό έχει αρκετά πλεονεκτήματα καθώς προσφέρει ευρεία κάλυψη του πληθυσμού ενώ δεν προκαλεί προβλήματα στην κινητικότητα της εργασίας. Ωστόσο, ενδεχόμενες πολιτικές αλλά και νομοθετικές αλλαγές, θα μπορούσαν να προκαλέσουν αρνητικές μεταβολές.¹

1.1.2 Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα

Στον αντίποδα των διανεμητικών συστημάτων βρίσκονται τα κεφαλαιοποιητικά συστήματα (funded systems). Βασική τους προτεραιότητα, δεν είναι η κοινωνική αλληλεγγύη αλλά η επίτευξη της μέγιστης οικονομικής αποδοτικότητας. Η αρχή που διέπει τη λειτουργία τους είναι αυτή της ατομικής κεφαλαιακής συσσώρευσης, σύμφωνα με την οποία το ύψος των παρεχόμενων συντάξεων είναι συνάρτηση της ικανότητας των ατόμων να αποταμιεύουν εισοδήματα κατά τη διάρκεια του εργάσιμου βίου τους. Η αποταμίευση αυτή αφορά κυρίως περιουσιακά στοιχεία όπως ακίνητα ή τίτλους και ουσιαστικά χρηματοδοτεί την μελλοντική σύνταξη του κατόχου της.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα το κεφαλαιοποιητικό σύστημα αξίζει να αναφέρουμε ότι οι ασφαλισμένοι καταβάλλουν προκαθορισμένες εισφορές είτε σε ειδικούς επενδυτικούς Οργανισμούς είτε σε ατομικούς λογαριασμούς τους οποίους διαχειρίζονται ειδικοί φορείς. Τα κεφάλαια αυτά επενδύονται και, μαζί με τις ετήσιες καταβολές του ασφαλισμένου και τις αποδόσεις τους, συσσωρεύονται και δημιουργούν το συνολικό κεφάλαιο. Το κεφάλαιο αυτό, στη φάση της συνταξιοδότησης, αποτελεί τη βάση υπολογισμού της σύνταξής τους. Αξίζει να αναφέρουμε ότι σε αντίθεση με το αναδιανεμητικό σύστημα, οι εισφορές ενός ασφαλισμένου δεν χρησιμοποιούνται για να αποπληρωθεί η σύνταξη τρίτων, αλλά αποτελεί αποταμίευση του ίδιου σε μελλοντικό χρόνο. Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα χαρακτηρίζεται από ένα σεβαστό αριθμό πλεονεκτημάτων καθώς δημιουργεί μία οδό διαφυγής, αποφεύγοντας τους

¹ Τάσος Γιαννίτσης, Εκδόσεις Πόλις, 2007. Το ασφαλιστικό (ως ορφανό πολιτικής) και μία διέξοδος.

κινδύνους που πηγάζουν από μια χρηματοδότηση με δανεισμό, ενισχύει την ανάπτυξη και επιπλέον, αξιοποιεί τις άμεσες αποδόσεις της αγοράς κεφαλαίου εν αντιθέσει με τις έμμεσες αποδόσεις που χαρακτηρίζουν το αναδιανεμητικό σύστημα με την γήρανση του πληθυσμού. Ωστόσο δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι παρουσιάζονται και κάποιες αδυναμίες όπως το υψηλό διοικητικό κόστος, ο πιθανός περιορισμός της κινητικότητας των εργαζομένων καθώς και η περιοριστική ή ακόμα και η αρνητική επίδραση στην αναδιανομή.²

1.1.3 Το σύστημα συνταξιοδότησης στην Ελλάδα.

Το σύστημα χρηματοδότησης στην χώρας μας χαρακτηρίζεται ως μεικτό, καθώς βασίζεται και στα δύο συστήματα που προαναφέραμε. Στην πραγματικότητα τα περισσότερα συνταξιοδοτικά συστήματα χαρακτηρίζονται ως μεικτά, περιλαμβάνοντας στοιχεία αμφότερων των χρηματοδοτικών συστημάτων, δίνοντας όμως ιδιαίτερη έμφαση στο διανεμητικό σύστημα. Στην Ελλάδα για παράδειγμα, όλα τα ταμεία κύριας ασφάλισης λειτουργούν με βάση το διανεμητικό σύστημα, ενώ τα ταμεία επικουρικής ασφάλισης διαθέτουν κάποια κεφαλαιοποιητικά χαρακτηριστικά, γεγονός άλλωστε που εξηγεί και την εμπλοκή τους στην υπόθεση των ομολόγων.³

² Πλάτων Τήνιος, Εκδόσεις Παπαζήση, 2003. Ανάπτυξη με αλληλεγγύη (Ένα πλαίσιο για τις συντάξεις του νέου αιώνα.)

³ www.asfalisinet.gr

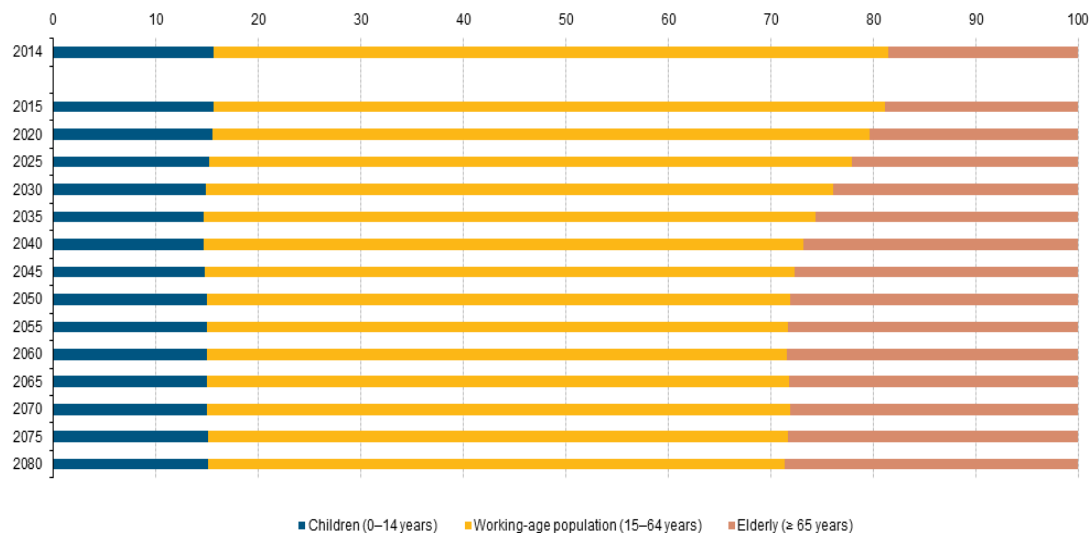
1.2 Γήρανση του Πληθυσμού και επιπτώσεις στο Συνταξιοδοτικό

1.2.1 Γήρανση πληθυσμού και τάσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Ως γήρανση του πληθυσμού ορίζεται η σημαντική αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων (ατόμων ηλικίας 65 και άνω) στο σύνολο του πληθυσμού που συνοδεύεται από ταυτόχρονη μείωση των υπόλοιπων ηλικιακών ομάδων (παιδικού και παραγωγικού πληθυσμού ηλικίας 0-14 και 15-64, αντίστοιχα). Οι δημογραφικές προβλέψεις όσον αφορά τη γήρανση του πληθυσμού είναι αρκετά δυσσιώνες. Σύμφωνα με έρευνες που δημοσιεύτηκαν από την Eurostat θα γνωρίσουμε στο μέλλον σημαντικές αλλαγές στο δημογραφικό πλαίσιο που συνδέονται με τη λειτουργία της αγοράς εργασίας.

Καταρχήν, μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, έκανε την εμφάνισή του ένα φαινόμενο το οποίο έγινε γνωστό ως “baby boom”. Η υψηλή γονιμότητα της περιόδου αυτής, η συνεχής μείωση της θνησιμότητας καθώς και η μετατροπή αρκετών χωρών σε χώρες μεταναστευτικής εισροής είχε ως αποτέλεσμα την αποτροπή μιας ενδεχόμενης μείωσης του συνολικού μεγέθους του πληθυσμού κατά την μεταπολεμική περίοδο. Ωστόσο, τις επόμενες δεκαετίες το σκηνικό διαφοροποιήθηκε, καθώς το ποσοστό της γονιμότητας ακολούθησε φθίνουσα πορεία, κάτι που έχει φυσικό αντίκτυπο στην συρρίκνωση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού. Γίνεται μάλιστα γνωστό το γεγονός πως σε ορισμένες χώρες της Ε.Ε. όπως στην Ιταλία, την Γερμανία, την Σουηδία αλλά και στην χώρα μας, θα είχαμε ήδη μείωση του μεγέθους του συνολικού πληθυσμού εάν δεν υπήρχε εισροή μεταναστών. Σύμφωνα επιπλέον με κάποια σενάρια σχετικά με το μέγεθος του πληθυσμού, η Ιταλία θα είναι η πρώτη χώρα της Ευρώπης στην οποία θα σταματήσει να αυξάνεται ο πληθυσμός ενώ, στα επόμενα 20 χρόνια τουλάχιστον οι μισές από τις χώρες της Ε.Ε. θα εμφανίσουν το ίδιο φαινόμενο. Στις υπόλοιπες χώρες, με εξαίρεση ίσως το Λουξεμβούργο, κάτι τέτοιο θα παρουσιαστεί την εικοσαετία 2030-2050. Η απότομη μείωση της γονιμότητας που εμφανίστηκε κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 οδήγησε σε συρρίκνωση του αριθμού των νέων στην Ε.Ε (κατά περίπου 24%) σε αντίθεση με το πρόσφατο παρελθόν.

Διάγραμμα 1.1: Η εξέλιξη του πληθυσμού της Ευρώπης σε ευρείες ηλικιακές ομάδες, 2014-2080

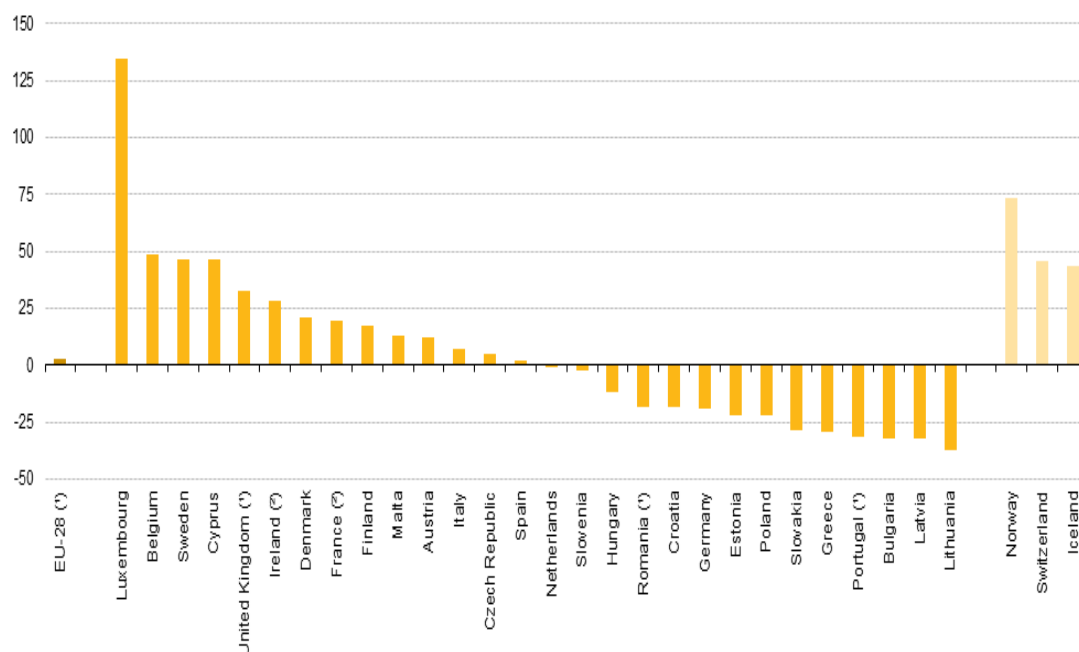
Source: Eurostat (online data codes: demo_pjanbroad and proj_13ndbims)

Πηγή: Eurostat (2017)

Όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα (Διάγραμμα 1.1) το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπεται ότι θα αυξηθεί την περίοδο 2014-2045 από περίπου 18% στο 27% (Eurostat, 2017). Παράλληλα θα υπάρξει μείωση του ποσοστού των ατόμων παραγωγικής ηλικίας (15-64), κατά περίπου 10%, ενώ το ποσοστό του παιδικού πληθυσμού ηλικίας κάτω των 15 ετών φαίνεται να παραμένει σταθερό αλλά σε πολύ χαμηλά επίπεδα γύρω στο 15%. Στην πραγματικότητα το ποσοστό ατόμων ηλικίας 0-14 είναι ήδη χαμηλότερο σε σύγκριση με τα ποσοστά του γεροντικού πληθυσμού.

Παρατηρώντας επίσης παρακάτω το Διάγραμμα 1.2 γίνεται αντιληπτό ότι οι χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό νέων στα επόμενα 20 χρόνια θα είναι το Λουξεμβούργο, η Σουηδία, η Ιρλανδία αλλά και το Βέλγιο, σε αντίθεση με χώρες όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Λιθουανία αλλά και η Βουλγαρία που κατατάσσονται σε αυτές με τα πιο χαμηλά επίπεδα.

Διάγραμμα 1.2: Ρυθμός αύξησης του πληθυσμού κατά χώρα

(*) 2014: estimate.

(†) 2014: provisional.

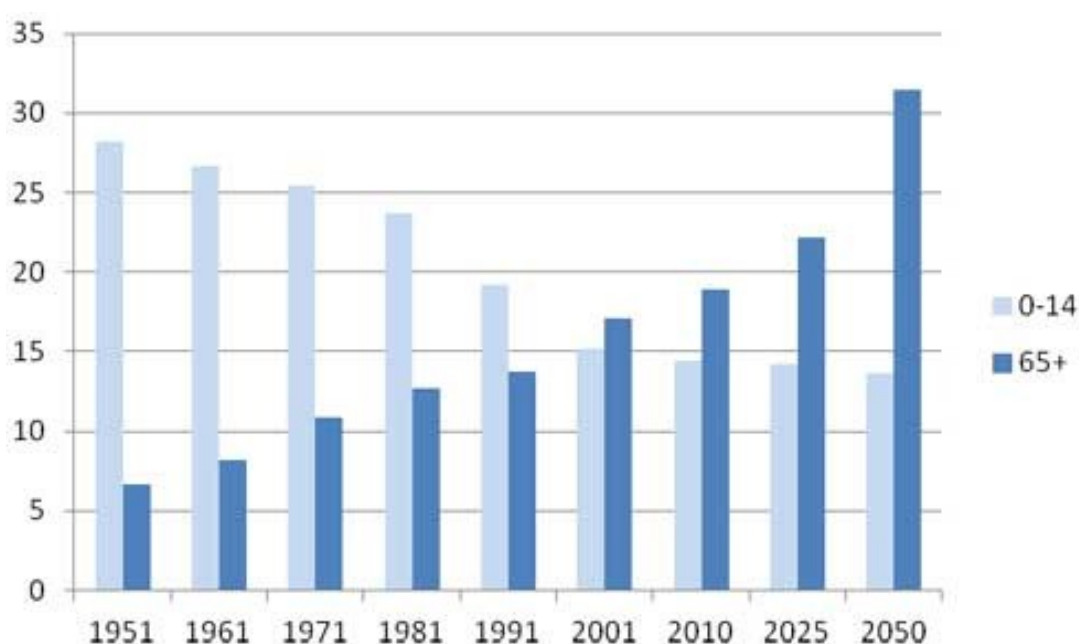
Source: Eurostat (online data codes: demo_gind and proj_13nprms)

Πηγή: Eurostat (2017)

Όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη έτσι και στην Ελλάδα οι πληθυσμιακές τάσεις ακολουθούν την ίδια ακριβώς πορεία με το μέλλον να φαντάζει αρκετά δυσοίωνο. Συγκεκριμένα, μέχρι το 2010 καταγράφηκε μείωση του πληθυσμού των ατόμων ηλικίας μικρότερης των 39 ετών και, πιο αναλυτικά, τα άτομα ηλικίας 5-29 ετών μειώθηκαν ως προς το μέγεθός τους σχεδόν κατά 13% σε σύγκριση με το 1951, ποσοστό το οποίο χαρακτηρίζεται αρκετά σημαντικό. Μείωση της τάξης του 2,20% κατέγραψε επίσης η ομάδα ατόμων ηλικίας 25-39. Αντίθετα τα άτομα ηλικίας άνω των 39 ετών εμφάνισαν αύξηση. Συγκεκριμένα, η ηλικιακή ομάδα των ατόμων 40-54 εμφάνισε αύξηση της τάξης του 7,8%, ενώ τα άτομα ηλικίας 55-64 σημείωσαν αύξηση ύψους 10,88%, ποσοστά αρκετά μεγάλα. Το πιο σημαντικό και άξιο αναφοράς ωστόσο είναι το γεγονός ότι το ποσοστό αύξησης των υπέργηρων ήταν μεγαλύτερο του 30%. Οι τάσεις γήρανσης δεν δείχνουν να μεταβάλλονται ούτε μέσα στην επόμενη 30ετία καθώς ο πληθυσμός των ατόμων ηλικίας 0-39 θα παρουσιάσει περαιτέρω συρρίκνωση σε αντίθεση με την ηλικιακή ομάδα 40-65 που θα σημειώσει αύξηση μεγαλύτερη του 15%. Την μεγαλύτερη αύξηση θα

παρουσιάσουν πάντως για ακόμα μια φορά οι υπερήλικες, γεγονός που εγείρει αρκετούς προβληματισμούς σχετικά με τις κοινωνικές επιπτώσεις που αυτό επιφέρει. Μέχρι το 2050 το ποσοστό των ηλικιωμένων ατόμων ηλικίας 65 και άνω αναμένεται να διπλασιαστεί σε σχέση με το 2001 και να φτάσει το 32% (Διάγραμμα 1.3).

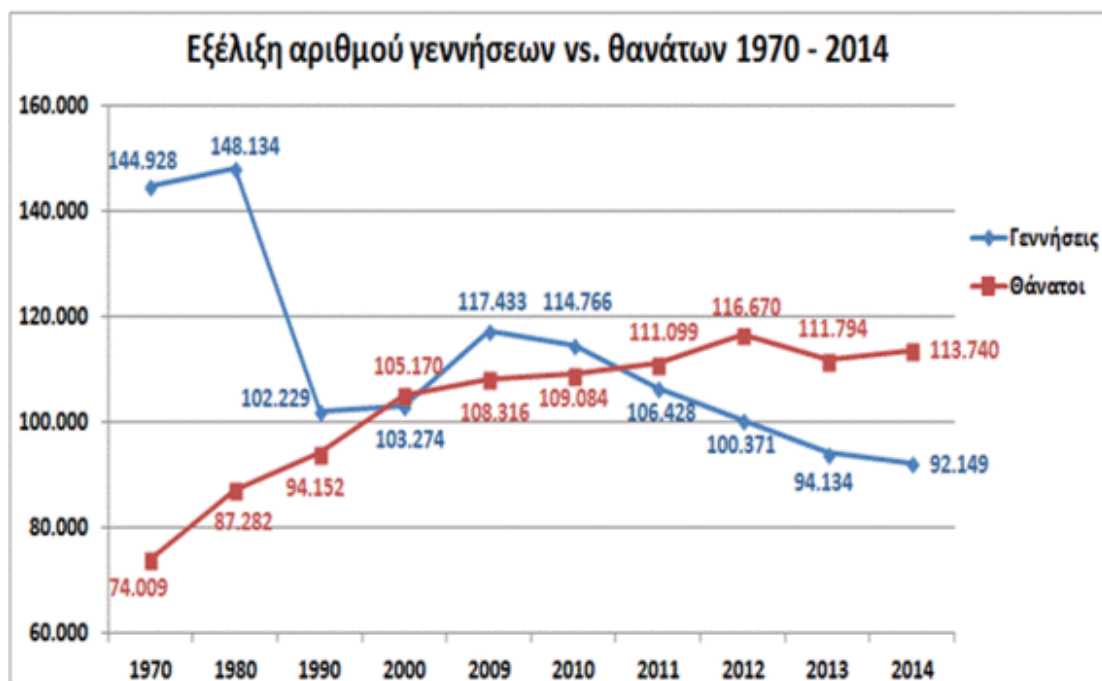
Διάγραμμα 1.3: Μεταβολές στον παιδικό (0-14) και γεροντικό (65+) πληθυσμό την περίοδο 1951-2010 στην Ελλάδα και προβλέψεις έως το 2050 ⁴

Στο διάγραμμα 1.4 παρατίθενται οι αριθμοί γεννήσεων και θανάτων για την Ελλάδα την περίοδο 1970-2014. Είναι εμφανές ότι μέχρι το 1990 η φυσική αύξηση του Ελληνικού πληθυσμού ήταν αρκετά σημαντική ενώ μετά το 1990 ήταν αρκετά περιορισμένη. Επιπλέον, κάποιες χρονιές, (όπως το 2000) η φυσική αύξηση ήταν περίπου μηδενική ενώ μετά το 2010 εμφανίζεται αρνητική, με τους θανάτους να υπερéχουν των γεννήσεων.

⁴ Πηγή: <http://blogs.in.gr/blogger/post/?aid=1231238660>

Διάγραμμα 1.4: Αριθμοί γεννήσεων και θανάτων, Ελλάδα 1970-2014⁵

Οι δημογραφικές τάσεις που επικρατούν στην Ευρώπη, αποτυπώνονται με σαφήνεια στον δείκτη πληθυσμιακής εξάρτησης, ο οποίος ισοδυναμεί με το πηλίκο του μη ενεργού προς τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Γίνεται πλήρως κατανοητό το γεγονός πως οι υψηλές τιμές του δείκτη αυτού αξιολογούνται αρνητικά καθώς το μέγεθος των ατόμων τα οποία δεν είναι σε θέση να εργαστούν έναντι του γενικότερου εργατικού δυναμικού της χώρας είναι αρκετά υψηλό ώστε να γεννά κοινωνικά αλλά και οικονομικά προβλήματα. Τέτοιου είδους προβλήματα σαφώς θεωρούνται η ανεπάρκεια των συστημάτων υγείας αλλά και η βιωσιμότητα των ασφαλιστικών ταμείων καθώς ο πληθυσμός που βρίσκεται σε ηλικία εργασίας αποτελεί το θεμέλιο του παραγωγικού δυναμικού μιας χώρας. Ουσιαστικά, μεταξύ άλλων προβλημάτων που πηγάζουν από τη γήρανση του πληθυσμού, εμφανίζεται και η απειλή όσον αφορά την βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος κάθε χώρας. Γνωρίζοντας μάλιστα πως η σχέση ηλικίας και συνταξιοδότησης είναι ανελαστική, η συνεχόμενη αύξηση του πληθυσμού των ατόμων που βρίσκονται σε ηλικία συνταξιοδότησης έχει άμεσο αντίκτυπο στο ύψος των συνταξιοδοτικών

⁵

<https://eperifereia.wordpress.com/2016/03/17/%CE%B2%CF%81%CE%B1%CE%B4%CF%85%CF%86%CE%BB%CE%B5%CE%B3%CE%AE%CF%82-%CE%B2%CF%8C%CE%BC%CE%B2%CE%B1-%CE%B7-%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84/>

δαπανών. Συναρτήσσει βέβαια του γεγονότος ότι το προσδόκιμο επιβίωσης σε ηλικίες άνω των 60 ετών έχει αυξηθεί, το συνταξιοδοτικό σύστημα των χωρών της Ευρώπης επιβαρύνεται με επιπρόσθετες δαπάνες. Τέλος, δεν πρέπει να αγνοούμε το γεγονός ότι παρά τις ευνοϊκές δημογραφικές καταστάσεις (baby boomers) η πλειοψηφία των Ευρωπαϊκών συστημάτων συνταξιοδότησης παρουσιάζεται ελλειμματική, κάτι που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι αυξημένες μελλοντικές ανάγκες χρηματοδότησης θα πρέπει να καλυφθούν μέσω ενός πλαισίου ήδη συσσωρευμένων ελλειμάτων.⁶ Επιπλέον, όταν τα άτομα αυτά φτάσουν ηλικία συνταξιοδότησης η επιβάρυνση των ταμείων θα είναι σημαντική λόγω των μεγάλων αριθμών τους.

1.2.2 Η δημογραφική γήρανση και οι επιπτώσεις της στη σύγχρονη κοινωνία

Όπως είδαμε προηγουμένως, η γήρανση του πληθυσμού επιφέρει πιέσεις στα δημοσιονομικά μιας χώρας, ενώ ταυτόχρονα επηρεάζει αρνητικά το συνταξιοδοτικό σύστημα καθώς και την οικονομία της. Ωστόσο, παρουσιάζεται η ευκαιρία σε κάθε ηλικιωμένο εργαζόμενο να παρατείνει τη διάρκεια εργασίας του, γεγονός το οποίο πηγάζει κυρίως από την καλύτερη υγεία και την μακροζωία σε σχέση με το παρελθόν. Έτσι λοιπόν, στα κράτη τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα, οι ηλικιωμένοι μπορούν να παραμείνουν ενεργοί εργαζόμενοι, αναπροσαρμόζοντας βεβαίως το ωράριο εργασίας τους καθώς και τις απολαβές τους. Η παράταση αυτή της εργασίας των ηλικιωμένων ατόμων έχει κάποιες θετικές επιπτώσεις, ορισμένες από τις οποίες είναι οι εξής:

1. Η διατήρηση σε ικανοποιητικά επίπεδα του ρυθμού αύξησης του εργατικού δυναμικού καθώς τα αυξανόμενα ποσοστά απασχόλησης ηλικιωμένων ατόμων αντισταθμίζουν την αρνητική επίδραση της γήρανσης του πληθυσμού στην οικονομία.
2. Μείωση των δαπανών που επιβαρύνουν τα κράτη για αποπληρωμή πρόωρων συντάξεων.
3. Καλύτερη διαχείριση του εργατικού δυναμικού από πλευράς εργοδοτών.

⁶ Χρήστος Μπαγκαβός, Εκδόσεις Gutenberg Αθήνα(2003). Δημογραφικές Μεταβολές, Αγορά Εργασίας και Συντάξεις στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ωστόσο η δημογραφική γήρανση συνεπάγεται και κάποιες αρνητικές επιπτώσεις όπως για παράδειγμα:

1. Μείωση του ποσοστού των ατόμων ηλικίας 15-64 όσον αφορά την ένταξή τους στην αγορά εργασίας, γεγονός το οποίο έχει αντίκτυπο και στην ανάπτυξη της οικονομίας κάθε χώρας.
2. Μεταβολή της ηλικιακής διάρθρωσης του εργατικού δυναμικού υπέρ των ηλικιωμένων ατόμων.
3. Στα αναδιανεμητικά συνταξιοδοτικά συστήματα στα οποία οι συντάξεις κάθε περιόδου πληρώνονται από τους εργαζόμενους της ίδιας περιόδου, η γήρανση του πληθυσμού έχει ως αποτέλεσμα την επιδείνωση των δημοσιονομικών ελλειμάτων καθώς και την αύξηση του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ.^{7, 8}

⁷www.oke-energogiransi.gr

⁸ Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης. 2017. Η χρήση δεικτών για τη μέτρηση της νοσηρότητας και της ποιότητας ζωής στην πολιτική υγείας. Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης. Online http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/13/4/383.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Νοσηρότητα: ορισμός, κύρια προβλήματα υγείας

2.1.1 Ορισμός

Η νοσηρότητα (morbidity) εμφανίστηκε αρχικά σαν όρος το 1833 και αποτελεί θεμελιώδη έννοια όχι μόνο στην κλινική αλλά και στην κοινοτική Ιατρική και στις επιστήμες υγείας καθώς αυτό στο οποίο προσπαθούν να εμβαθύνουν οι επιστήμονες είναι το νόσημα. Ως νόσημα ορίζεται το αποτέλεσμα ή το προϊόν της νοσηρής διαδικασίας. Η νοσηρότητα ορίζεται ως το σύνολο των κρουσμάτων σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Γενικότερα, νοσηρός μπορεί να χαρακτηριστεί κάποιος ή κάτι το οποίο δεν βασίζεται σε υγιείς βάσεις, με πιο ακραίο αποτέλεσμα τον θάνατο. Η θνησιμότητα (mortality) ενδιαφέρει έμμεσα τον γιατρό και μόνο εφόσον αποτελεί συνέπεια της νόσου και της νοσηρότητας, βοηθώντας κυρίως στην καλύτερη εκτίμηση των επιπέδων νοσηρότητας.⁹

Τα στοιχεία νοσηρότητας και θνησιμότητας που περιγράφουν την κατανομή των νόσων και νοσογόνων καταστάσεων, καθώς και τον ρυθμό και τις αιτίες θανάτων σε ένα πληθυσμό, αποτελούν δυναμικά και όχι στατικά στοιχεία. Αυτά τα στοιχεία εικονογραφούν το επίπεδο υγείας του πληθυσμού και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για συγκρίσεις μεταξύ περιοχών, χωρών κλπ. ως προς τον τομέα της υγείας ενώ εξελίσσονται ανάλογα με πολλαπλούς παράγοντες τόσο επιστημονικούς όσο και κοινωνικοοικονομικούς, περιβαλλοντικούς κ.α.

⁹<http://www.mednet.gr/archives/2001-3/pdf/303.pdf> (18/11/2016)

Η μέτρηση της νοσηρότητας και της θνησιμότητας ενός πληθυσμού μας βοηθάει να διαπιστώσουμε τα κύρια προβλήματα υγείας του πληθυσμού, τις υποομάδες με αυξημένη νοσηρότητα ή/και θνησιμότητα, να εκτιμήσουμε τις ανάγκες του πληθυσμού όσον αφορά τις υπηρεσίες υγείας και το κατά πόσο καλύπτονται οι ανάγκες αυτές με την υπάρχουσα υποδομή. Επίσης συνεισφέρουν πολύτιμα απαραίτητα στοιχεία για το μελλοντικό προγραμματισμό των υπηρεσιών αυτών.

2.1.2 Στοιχεία για τη νοσηρότητα στην Ελλάδα

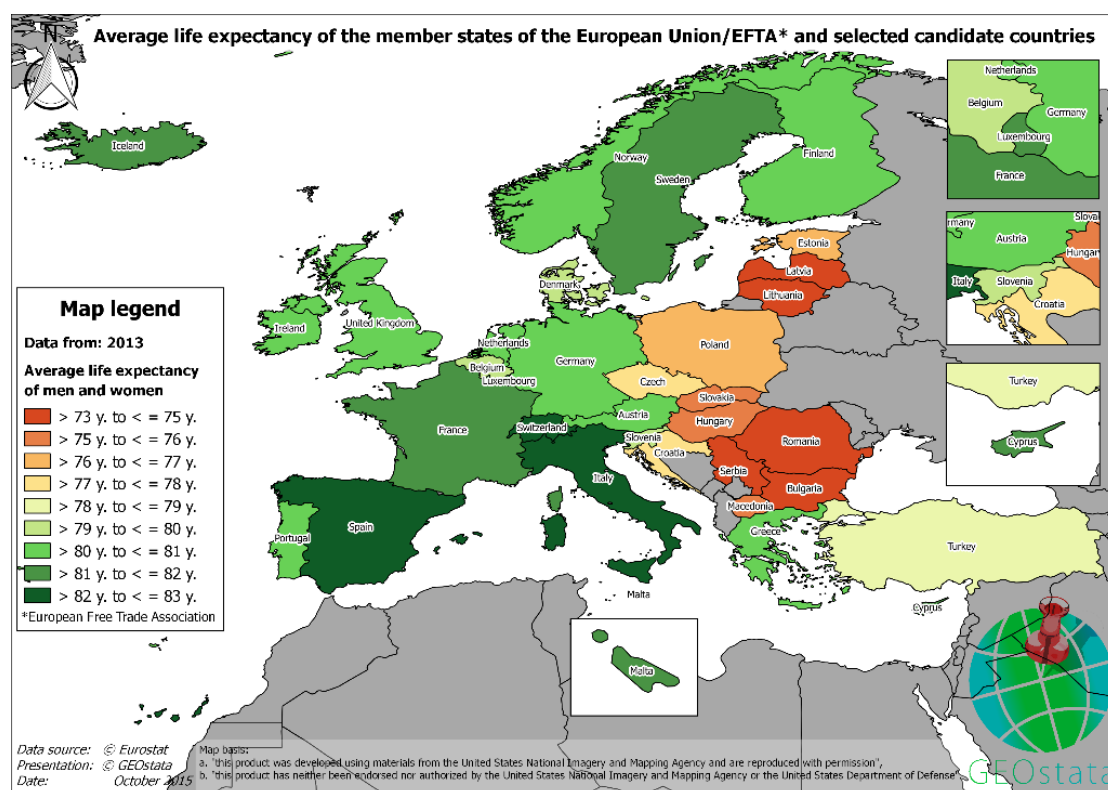
Είναι γεγονός πως ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας την τελευταία δεκαετία έχει αυξηθεί περισσότερο από 4%, μία αύξηση η οποία οφείλεται κυρίως στην μετανάστευση, καθώς η πρόσφατη φυσική αύξηση του Ελληνικού πληθυσμού (αριθμός γεννήσεων - αριθμός θανάτων) κυμαίνεται κοντά στο μηδέν. Από την άλλη πλευρά υπάρχει μία αύξηση του μέσου όρου ζωής των Ελλήνων - κυρίως λόγω της μείωσης της περιγεννητικής και της βρεφικής θνησιμότητας και κατά δεύτερο λόγο εξαιτίας της μείωσης της θνησιμότητας γενικότερα - που σε συνδυασμό με την μείωση της γεννητικότητας, οδήγησε στη δημογραφική γήρανση του ελληνικού πληθυσμού, γεγονός που παρατηρείται και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Έτσι λοιπόν, το γεγονός ότι παρατηρείται αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης στη χώρα μας καθώς και η γενικότερη γήρανση του πληθυσμού, καθιστά το τοπίο διαφορετικό όσον αφορά την νοσηρότητα και τις παθήσεις. Σύμφωνα λοιπόν με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ), οι κυριότερες παθήσεις για τις οποίες νοσηλεύτηκαν οι Έλληνες τα τελευταία χρόνια είναι οι παθήσεις του κυκλοφορικού (καρδιαγγειακές παθήσεις), τα κακοήθη νεοπλασμάτα (διάφορων ειδών καρκίνοι), τα νοσήματα του αναπνευστικού, τα νοσήματα του πεπτικού, οι παθήσεις του νευρικού συστήματος και των αισθητηρίων οργάνων, οι τραυματισμοί, οι δηλητηριάσεις από εξωτερικές αιτίες, τα νοσήματα του ουροποιογεννητικού κ.α.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επιπλέον τα στοιχεία σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή, σχετικά με τη νοσηλεία ασθενών στα νοσοκομεία της χώρας,

καθώς το 2007 νοσηλεύτηκαν και πήραν εξιτήριο συνολικά περισσότεροι από 2,1 εκατομμύρια ασθενείς από τους οποίους πάνω από 310 χιλιάδες αντιμετώπιζαν πρόβλημα με το κυκλοφορικό τους σύστημα, περισσότεροι από 220 χιλιάδες διεκομίσθησαν στο νοσοκομείο λόγω νεοπλασμάτων, 218 χιλιάδες ασθενείς λόγω νοσημάτων του πεπτικού συστήματος ενώ περισσότεροι από 205 χιλιάδες ασθενείς αντιμετώπισαν προβλήματα με το νευρικό τους σύστημα. Μελετώντας λοιπόν τη νοσηρότητα του Ελληνικού πληθυσμού, παρατηρούμε ότι η κατάσταση της υγείας του μπορεί να θεωρηθεί σχετικά καλή, συγκριτικά πάντα και με τους υπόλοιπους Ευρωπαϊκούς πληθυσμούς, δεδομένου ότι το προσδόκιμο επιβίωσης κατά τη γέννηση είναι σχετικά υψηλό. Αυτό αποτυπώνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 2.1: Προσδόκιμο επιβίωσης σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2013¹⁰

¹⁰Πηγή: Eurostat

Ωστόσο οι Έλληνες φαίνεται να είναι κατά ένα μεγάλο ποσοστό πληθυσμός που απολαμβάνει να καπνίζει, καταναλώνει ελάχιστα φρούτα, δεν προτιμάει την γυμναστική και επιπρόσθετα δηλώνει χαμηλό αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή. Η οικονομική κρίση μάλιστα επηρεάζει ολοένα και περισσότερο την ψυχική διάθεση του μέσου Έλληνα κάτι που σε συνδυασμό με τα ανωτέρω οδηγεί σε καρδιαγγειακές παθήσεις, κακοήθειες και άλλα χρόνια νοσήματα.¹¹

2.1.3 Νοσηρότητα και αγορά εργασίας στην Ευρώπη

Διερευνώντας την ηλικιακή κατηγορία ατόμων 50-65 ετών με μισθωτή απασχόληση στην Ευρώπη βάσει στοιχείων της έρευνας Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE), παρατηρήθηκαν μεγάλες διαφοροποιήσεις. Έτσι το ποσοστό ανδρών με μισθωτή απασχόληση σε αυτές τις ηλικίες κυμαίνεται από 42% στην Αυστρία έως και 75% στη Σουηδία ενώ για τις γυναίκες τα αντίστοιχα ποσοστά κυμαίνονται από 22% στην Ιταλία έως και 69% στη Σουηδία. Αξίζει να αναφερθεί ότι τα ποσοστά των ατόμων που δηλώνουν κακή υγεία είναι της τάξεως του 18% στα άτομα τα οποία απασχολούνται σε εργασία, ενώ ανέρχονται σε 37% στους συνταξιούχους, σε 39% στους ανέργους και σε 35% στους άεργους. Γίνεται λοιπόν εύκολα αντιληπτό ότι η κακή υγεία συνδέεται στενά με τη μη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης που έχει λάβει ένα άτομο, το γεγονός να ζει κάποιος χωρίς σύντροφο, η σωματική αδράνεια και η μη εκγύμναση γενικά, καθώς και ο υψηλός δείκτης μάζας σώματος σχετίζονται με αποχή από την αγορά εργασίας. Επιπροσθέτως, μακροχρόνιες ασθένειες όπως η κατάθλιψη, το εγκεφαλικό

11

https://www.researchgate.net/profile/Pavlos_Sarafis/publication/244486014_The_health_conditions_of_the_Greek_population_today_Factors_and_indicators_on_health_burden_morbidity_and_mortality_indicators_and_the_contribution_of_health_prevention_promotion_and_education/links/00b7d51d4213714d83000000/The-health-conditions-of-the-Greek-population-today-Factors-and-indicators-on-health-burden-morbidity-and-mortality-indicators-and-the-contribution-of-health-prevention-promotion-and-education.pdf

επεισόδιο, ο διαβήτης, η χρόνια πνευμονοπάθεια και η μυοσκελετική νόσος ήταν σημαντικά πιο συχνές μεταξύ των ατόμων που δεν εργάζονταν.¹²

2.2 Πρόωρη συνταξιοδότηση: στατιστικές για την Ελλάδα και την Ευρώπη

2.2.1 Πρόωρη συνταξιοδότηση – Ορισμός

Στις περισσότερες χώρες, η ιδέα της συνταξιοδότησης είναι πρόσφατης προέλευσης και εισήχθη στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Προηγουμένως, το χαμηλό προσδόκιμο ζωής και η απουσία συνταξιοδοτικών ρυθμίσεων σήμαιναν ότι οι περισσότεροι εργαζόμενοι συνέχιζαν να εργάζονται μέχρι το θάνατο. Η Γερμανία ήταν η πρώτη χώρα που εισήγαγε τη συνταξιοδότηση το 1889.

Ένα άτομο μπορεί να συνταξιοδοτηθεί σε οποιαδήποτε ηλικία επιθυμεί. Ωστόσο, οι φορολογικοί νόμοι μιας χώρας ή / και οι κρατικοί κανόνες συντάξεων γήρατος σημαίνουν συνήθως ότι σε μια δεδομένη χώρα μια ορισμένη ηλικία θεωρείται ως η «κανονική» ηλικία συνταξιοδότησης. Η "τυπική" ηλικία συνταξιοδότησης ποικίλλει από χώρα σε χώρα, ωστόσο κυμαίνεται γενικά μεταξύ 50 και 70 (σύμφωνα με τα τελευταία στατιστικά στοιχεία, 2011). Σε ορισμένες χώρες, αυτή η ηλικία είναι διαφορετική για τους άνδρες και για τις γυναίκες, αν και αυτό έχει προσβληθεί πρόσφατα σε ορισμένες χώρες (π.χ. στην Αυστρία) ενώ σε άλλες χώρες οι ηλικίες είναι ίδιες.

Είναι γεγονός πως οι περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν να συνταξιοδοτηθούν όταν είναι επιλέξιμοι για ιδιωτικές ή δημόσιες συνταξιοδοτικές παροχές. Ωστόσο σημαντικός θεωρείται και ο αριθμός των ατόμων τα οποία αναγκάζονται να συνταξιοδοτηθούν όταν οι φυσικές συνθήκες δεν επιτρέπουν πλέον στα άτομα αυτά την εργασία (κυρίως λόγω ασθένειας ή ατυχήματος).

¹² Alavinia, S.M. & Burdorf, A. Int Arch Occup Environ Health (2008) 82: 39. <https://doi.org/10.1007/s00420-008-0304-6>

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τη διακύμανση των ηλικιών επιλεξιμότητας για δημόσιες παροχές γήρατος στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ. (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης)

Πίνακας 2.1: Ηλικία συνταξιοδότησης (2012)¹³

Country	Early retirement age	Normal retirement age	Employed, 55–59	Employed, 60–64	Employed, 65–69	Employed, 70+
Austria	60 (57)	65 (60)	39%	7%	1%	0%
Belgium	60	65	45%	12%	1%	0%
Cambodia	50	55	16%	1%	0%	0%
Denmark	none	65	77%	35%	9%	3%
France	62*	65*	51%	12%	1%	0%
Germany	65	67	61%	23%	3%	0%
Greece	58	67 ^[14]	65%	18%	4%	0%
Italy	57	67	26%	12%	1%	0%
Netherlands	60	65 (67)	53%	22%	3%	0%
Norway	62	67	74%	33%	7%	1%
Spain	60**	65**	46%	22%	0%	0%
Sweden	61	65	78%	58%	5%	1%
Switzerland	63 (61), [58]	65 (64)	77%	46%	7%	2%
United Kingdom	65	68	69%	40%	10%	2%
United States	62	67	66%	43%	20%	5%

¹³ Πηγή: ΟΟΣΑ 2013

Γίνεται λοιπόν εύκολα κατανοητό ότι η πρόωρη συνταξιοδότηση αφορά κυρίως τους εργαζόμενους οι οποίοι επέλεξαν να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα λόγω οικονομικών παραγόντων (προβλήματα στην αγορά εργασίας, αντιμετώπιση δυσκολιών σε συγκεκριμένους τομείς της οικονομίας κ.ο.κ.).¹⁴

2.2.2 Περιπτώσεις έκδοσης πρόωρης συνταξιοδότησης

α. *Πρόωρη συνταξιοδότηση σε περιπτώσεις περιορισμένης ικανότητας για εργασία:* περιοδικές πληρωμές σε εργαζόμενους που συνταξιοδοτούνται πριν να φτάσουν την καθορισμένη από τη νομοθεσία ηλικία κανονικής συνταξιοδότησης, εξαιτίας της ανικανότητάς τους να συνεχίσουν να εργάζονται. Αυτές οι συντάξεις φυσιολογικά παύουν όταν ο δικαιούχος αποκτήσει τα κριτήρια για την έκδοση πλήρους σύνταξης.

β. *Πρόωρη συνταξιοδότηση για λόγους ανταγωνισμού:* περιοδικές πληρωμές σε εργαζόμενους που συνταξιοδοτούνται πριν να φτάσουν την καθορισμένη από τη νομοθεσία ηλικία συνταξιοδότησης εξαιτίας ανεργίας ή απόλυσης που προκύπτει από οικονομικούς δείκτες, όπως είναι η αναδόμηση ενός τομέα παραγωγής ή μιας επιχείρησης. Αυτές οι συντάξεις φυσιολογικά παύουν όταν ο δικαιούχος αποκτήσει τα κριτήρια για την έκδοση πλήρους σύνταξης.

Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο άτομα τα οποία έχουν συνταξιοδοτηθεί πρόωρα να συνεχίζουν να έχουν κάποιες μορφής εργασία, όπως να εργάζονται μερικές ώρες την εβδομάδα (ημιαπασχόληση). Το 2012 το 12.6% των ατόμων που λάμβαναν πρόωρη σύνταξη στο σύνολο της ΕΕ υπάγονταν σε αυτήν την κατηγορία. Ενδεικτικά, στη Νορβηγία το ποσοστό των πρόωρα συνταξιοδοτημένων που εργάζονται με ημιαπασχόληση ανέρχεται στο 47.7%, στην Ισλανδία ανέρχεται στο 42.9% και στο Ηνωμένο Βασίλειο στο 36.4%.¹⁵

¹⁴ <https://en.wikipedia.org/wiki/Retirement>

¹⁵ ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_force_survey_statistics_-_transition_from_work_to_retirement#Early_retirement

2.2.3 Πρόωρη συνταξιοδότηση στις χώρες της ΕΕ

Είναι γεγονός πως το φαινόμενο της πρόωρης συνταξιοδότησης κυριαρχεί όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τις τελευταίες δεκαετίες, στην Ευρώπη έχει παρατηρηθεί μία σημαντική αύξηση του προσδόκιμου ζωής, ωστόσο εξίσου ανοδική πορεία ακολουθεί ο αριθμός ατόμων τα οποία λαμβάνουν σύνταξη πριν την συμπλήρωση του απαιτούμενου αριθμού εργασιακών ετών (Eurostat 2007). Στην Ιταλία το 2006, ο μέσος όρος της ηλικία κατά την οποία οι μισθωτοί άρχισαν να λαμβάνουν σύνταξη ήταν 58,1 έτη για τους άνδρες και 58,4 έτη για τις γυναίκες όταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο μέσος όρος διαμορφώνεται στα 60,0 και 60,5 έτη αντίστοιχα (Eurostat 2009). Η πραγματική ηλικία συνταξιοδότησης (65 έτη για τους άνδρες και 60 έτη για τις γυναίκες) διαφέρει αρκετά από τα νούμερα που αναφέραμε, γεγονός που μας βάζει υπόνοιες για την κατάσταση υγείας του Ιταλικού πληθυσμού. Σύμφωνα με έρευνες σχετικά με την νοσηρότητα στην Ιταλία και πώς αυτή συνδέεται με την πρόωρη συνταξιοδότηση (Tiziana Li Ranzi - Angelo d'Errico - Giuseppe Costa 2012) οι κυριότερες ασθένειες εντοπίζονται στο νευρικό σύστημα, σε κακοήθεις όγκους, σε εμφράγματα του μυοκαρδίου καθώς και σε άλλες καρδιακές παθήσεις, αλλά και σε περιπτώσεις αρθρίτιδας.¹⁶

Σε ένα κράτος της βόρειας Ευρώπης όπως είναι η Δανία, παρατηρείται μείωση της ηλικίας συνταξιοδότησης, ενώ διάφορες προβλέψεις φαίνονται δυσοίωνες σχετικά με την απασχόληση και τις νέες θέσεις εργασίας [Nürregaard, 1996]. Το ζήτημα της αποτροπής του τερματισμού της επαγγελματικής ζωής αλλά και ο περιορισμός της εθελούσιας πρόωρης συνταξιοδότησης, λαμβάνει ιδιαίτερη προσοχή στη Δανία και στις περισσότερες άλλες χώρες του ΟΟΣΑ που αντιμετωπίζουν παρόμοια δημογραφική πρόκληση. Το σύστημα ασφάλισης ανεργίας της Δανίας προσφέρει την ευκαιρία συνταξιοδότησης στην ηλικία των 60 ετών αντί της κανονικής ηλικίας των 65 ετών (67 τη στιγμή που έλαβε μέρος αυτή η μελέτη) για όλους τους υπαλλήλους που είναι ασφαλισμένοι μέσω της

¹⁶ Association between chronic morbidity and early retirement in Italy (Tiziana Li Ranzi - Angelo d'Errico - Giuseppe Costa – 2012)

ένωσης ασφαλιστικού συστήματος για τα 25 από τα προηγούμενα 30 χρόνια. Αυτό θεωρείται στην Δανία ως πρόωρη συνταξιοδότηση. Σύμφωνα με τον Hanisch et al. (1998) τα άτομα τα οποία συστηματικά καταφθάνουν στον εργασιακό τους χώρο με καθυστέρηση ή συνηθίζουν να απουσιάζουν συχνά μέσα στο έτος με πρόφαση κακή ψυχολογική κατάσταση ή γενικότερα κάποια ασθένεια, αποτελούν μεγάλο μέρος του συνολικού αριθμού των ατόμων που βγαίνουν πρόωρα σε συνταξιοδότηση. Αξίζει να αναφέρουμε επίσης ότι η πλειονότητα των ατόμων του εργασιακού δυναμικού της Δανίας που χαίρεται το προνόμιο της πρόωρης συνταξιοδότησης αποτελείται από πρώην απασχολούμενους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα.¹⁷

Στη Μεγάλη Βρετανία υπάρχει έντονο πολιτικό ενδιαφέρον για τη διατήρηση των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας στο εργατικό δυναμικό προκειμένου να παραταθεί μέσω αυτών η χρηματοδότηση των ήδη συνταξιοδοτημένων ατόμων. Ενώ η υγεία παίζει σημαντικό ρόλο για την πρόωρη έξοδο από την εργασία, η υγεία των πρώιμων συνταξιούχων μελετήθηκε ελάχιστα. Έτσι, έρευνα που έγινε με στόχο τη σύγκριση της κατάστασης υγείας των οικονομικά ενεργών (50 έως 64 χρονών) με οικονομικά ανενεργούς πρώην εργαζόμενους (οι οποίοι ονομάζονται πρόωροι συνταξιούχοι) όπου συμμετείχαν 1.875 ερωτηθέντες (έρευνα Ψυχιατρικής Θνησιμότητας του 2000, Μεγάλη Βρετανία). Από το σύνολο των ερωτηθέντων, το 71,2% των ανδρών και το 66,4% των γυναικών που είχαν βγει σε πρόωρη σύνταξη, ανέφεραν ότι έπασχαν από κάποια μακροχρόνια ασθένεια. Είναι γεγονός πως το 22,2% των ανδρών που βγήκαν σε πρόωρη σύνταξη, παρουσιάζει κάποιου είδους ψυχική διαταραχή σε σύγκριση με το 8,2% αυτών που εξακολουθούν να εργάζονται (p value της διαφοράς <0,001). Αντίθετα, τα αντίστοιχα στοιχεία για τις γυναίκες διαμορφώνονται σε 18,2% και 16,9%. Σε πλήρως προσαρμοσμένα (adjusted) μοντέλα παλινδρόμησης για άνδρες, οι πρόωροι συνταξιούχοι ήταν πιο πιθανό να έχουν γενικευμένες διαταραχές άγχους και καταθλιπτικές διαταραχές. Υπάρχει ένα σημαντικό βάρος συγκεκριμένων διαταραχών ψυχικής υγείας στους άνδρες που οδηγήθηκαν σε πρόωρη συνταξιοδότηση. Η κατανόηση των μηχανισμών αυτής της υπέρβασης των ψυχικών διαταραχών

¹⁷ Work Environment Factors, Health, Lifestyle and Marital Status as Predictors of Job Change and Early Retirement in Physically Heavy Occupations (Thomas Lund, Lars Iversen, and Kjeld B. Poulsen)

στους πρώιμους συνταξιούχους μπορεί να είναι προϋπόθεση για την αύξηση των αριθμών που αναζητούν ή παραμένουν σε εργασία μέχρι την ηλικία των 65 ετών.¹⁸

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της Eurostat, το 2012 το 43,1% των συντάξεων γήρατος στην Ε.Ε. δόθηκε σε άτομα που συμμετείχαν σε προγράμματα πρόωρης συνταξιοδότησης, με τη μέση ηλικία να είναι τα 58 έτη. Τα υψηλότερα ποσοστά κατεγράφησαν σε Ιταλία (73,9%), Ιρλανδία (68,5%) και Ισπανία (59,9%) ενώ τα χαμηλότερα σε Βουλγαρία (5,2%) και Τσεχία (5,3%). Το 12,6% των πρόωρα συνταξιοδοτούμενων συνέχισαν κάποιας μορφής εργασία. Η διαφορά στην ηλικία των πρόωρα και κανονικά συνταξιοδοτούμενων είναι μεγαλύτερη στην Ιταλία (4,7 έτη), την Ιρλανδία (4,6 έτη) και την Ισπανία (4,3).

Τα περισσότερα κράτη-μέλη έχουν εστιάσει την προσοχή τους στα όρια συνταξιοδότησης και την αύξησή τους ανάλογα με το προσδόκιμο επιβίωσης. Έχει επίσης καταβληθεί προσπάθεια περιορισμού των πρόωρων συντάξεων και εξίσωσης των ορίων ηλικίας ανδρών και γυναικών. Σε αρκετές χώρες αυξήθηκε η ελάχιστη περίοδος εισφορών, ενώ σε ορισμένες δόθηκαν κίνητρα για παράταση της διάρκειας του εργάσιμου βίου.^{19 20 21}

¹⁸ Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol (2005)- Julian W. Buxton · Nicola Singleton · David Melzer
The mental health of early retirees(National interview survey in Britain

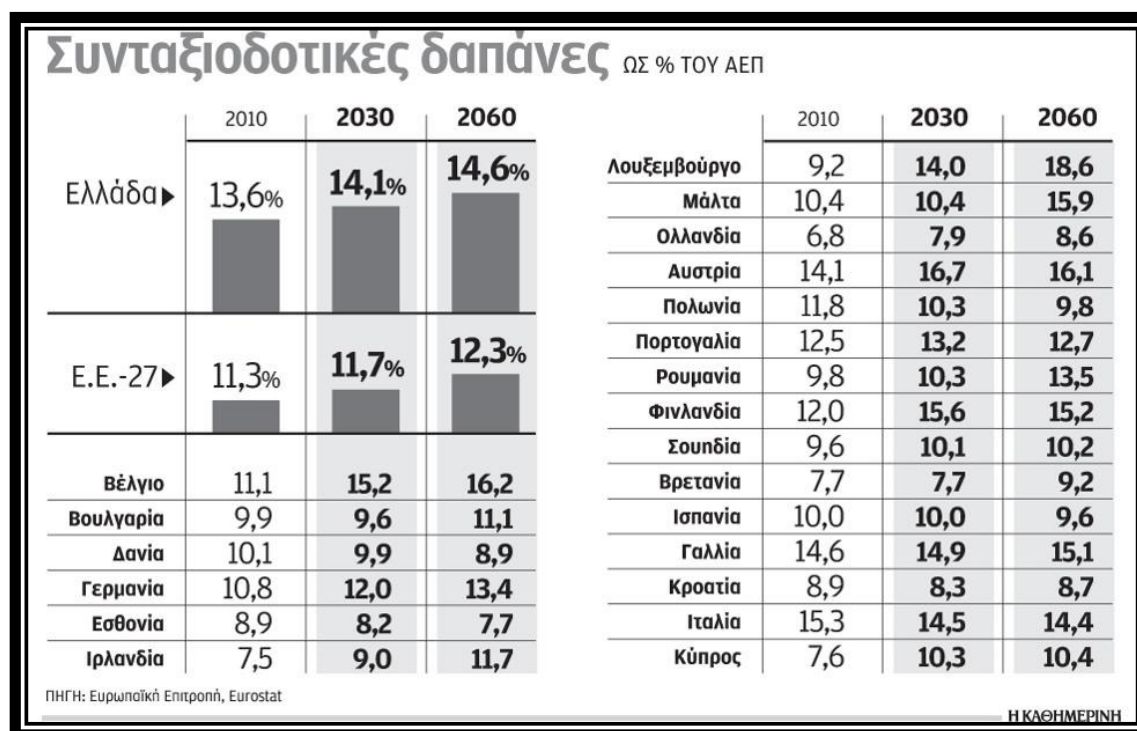
¹⁹ [http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1056865/o-xartis-tou-asfalistikou-se-ellada-kai-europi\(23/11/2016\)](http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1056865/o-xartis-tou-asfalistikou-se-ellada-kai-europi(23/11/2016)

²⁰ Στασινού Ν. 2016. Ο χάρτης του Ασφαλιστικού σε Ελλάδα και Ευρώπη.

²¹ <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1056865/o-xartis-tou-asfalistikou-se-ellada-kai-europi>

2.2.4 Πρόωρες συντάξεις στην Ελλάδα

Πίνακας: 2.2. Συνταξιοδοτικές δαπάνες ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ ²²

Είναι γνωστό ότι η συνταξιοδοτική δαπάνη στην Ελλάδα, ως ποσοστό του ΑΕΠ, παραμένει σε αρκετά υψηλά επίπεδα σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον εντοπισμό των προκλήσεων της δημοσιονομικής βιωσιμότητας των συντάξεων. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, οι δαπάνες για συντάξεις στην Ελλάδα από 13,6% του ΑΕΠ το 2010 αναμένεται να αυξηθούν σε 14,1% το 2030 και σε 14,6% το 2060, εμφανίζοντας αύξηση της τάξης του 1%. Την ίδια στιγμή σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά μέσο όρο, οι συνταξιοδοτικές δαπάνες που αντιστοιχούν κατά μέσο όρο στο 11,3% του ΑΕΠ, αναμένεται να αυξηθούν σε 11,7% το 2030 και σε 12,3% το 2060. Μάλιστα τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί δύο αναθεωρήσεις του

²² Πηγή: Εφημερίδα Καθημερινή-2014

ΑΕΠ προς τα πάνω, γεγονός το οποίο μολονότι ώθησε το ποσοστό των συντάξεων σε χαμηλότερα επίπεδα, δεν ανέκοψε την αυξητική τους πορεία.

Βέβαια, με βάση τις διαρθρωτικές αλλαγές που έχουν ήδη εφαρμοστεί, η χώρα μας εμφανίζεται να αυξάνει σημαντικά την πραγματική ηλικία συνταξιοδότησης από τα 62,5 έτη για τους άνδρες και 62,4 για τις γυναίκες το 2010, σε 63,1 και 62,9, αντίστοιχα, το 2030 και σε 64 και 63,8 έτη το 2060. Μπορεί τα όρια αυτά να μην διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό σε σχέση με τα αντίστοιχα της Ε.Ε., απέχουν όμως σημαντικά σε σχέση με το νομοθετικά κατοχυρωμένο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης για άνδρες και γυναίκες (68,8 για πλήρη και 63,8 για πρόωρη συνταξιοδότηση το 2030 και 71,4 και 66,4 το 2060, αντίστοιχα). Κάτι τέτοιο συνεπάγεται τον περιορισμό της «γενναιοδωρίας του συνταξιοδοτικού συστήματος» καθώς και τον περιορισμό της αύξησης της βιωσιμότητάς του.²³

Όσον αφορά το ΙΚΑ, ο μέσος όρος πρόωρης συνταξιοδότησης ανέρχεται στο 75,88%, εκ των οποίων στις ηλικίες 26-50 το ποσοστό συνταξιοδότησης είναι 4,44% ενώ στις ηλικίες 51-55 είναι 12,83% και στις ηλικίες 56-61 το ποσοστό ανεβαίνει στο 58,61%. Τέλος, στα λεγόμενα «ευγενή» Ταμεία (ΔΕΚΟ και Τραπεζών), το 91,6% των ατόμων παίρνει σύνταξη σε ηλικία κάτω από τα εθνικά όρια συνταξιοδότησης των 62 ετών.

²³ <http://www.kathimerini.gr/786425/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/sta-yyh-oi-dapanes-gia-synta3eis-sthn-ellada-para-tis-perikopes>

Πίνακας 2.3: Τα όρια συνταξιοδότησης στα κράτη μέλη της ΕΕ (2012)

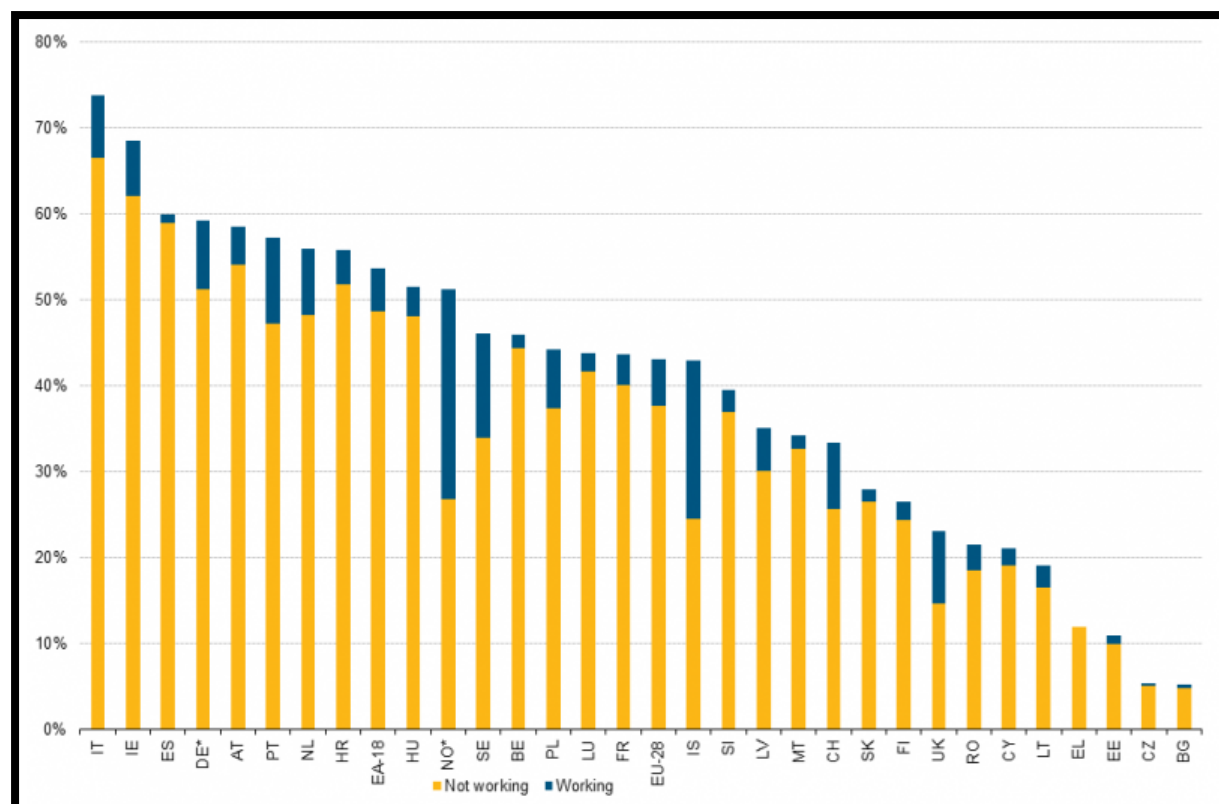
Τα επίσημα όρια συνταξιοδότησης στα κράτη-μέλη της Ε.Ε.			
Χώρα	Ανδρες	Γυναίκες	Παρατηρήσεις
Ιρλανδία	66	66	
Ιταλία	66	64	
Πορτογαλία	66	66	
Ισπανία	65 +3μ	65 +3μ	Σταδιακή αύξηση στα 67 έως το 2027
Γερμανία	65 +3μ	65 +3μ	Σταδιακή αύξηση στα 67 έως το 2029
Γαλλία	65	65	Σταδιακή αύξηση στα 67 έως το 2023
Ολλανδία	65 +3μ	65 +3μ	Σταδιακή αύξηση στα 67 έως το 2024
Πολωνία	65 +7μ	60 +7μ	67 για άνδρες έως το 2020 και εξίσωση ορίων γυναικών έως το 2040
Βέλγιο	65	65	
Βρετανία	65	62 +4μ	65 για γυναίκες έως το 2018. 68 έως το 2046 και για τα δύο φύλα
Κύπρος	65	65	
Δανία	65	65	
Αυστρία	65	60	
Λουξεμβούργο	65	65	
Ρουμανία	65	60	
Βουλγαρία	64 +4μ	61 +4μ	
Σλοβενία	64 +4μ	64 +4μ	
Φινλανδία	62-68	62-68	Ανάλογα με επάγγελμα-ταμείο. Εθνική κατώτατη σύνταξη στα 65 έτη.
Σουηδία	61-67	61-67	
Εσθονία	63	63	Σταδιακή αύξηση στα 65 έως το 2023
Λιθουανία	63,2	61,4	Σταδιακή αύξηση στα 65 έως το 2026
Μάλτα	62	62	

Πηγή: <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1056865/o-xartis-tou-asfalistikou-se-ellada-kai-europi>

Παρατηρώντας τον ανωτέρω πίνακα, αντιλαμβανόμαστε ότι τα όρια συνταξιοδότησης των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης κυμαίνονται από τα 61 έως και τα 67 έτη. Χαρακτηριστικό είναι ότι χώρες όπως η Σουηδία και η Μάλτα εμφανίζουν τα χαμηλότερα όρια, σε αντίθεση με την Ιρλανδία και την Πορτογαλία όπου σημειώνονται τα υψηλότερα. Αξίζει να αναφερθεί επιπλέον ότι καταγράφονται διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο φύλα, με τα όρια των γυναικών να είναι κατά μέσο όρο χαμηλότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα των ανδρών.

Διάγραμμα 2.2: Άτομα που λαμβάνουν σύνταξη γήρατος μέσω σχήματος πρόωρης συνταξιοδότησης το 2012 στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Persons receiving an old-age pension who took part in an early retirement scheme, 2012 (% of people receiving an old-age pension) - Source: Eurostat, LFS AHM 2012

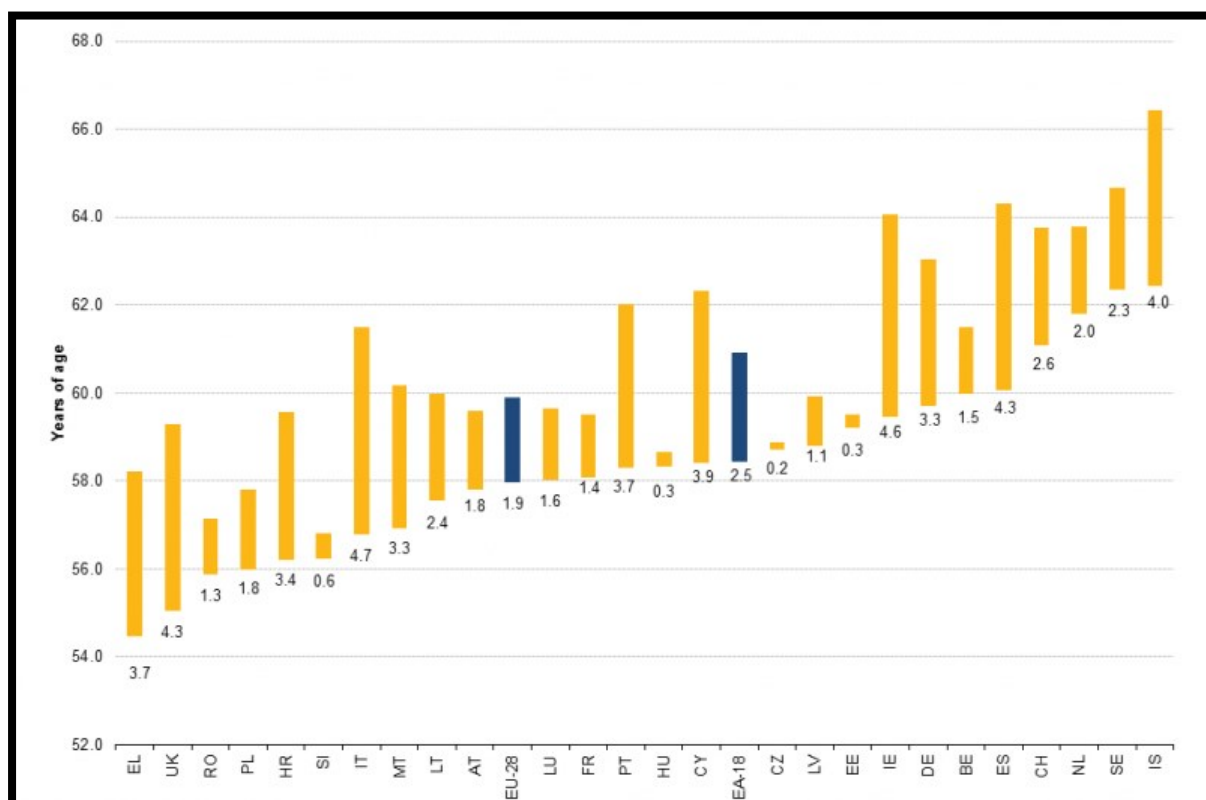
Source: Eurostat, LFS AHM 2012

Στο παραπάνω διάγραμμα αποτυπώνονται ανά χώρα τα ποσοστά των ατόμων που συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα και είτε σταμάτησαν να εργάζονται οριστικά είτε ξεκίνησαν να απασχολούνται σε κάποιου άλλου είδους εργασία. Χώρες όπως η Νορβηγία και η Ισλανδία εμφανίζουν πολύ υψηλό ποσοστό πρόωρα συνταξιοδοτημένων ατόμων τα οποία συνέχισαν να απασχολούνται σε άλλου είδους εργασία. Σε γενικές γραμμές και άλλες χώρες με ψυχρό κλίμα όπως η Ουκρανία και η Σουηδία σημειώνουν υψηλά ποσοστά συνέχισης εργασίας. Εν αντιθέσει, χώρες όπως είναι η Ελλάδα, η Ισπανία και το Βέλγιο παρουσιάζουν σχεδόν μηδενικά ποσοστά. Αξίζει επιπλέον να αναφερθούμε στο γεγονός πως

τα Δυτικά κυρίως κράτη της Ευρώπης παρουσιάζουν ποσοστά πρόωρης συνταξιοδότησης έως και 7 φορές μεγαλύτερα σε σχέση με κράτη όπως είναι η Ελλάδα, η Βουλγαρία, η Κύπρος, η Ρουμανία και γενικότερα οι Ανατολικές χώρες της γηραιάς Ηπείρου.

Διάγραμμα 2.3: Διαφοροποίηση της ηλικίας συνταξιοδότησης ατόμων που λαμβάνουν σύνταξη πρόωρα σε σχέση με τους συνταξιούχους που τη λαμβάνουν σε κανονική ηλικία το 2012 στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Retirement age of persons taking part in an early retirement scheme and of persons not taking part in an early retirement scheme, and the difference between the two, 2012 - Source: Eurostat, LFS AHM 2012

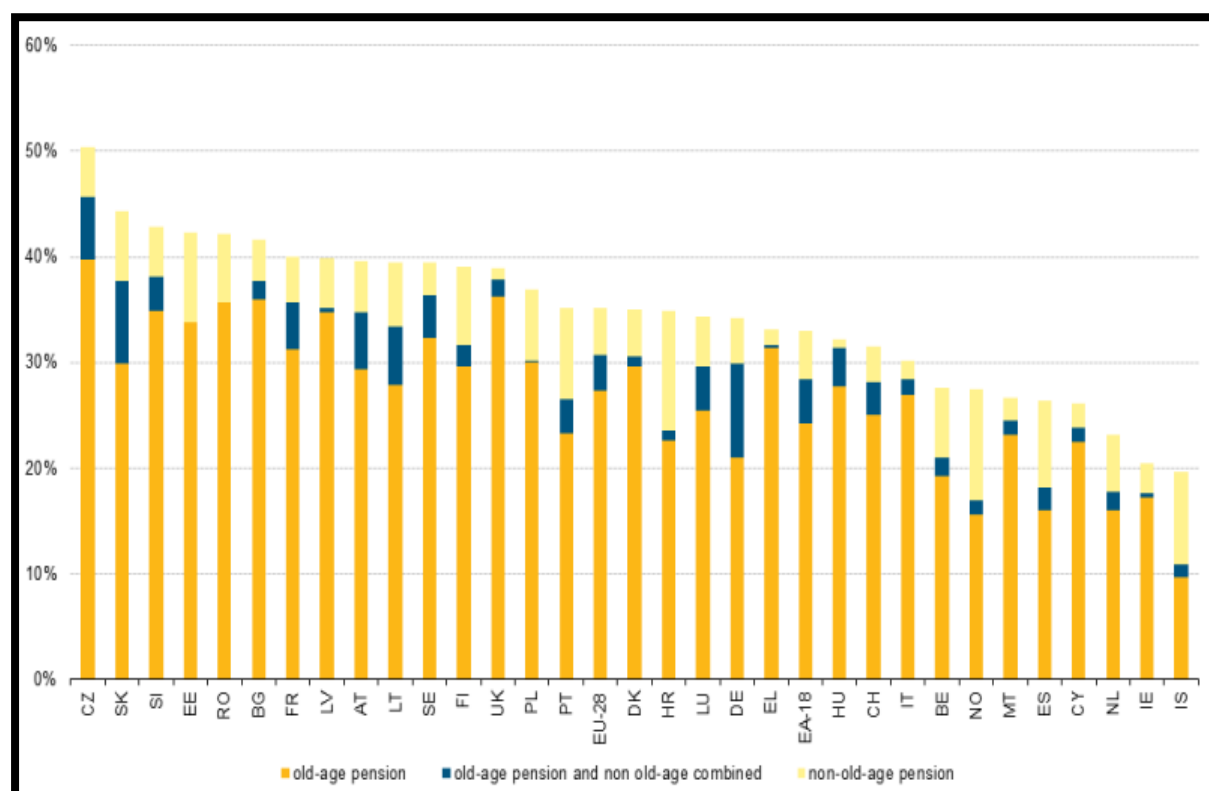

Source: Eurostat, LFS AHM 2012

Σύμφωνα με το ανωτέρω διάγραμμα βλέπουμε ότι σε χώρες όπως η Τσεχία και η Ουγγαρία, η διαφοροποίηση της ηλικίας συνταξιοδότησης των ατόμων που βγαίνουν πρόωρα στην σύνταξη συγκριτικά με αυτούς που λαμβάνουν την σύνταξη που τους αναλογεί στην ώρα τους είναι σχεδόν μηδαμινή. Σε αντίθεση υπάρχουν χώρες όπως είναι η Ιταλία και η Ιρλανδία όπου παρατηρείται αρκετά μεγάλη διαφοροποίηση (4,7 και 4,6 έτη αντίστοιχα).

Διάγραμμα 2.4: Άτομα που λαμβάνουν σύνταξη (ηλικίες 50-69) ανάλογα με το είδος σύνταξης

Pension recipients (aged 50-69) type of pension, 2012 - Source: Eurostat

Source: Eurostat, LFS AHM 2012

Σύμφωνα με το ανωτέρω διάγραμμα οι συντάξεις που λαμβάνονται λόγω κανονικής συνταξιοδότησης είναι λιγότερες από τις αντίστοιχες συντάξεις λόγω πρόωρης συνταξιοδότησης για τις ηλικίες 50-69.

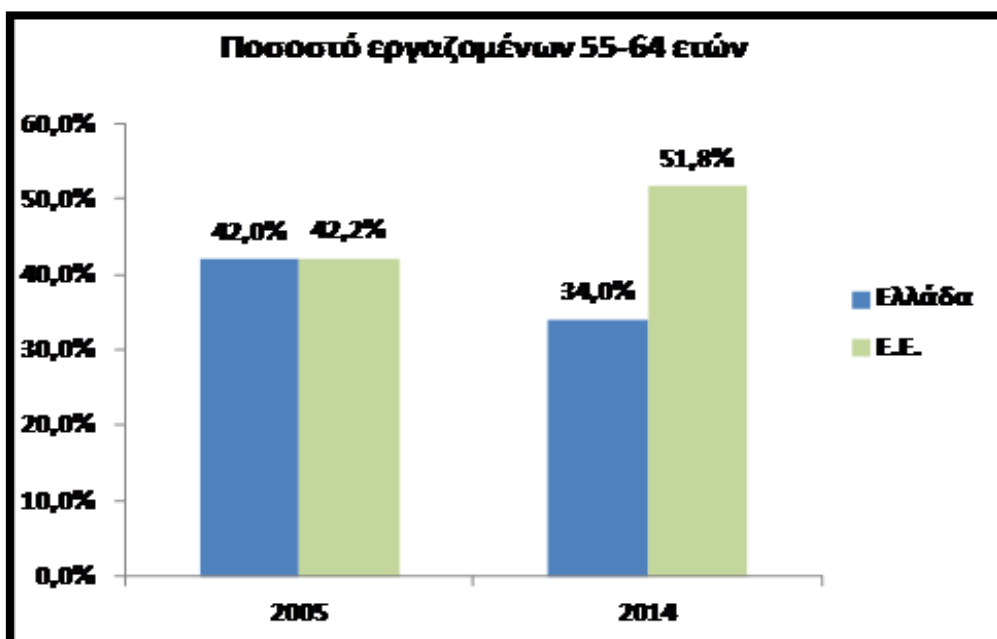
2.3 Επιπτώσεις πρόωρης συνταξιοδότησης στο ασφαλιστικό σύστημα.

2.3.1 Πρόωρες συνταξιοδοτήσεις σε περιόδους οικονομικής ύφεσης

Σε περιόδους οικονομικής ύφεσης ή οικονομικής στασιμότητας, η αύξηση της ανεργίας προκαλεί υψηλότερες παροχές κοινωνικής προστασίας, αύξηση των αιτημάτων για πρόωρη συνταξιοδότηση και απώλειες εσόδων λόγω της μείωσης των απασχολούμενων ασφαλισμένων. Παράλληλα, αν συνδυαστεί με στασιμοπληθωρισμό, τότε και πάλι έχουμε αύξηση των δαπανών για τοκοχρεολύσια, εάν το σύστημα είναι ελλειμματικό ή υπάρχει αύξηση των εσόδων από τις καλύτερες αποδόσεις των επενδύσεων λόγω της αύξησης των επιτοκίων.

Την τελευταία μάλιστα επταετία στην χώρα μας το ποσοστό αιτημάτων για πρόωρη συνταξιοδότηση δείχνει αρκετά υψηλό, υπό το φόβο χειροτέρευσης της οικονομικής κατάστασης. Το 51% των ανθρώπων που βγήκαν στη σύνταξη από το 2010 και μετά ήταν κάτω των 61 ετών. Το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 55-64 ετών το οποίο εργάζεται πλέον στην Ελλάδα ανέρχεται σε μόλις 34%, την ίδια ώρα που ο αντίστοιχος μέσος όρος της Ε.Ε. είναι 52%. Μάλιστα, όπως φαίνεται και στο παρακάτω γράφημα, ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη την τελευταία δεκαετία έλαβαν μέτρα περιορισμού των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων αυξάνοντας το ποσοστό των εργαζομένων, στην Ελλάδα συνέβη το ακριβώς αντίθετο!

Διάγραμμα 2.5: Ποσοστά εργαζομένων ηλικίας 50-64 την περίοδο 2005-2014 στην Ελλάδα και στην Ευρώπη

Πηγή: http://www.huffingtonpost.gr/dimitrios-giokas/-_504_b_7255968.html

Από το παραπάνω διάγραμμα βλέπουμε πως στην Ελλάδα από το 2005 έως το 2014 το ποσοστό των εργαζομένων στις ηλικίες 55-64 έχει μειωθεί κατά 8%, ενώ στο σύνολο της Ε.Ε. παρατηρούμε αύξηση κατά σχεδόν 10%.

Το πρόβλημα δεν είναι απαραίτητα το ύψος των συντάξεων στην Ελλάδα, αλλά το γεγονός ότι ο αριθμός των συνταξιούχων τείνει να ξεπεράσει τον αριθμό των εργαζομένων. Εκκρεμούν μάλιστα 400.000 αιτήσεις συνταξιοδότησης (αναφερόμενοι χρονικά στο έτος 2014), που μόλις χορηγηθούν θα αυξήσουν την ετήσια καταβολή συντάξεων κατά 4,2 δις €.

Εν κατακλείδι και με επιφύλαξη, συμπεραίνουμε τα εξής: Πρώτον, η μείωση των γενναιόδωρων συντάξεων δεδομένου της κρίσης χρέους στην Ευρώπη ίσως ήταν αναπόφευκτη, αν και η περιστολή θα έπρεπε να γίνει στους πρόωρα συνταξιοδοτούμενους, και, δεύτερον, θα έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν πιο

ευέλικτο το όριο συνταξιοδότησης, καθώς οι κοντόθωροι δημοσιονομικοί κανόνες με αιφνίδια αύξηση του ορίου σε συνθήκες δεινής ύφεσης ίσως έχουν αρνητικό αντίκτυπο.

2.3.2. Αντίκτυπος πρόωρων συνταξιοδοτήσεων στο ασφαλιστικό σύστημα

Ίσως το κυριότερο πρόβλημα το οποίο προκύπτει με την πρόωρη συνταξιοδότηση είναι η μείωση της δυνατότητας του ασφαλιστικού συστήματος να συντηρεί τις ήδη υπάρχουσες συντάξεις, με την έννοια ότι το άτομο σταματάει να δίνει ασφαλιστικές εισφορές και περνάει στην αντίπερα όχθη εισπράττοντας σύνταξη.

Άλλο ένα δεύτερο μεγάλο πρόβλημα εντοπίζεται στο γεγονός ότι ενώ το προσδόκιμο επιβίωσης αυξάνεται, οι συνταξιούχοι είναι σχετικά μικρής ηλικίας με αποτέλεσμα το ασφαλιστικό σύστημα να πρέπει να τους συντηρεί για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ανθρώπων οι οποίοι λάμβαναν μηνιαία σύνταξη για περισσότερα από 40 χρόνια. Τέτοιες περιπτώσεις σαφώς επιβαρύνουν το ασφαλιστικό σύστημα.

Τέλος, όσο αυξάνονται τα έτη υπηρεσίας, και πιθανόν και ο μισθός, τόσο αυξάνονται και οι ασφαλιστικές εισφορές. Συνεπώς με την πρόωρη συνταξιοδότηση χάνονται σημαντικοί πόροι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Στόχοι της εργασίας, στοιχεία και μέθοδοι ανάλυσης

3.1 Περιγραφή της έρευνας SHARE

Η έρευνα SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) αποτελεί μία πολυτομεακή και διακρατική βάση δεδομένων η οποία αντλεί στοιχεία από διαφορετικές χώρες και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους για την υγεία, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και τα κοινωνικά και οικογενειακά δίκτυα περισσότερων από 120.000 ατόμων ηλικίας 50 ετών και άνω. Τα στοιχεία αυτά η έρευνα τα αντλεί από 27 Ευρωπαϊκές χώρες και το Ισραήλ.

Η έρευνα SHARE είναι έρευνα τύπου panel και διεξάγεται σε τακτά χρονικά διαστήματα συλλέγοντας στοιχεία σε κύματα (waves). Το πρώτο κύμα (wave 1) περιλαμβάνει δεδομένα από το 2004, το δεύτερο κύμα από το 2006-07 (wave 2), το τρίτο διεξήχθη το 2008-09 (SHARELIFE-wave 3), το τέταρτο κύμα το 2011-12 (wave 4) ενώ στο πέμπτο κύμα (wave 5) τα δεδομένα συλλέχθηκαν το 2013. Η Ελλάδα δεν συμμετείχε στα κύματα 4 και 5 ωστόσο έκανε την επανεμφάνισή της στο έκτο κύμα συλλογής δεδομένων το έτος 2014-15.

Η έρευνα αποτελεί απόκριση σε μια ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που καλούσε ουσιαστικά να εξεταστεί η δυνατότητα δημιουργίας, σε συνεργασία με τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μιας ευρωπαϊκής έρευνας για τη «μακροχρόνια γήρανση». Η SHARE έχει καταστεί ένας από τους κυριότερους πυλώνες του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας, και επιλέχθηκε ως ένα από τα έργα για να υλοποιηθούν το 2006 στο Ευρωπαϊκό Στρατηγικό Φόρουμ για τις Υποδομές Έρευνας (European Strategy Forum on Research Infrastructures - ESFRI). Επιπλέον από τον Μάρτιο του 2011 υπάγεται σε νέο νομικό καθεστώς ως η πρώτη Κοινοπραξία Ευρωπαϊκών Ερευνητικών Υποδομών (European Research Infrastructure Consortium - ERIC).

Η έρευνα συντονίζεται κεντρικά στο Munich Research Institute for the Economics of Aging καθώς είναι εναρμονισμένη και με παράλληλες ερευνητικές δράσεις. Η επιστημονική ισχύς της SHARE βασίζεται στην συμμετοχή του επιλεγμένου δείγματος ανά τακτά χρονικά διαστήματα με αποτέλεσμα να αποδίδεται η πλήρης εικόνα της διαδικασίας της γήρανσης (SHARE, 2016).²⁴

Αναλυτικότερα:

Το φαινόμενο της πρόωρης συνταξιοδότησης αποτελεί ένα από τα πιο καίρια ζητήματα της κοινωνίας μας κατά τον 21^ο αιώνα. Σύμφωνα με την Eurostat το ποσοστό των ατόμων τα οποία βγαίνουν σε σύνταξη νωρίτερα από το 65^ο έτος της ηλικίας τους ολοένα και αυξάνεται. Σαν αποτέλεσμα θα έχουμε ότι για κάθε έναν εργαζόμενο θα υπάρχει και ένας συνταξιοδοτημένος. Όπως έχουμε αναφέρει και νωρίτερα, οι κυριότερες αιτίες αυτού είναι η νοσηρότητα καθώς και η υπογεννητικότητα που συνεπάγεται τη γήρανση του πληθυσμού.

Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρειαζόταν επιστημονικά στοιχεία για να μελετηθούν διάφορα θέματα που αφορούν τον γηράσκοντα πληθυσμό, ανάμεσα σε αυτά και το φαινόμενο της πρόωρης συνταξιοδότησης. Έτσι λοιπόν η έρευνα SHARE ήταν ακριβώς αυτό που ζητούσαν, αφού είναι μια διαχρονική έρευνα με πολύ σωστές υποδομές. Παρότι η έρευνα ξεκίνησε σχετικά πρόσφατα, το 2002, κατάφερε να γίνει ένας από τους σημαντικότερους πυλώνες της Ευρωπαϊκής Έρευνας.

Επιπλέον από το 2011 έχει νομική υπόσταση ως το πρώτο European Research Infrastructure Consortium (SHARE-ERIC), καθεστώς που παρέχει στην έρευνα αυτή σοβαρά πλεονεκτήματα σε σχέση με μεγάλους διεθνείς οργανισμούς, ενώ παρουσιάζει μία μακροπρόθεσμη προοπτική μέχρι το 2024. Ο βασικός της στόχος είναι η παροχή υψηλής ποιότητας δεδομένων ώστε να διεξαχθούν αξιόπιστα συμπεράσματα όσον αφορά τον τομέα της οικονομίας, της κοινωνίας και της υγείας.

²⁴ <http://www.share-project.org/>

Αξίζει να αναφέρουμε ότι τα δεδομένα της έρευνας είναι διαθέσιμα χωρίς χρέωση και χωρίς περιορισμούς αλλά για συγκεκριμένους ερευνητικούς στόχους (International Epidemiological Association ,18 June 2013).

Παρακάτω παρατίθενται δύο πίνακες στους οποίους εμφανίζονται παραδείγματα ερωτήσεων από τα ερωτηματολόγια των κυμάτων 1, 2 και 4 (Πίνακας 3.1) καθώς και από το κύμα 3 (Πίνακας 3.2). Να σημειωθεί ότι το κύμα 3 ήταν το μόνο που συνέλλεξε λεπτομερή αναδρομικά στοιχεία.

Πίνακας 3.1: Παραδείγματα ερωτηματολογίου (Wave 1, Wave 2 & Wave 4)

Questionnaire modules	Examples
Cover Screen	Year and month of birth, sex, household composition
Demographics	Education, marital status, country of birth & citizenship, parents & siblings
Physical Health	Self-rated health, diseases, weight & height, (I)ADL limitations [(instrumental) activities of daily living]
Behavioural Risks	Smoking & alcohol, nutrition, physical activity
Cognitive Function	Self-rated reading & writing skills, orientation, word list learning immediate & delayed recall, verbal fluency & numeracy
Mental Health	Depression scales (Euro-D & CES-D), quality of life (CASP-12)
Health Care	Doctor visits, hospital stays, surgeries, foregone care, out-of-pocket payments
Employment and Pensions	Employment status, individual income sources (public benefits, pensions), job, work quality
Children	Number & demographics of children
Social Support	Help and care given and received
Financial Transfers	Money/gifts given and received
Housing	Owner (mortgages, loans & value), tenant (payments), type and features of building
Household Income	Income sources all household members
Consumption	Expenditures for food, goods, services, ability to make ends meet
Assets	Bank and pension accounts, bonds, stocks and funds, savings
Activities	Voluntary work, clubs, religious organizations, motivations
Expectations	Expected inheritances, life expectancy, future prospects
Interviewer Observations	Willingness to answer, understanding of questions, type of building, neighbourhood
New modules after Wave 1	
Since Wave 2: End-of-Life	Death reasons and circumstances
In Wave 4: Social Networks	Ego-centred network, contact, emotional closeness, geographical distance, satisfaction with network

Πηγή: Oxford University Press ,18 June 2013

Πίνακας 3.2 : Παραδείγματα ερωτηματολογίου (Wave 3)

Table 2 Retrospective information collected in SHARELIFE (Wave 3)

Questionnaire modules	Examples
Start of the Interview	Year and month of birth, sex
Children History	Pregnancies, births, children characteristics, maternity leave
Partner History	Living arrangements, marriages, divorces
Accommodation History	Residences (country, region), moves, types of accommodation, ownership
Childhood Circumstances (age 10)	Accommodation features, number of books, school performance
Work History	Employment status, job characteristics, income
Work Quality	Effort, demand, control, job circumstances
Disability Benefits	Disability leaves, work reduction, disability pension
Financial History	Investments in stocks, funds, insurance uptake, retirement savings
Health History	Hospital stays, illnesses, diseases, current self-rated health
Health Care History	Vaccinations, doctor visits, preventive check-ups, health behaviours
General Life	Periods of happiness, stress, financial hardship, hunger, persecution, oppression
Interviewer Observations	Willingness to answer, understanding of questions, type of building, neighbourhood

Πηγή: *Oxford University Press* , 18 June 2013

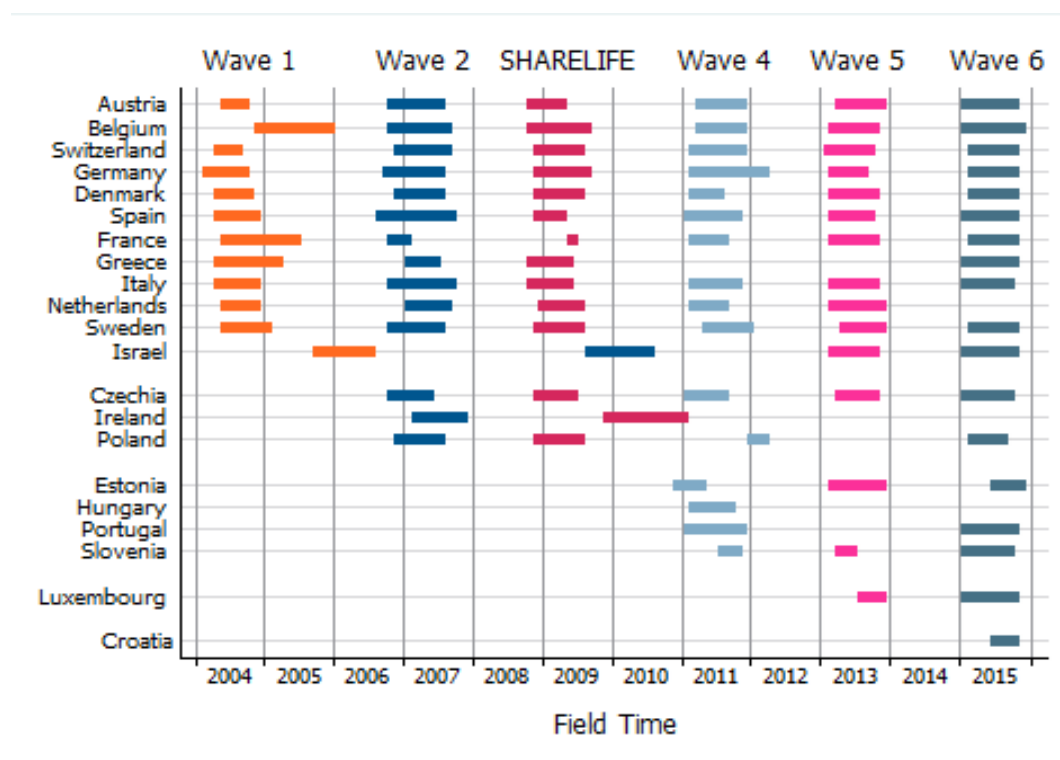
Ο Πίνακας 3.3 παραθέτει τις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα SHARE στα κύματα 1-5. Όπως φαίνεται, οι χώρες που είχαν συμμετάσχει στο 1^ο κύμα της έρευνας εξακολούθησαν τη συμμετοχή τους και στα υπόλοιπα κύματα. Εξαίρεση αποτελούν η Ελλάδα και το Ισραήλ. Μετά το 2^ο κύμα προστέθηκαν χώρες της Ανατολικής Ευρώπης όπως η Τσεχία και η Πολωνία στο 2^ο κύμα και αργότερα η Σλοβενία, η Εσθονία κ.α.

Πίνακας 3.3 : Χώρες που έλαβαν μέρος στην SHARE ανά κύμα

Country & language	Wave 1	Wave 2	Wave 3 SHARELIFE	Wave 4	Wave 5
Austria	2004	2006/07	2008/09	2011	2013
Germany	2004	2006/07	2008/09	2011/12	2013
Sweden	2004	2006/07	2008/09	2011	2013
Netherlands	2004	2007	2008/09	2011	2013
Spain (Castilian)	2004	2006/07	2008/09	2011	2013
Spain/Girona (Catalan)	-	-	-	-	2013
Spain/Girona (Castilian)	-	-	-	-	2013
Italy	2004	2006/07	2008/09	2011	2013
France	2004/05	2006/07	2009	2011	2013
Denmark	2004	2006/07	2008/09	2011	2013
Greece	2004/05	2007	2008/09	-	-
Switzerland (German)	2004	2006/07	2008/09	2011	2013
Switzerland (French)	2004	2006/07	2008/09	2011	2013
Switzerland (Italian)	2004	2006/07	2008/09	2011	2013
Belgium (French)	2004/05	2006/07	2008/09	2011	2013
Belgium (Flemish)	2004/05	2006/07	2008/09	2011	2013
Israel (Hebrew)	2005/06	2009/10	-	-	2013
Israel (Arabic)	2005/06	2009/10	-	-	2013
Israel (Russian)	2005/06	2009/10	-	-	2013
Czech Republic	-	2006/07	2008/09	2011	2013
Poland	-	2006/07	2008/09	2011/12	-
Ireland	-	2007	2009/10/11	-	-
Luxembourg (French)	-	-	-	-	2013
Luxembourg (German)	-	-	-	-	2013
Hungary	-	-	-	2011	-
Portugal	-	-	-	2011	-
Slovenia	-	-	-	2011	2013
Estonia (Estonian or Russian)	-	-	-	2010/11	2013
Estonia (Estonian)	-	-	-	-	2013
Estonia (Russian)	-	-	-	-	2013

Πηγή: SHARE, 2017

Διάγραμμα 3.1: Country wave field time overview

Πηγή: SHARE, 2017

Στο παραπάνω διάγραμμα βλέπουμε τα χρονικά διαστήματα κατά τα οποία έλαβε χώρα η έρευνα σε κάθε χώρα.

3.2 Στόχος της εργασίας

Ο κύριος στόχος της εργασίας είναι να μελετηθούν παράγοντες που σχετίζονται με την πρόωρη συνταξιοδότηση σε χώρες της Ευρώπης, ξεχωριστά για άνδρες και γυναίκες, λαμβάνοντας υπ' όψιν την νοσηρότητα των ερωτώμενων, το επίπεδο εκπαίδευσής τους καθώς και την οικονομική τους ευχέρεια. Συνεπώς θα εξετάσουμε το ρόλο της νοσηρότητας και του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου στην πρόωρη συνταξιοδότηση. Επιπλέον θα διερευνήσουμε διαφοροποιήσεις κατά φύλο και κατά χώρα μόνιμης διαμονής.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από το πέμπτο κύμα (wave 5) της έρευνας SHARE. Το δείγμα περιλαμβάνει άτομα τα οποία έχουν συνταξιοδοτηθεί και αναφέρεται σε 18 Ευρωπαϊκές χώρες που αντιπροσωπεύουν τη Βόρεια, Κεντρική, Νότια και Ανατολική Ευρώπη.

3.3 Παρουσίαση των μεταβλητών

Η σημαντικότερη κατηγορία μεταβλητών η οποία θα χρησιμοποιηθεί στην ανάλυσή μας είναι αυτή της πρόωρης συνταξιοδότησης. Σε αυτή την κατηγορία περιέχονται μεταβλητές όπως για ποιόν λόγο θέλει να συνταξιοδοτηθεί πρόωρα ένα άτομο, για το αν του προσφέρθηκε η επιλογή πρόωρης συνταξιοδότησης κ.α.

Όσον αφορά τις ανεξάρτητες μεταβλητές, οι κυριότερες είναι οι κάτωθι: country (ώστε να ελέγξουμε για διαφοροποιήσεις που οφείλονται στη χώρα διαμονής), gender (ώστε να ελέγξουμε για διαφοροποιήσεις κατά φύλο) και age (ηλικία ατόμου που συνταξιοδοτήθηκε πρόωρα), οι οποίες κατατάσσονται στις δημογραφικές μεταβλητές.

Επιπλέον, θα συμπεριληφθούν στην ανάλυση και ορισμένες μεταβλητές υγείας όπως η chronic (αφορά αριθμό χρόνιων παθήσεων) και η srhus2 (αυτό-αναφερόμενη υγεία, δηλαδή κατάσταση υγείας όπως την χαρακτηρίζει το ίδιο το άτομο).

Μία ακόμα σημαντική κατηγορία ανεξάρτητων (επεξηγηματικών) μεταβλητών είναι αυτή των κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών όπως τα έτη εκπαίδευσης ενός ατόμου (yedu), το εισόδημα του νοικοκυριού (hhinc), ο «καθαρός πλούτος» του νοικοκυριού που συμπεριλαμβάνει όλα τα οικονομικά στοιχεία (hhnetw) και τέλος η fdistress (κατά πόσο ένα άτομο ανταπεξέρχεται με ευκολία ή δυσκολία στις ανάγκες του νοικοκυριού).

3.4 Περιγραφική προσέγγιση των στοιχείων

3.4.1 Δημογραφικά και Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του δείγματος

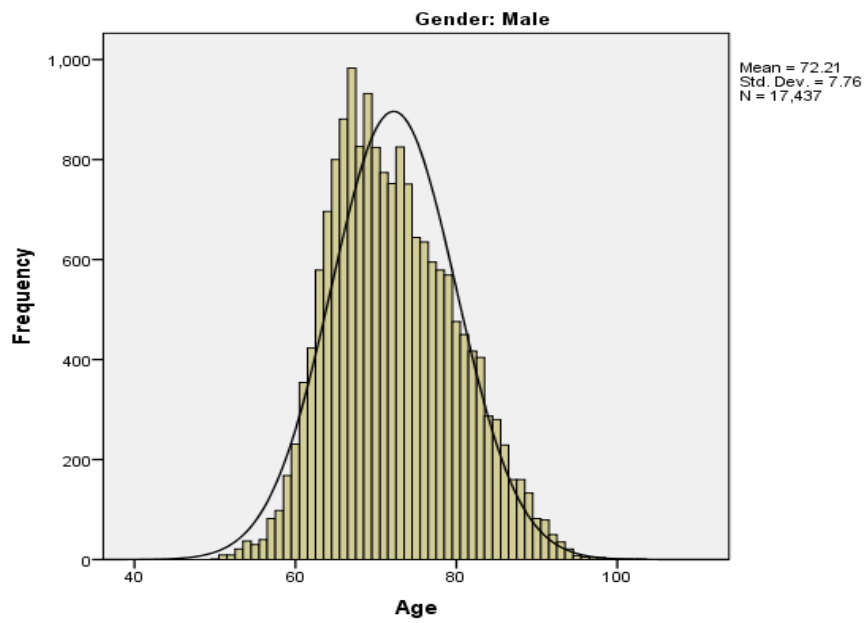
Αρχικά θα αναφερθούμε στα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος των συνταξιούχων, που περιλαμβάνει 11437 άνδρες και 18221 γυναίκες. Η μέση ηλικία για τους συνταξιούχους άνδρες είναι 72,2 έτη, σχεδόν ίδια με την μέση ηλικία των συνταξιούχων γυναικών, η οποία ανέρχεται σχεδόν σε 72,1 έτη.

Πίνακας 3.4.1: περιγραφικά στατιστικά μέτρα για τη μεταβλητή age (Wave 5) ανά φύλο

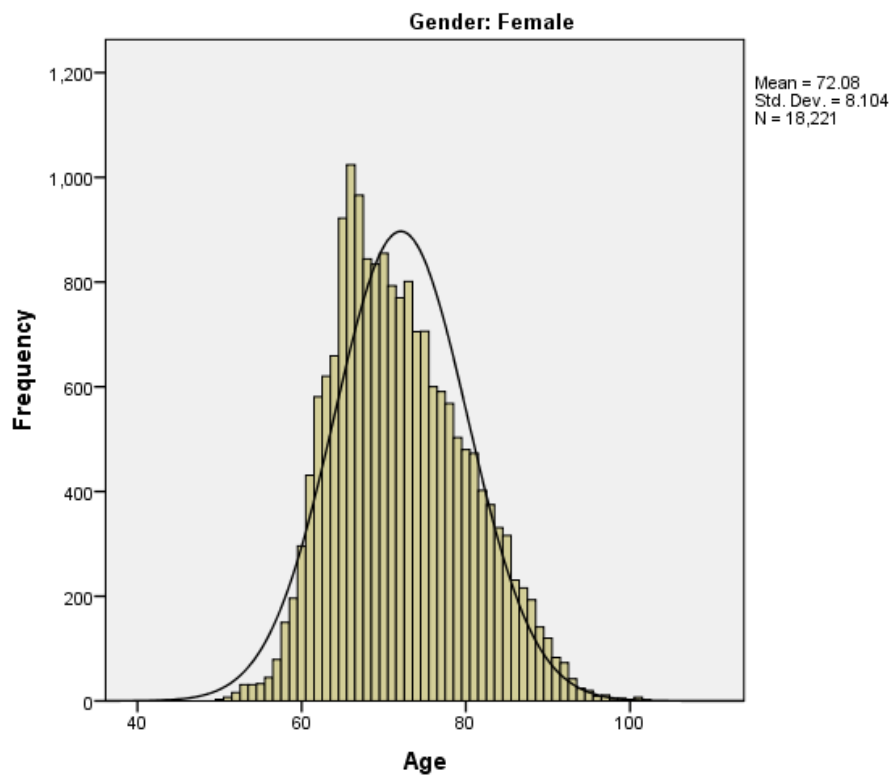
Descriptive Statistics						
Gender		N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Male	Age	17437	50	103	72.21	7.760
	Valid N (listwise)	17437				
Female	Age	18221	50	102	72.08	8.104
	Valid N (listwise)	18221				

Στα ιστογράμματα που ακολουθούν παρουσιάζονται οι κατανομές της ηλικίας τόσο των συνταξιούχων των ανδρών όσο και των γυναικών.

Διάγραμμα 3.4.1.1 συχνοτήτων για τη μεταβλητή age (Men, Wave 5)

Διάγραμμα 3.4.1.2 συχνοτήτων για τη μεταβλητή age (Women, Wave 5)

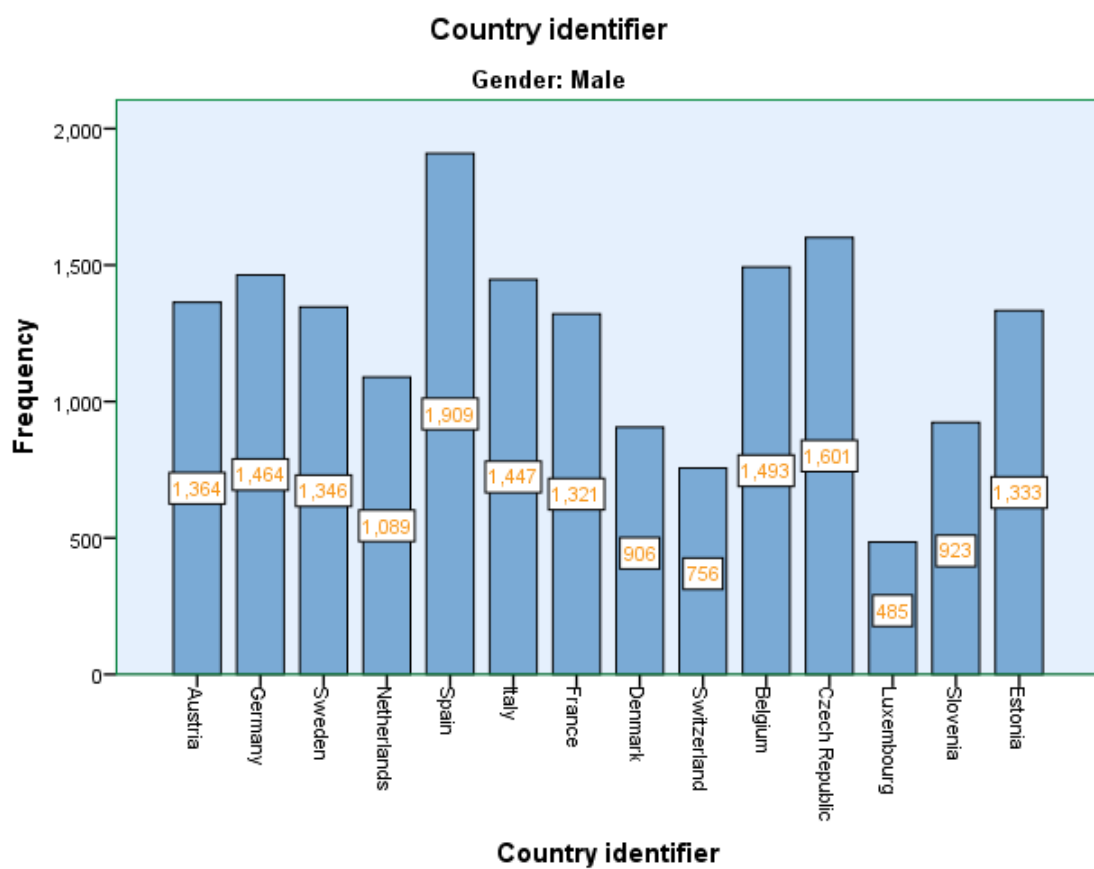
Ο πίνακας 3.4.2 παρουσιάζει τις συχνότητες και τις σχετικές συχνότητες (ποσοστιαία κατανομή) των συμμετεχόντων ανδρών και γυναικών κατά χώρα μόνιμης διαμονής. Τα μεγαλύτερα ποσοστά τους δείγματος, όσον αφορά τους άνδρες, προέρχονται από την Ισπανία, ενώ τα χαμηλότερα από το Λουξεμβούργο. Όσον αφορά τις γυναίκες τα μεγαλύτερα ποσοστά του δείγματος προέρχονται από την Τσεχία, ενώ τα χαμηλότερα από το Λουξεμβούργο.

Πίνακας 3.4.2: συχνότητες για τη μεταβλητή country κατά φύλο (Wave 5)

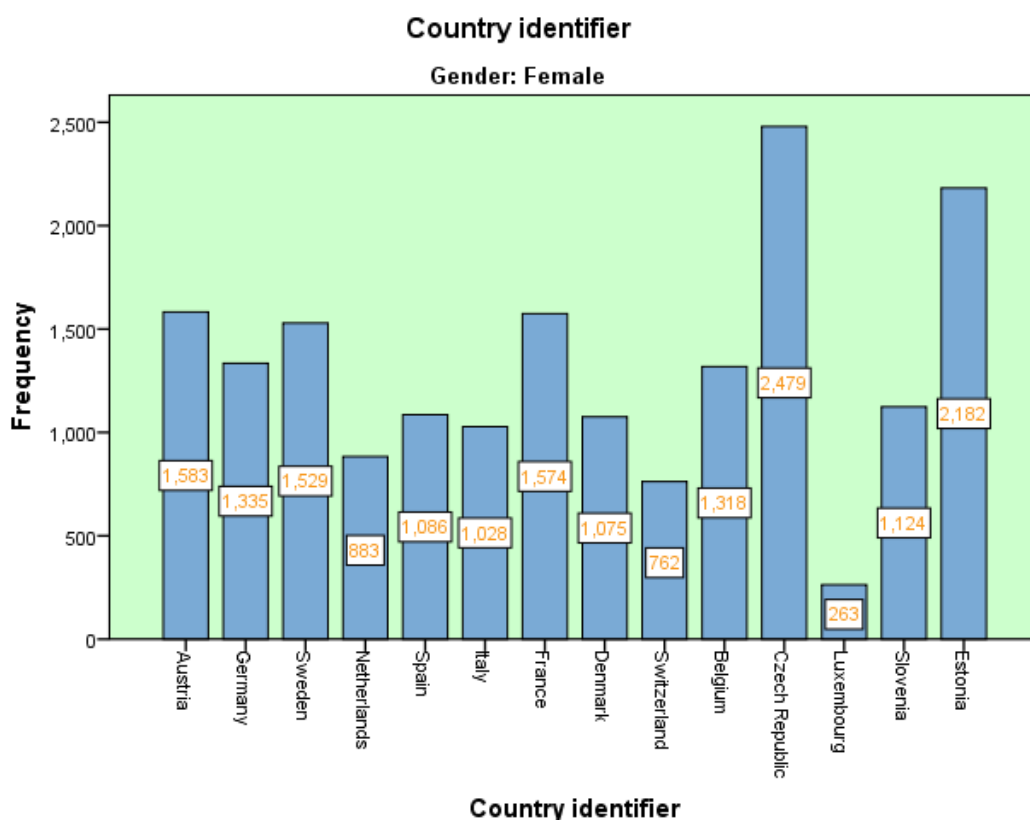
Country identifier						
Gender			Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Male	Valid	Austria	1364	7.8	7.8	7.8
		Germany	1464	8.4	8.4	16.2
		Sweden	1346	7.7	7.7	23.9
		Netherlands	1089	6.2	6.2	30.2
		Spain	1909	10.9	10.9	41.1
		Italy	1447	8.3	8.3	49.4
		France	1321	7.6	7.6	57.0
		Denmark	906	5.2	5.2	62.2
		Switzerland	756	4.3	4.3	66.5
		Belgium	1493	8.6	8.6	75.1
		Czech Republic	1601	9.2	9.2	84.3
		Luxembourg	485	2.8	2.8	87.1
		Slovenia	923	5.3	5.3	92.4
		Estonia	1333	7.6	7.6	100.0
Total		17437	100.0	100.0		
Female	Valid	Austria	1583	8.7	8.7	8.7
		Germany	1335	7.3	7.3	16.0
		Sweden	1529	8.4	8.4	24.4
		Netherlands	883	4.8	4.8	29.3
		Spain	1086	6.0	6.0	35.2
		Italy	1028	5.6	5.6	40.9
		France	1574	8.6	8.6	49.5
		Denmark	1075	5.9	5.9	55.4
		Switzerland	762	4.2	4.2	59.6

Belgium	1318	7.2	7.2	66.8
Czech Republic	2479	13.6	13.6	80.4
Luxembourg	263	1.4	1.4	81.9
Slovenia	1124	6.2	6.2	88.0
Estonia	2182	12.0	12.0	100.0
Total	18221	100.0	100.0	

Διάγραμμα 3.4.2.1: συχνότητες για τη μεταβλητή country (Men, Wave 5)

Διάγραμμα 3.4.2.2 : συχνότητες για τη μεταβλητή country (Women, Wave 5)

Για τα έτη εκπαίδευσης των συνταξιούχων ανδρών ανά κράτος καταγράφεται μεγαλύτερη μέση τιμή στην Δανία, ενώ η μικρότερη μέση τιμή στην Ισπανία. Για τις γυναίκες, η μεγαλύτερη μέση τιμή καταγράφεται επίσης στην Δανία, ενώ η μικρότερη μέση τιμή στην Ιταλία. Γενικότερα παρατηρείται μία σημαντική διαφορά ως προς τα έτη εκπαίδευσης στις χώρες της Νότιας Ευρώπης συγκριτικά με βορειότερα κράτη, με αντίθεση το κράτος της Ελβετίας το οποίο σημειώνει χαμηλή μέση τιμή τόσο για του συνταξιούχους άνδρες όσο και για τις γυναίκες.

Πίνακας 3.4.3: περιγραφικά στατιστικά μέτρα για τη μεταβλητή yedu (Wave 5) ανά φύλο και ανά χώρα

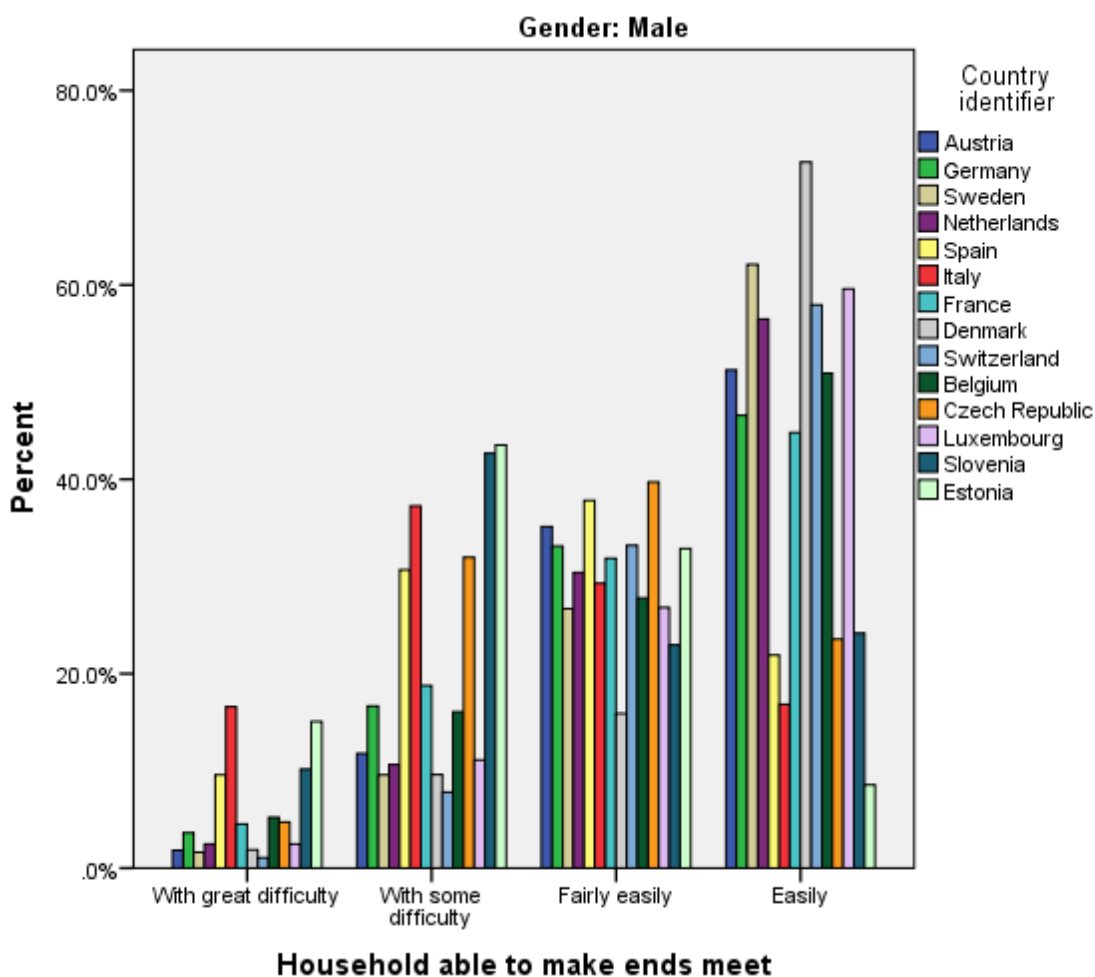
Descriptive Statistics							
Gender	Country identifier		N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Male	Austria	Years of education	1364	.00	25.00	9.1085	4.68384
		Valid N (listwise)	1364				
	Germany	Years of education	1464	.00	25.00	12.8941	3.62857
		Valid N (listwise)	1464				
	Sweden	Years of education	1346	1.00	25.00	10.9183	4.14289
		Valid N (listwise)	1346				
	Netherlands	Years of education	1089	.00	25.00	11.7025	3.91166
		Valid N (listwise)	1089				
	Spain	Years of education	1909	.00	25.00	8.0283	5.16968
		Valid N (listwise)	1909				
	Italy	Years of education	1447	.00	25.00	8.3283	4.33321
		Valid N (listwise)	1447				
	France	Years of education	1321	.00	25.00	11.2104	3.91515
		Valid N (listwise)	1321				
	Denmark	Years of education	906	.00	25.00	13.1562	3.62430
		Valid N (listwise)	906				
	Switzerland	Years of education	756	.00	25.00	8.8545	5.33662
		Valid N (listwise)	756				
	Belgium	Years of education	1493	.00	25.00	12.4267	3.92944
		Valid N (listwise)	1493				
Czech Republic	Years of education	1601	1.00	25.00	12.6327	3.06615	
	Valid N (listwise)	1601					
Luxembourg	Years of education	485	.00	25.00	11.8680	4.38102	
	Valid N (listwise)	485					
Slovenia	Years of education	923	1.00	22.00	10.7302	3.56985	
	Valid N (listwise)	923					
Estonia	Years of education	1333	1.00	23.00	10.9010	3.69166	
	Valid N (listwise)	1333					
Female	Austria	Years of education	1583	.00	25.00	9.0562	4.36006
		Valid N (listwise)	1583				
	Germany	Years of education	1335	.00	25.00	11.4075	3.19392

	Valid N (listwise)	1335				
Sweden	Years of education	1529	.00	25.00	11.0039	3.72113
	Valid N (listwise)	1529				
Netherlands	Years of education	883	.00	24.00	10.5696	3.21851
	Valid N (listwise)	883				
Spain	Years of education	1086	.00	25.00	8.0359	4.81162
	Valid N (listwise)	1086				
Italy	Years of education	1028	.00	25.00	7.7267	4.20763
	Valid N (listwise)	1028				
France	Years of education	1574	.00	23.00	10.8774	3.50400
	Valid N (listwise)	1574				
Denmark	Years of education	1075	1.00	25.00	12.0065	3.60115
	Valid N (listwise)	1075				
Switzerland	Years of education	762	.00	25.00	8.2822	4.82088
	Valid N (listwise)	762				
Belgium	Years of education	1318	.00	25.00	11.8020	3.61169
	Valid N (listwise)	1318				
Czech Republic	Years of education	2479	.00	22.00	11.4804	2.88009
	Valid N (listwise)	2479				
Luxembourg	Years of education	263	3.00	22.00	11.0076	3.85817
	Valid N (listwise)	263				
Slovenia	Years of education	1124	1.00	22.00	10.1735	3.19967
	Valid N (listwise)	1124				
Estonia	Years of education	2182	1.00	25.00	10.7420	3.49702
	Valid N (listwise)	2182				

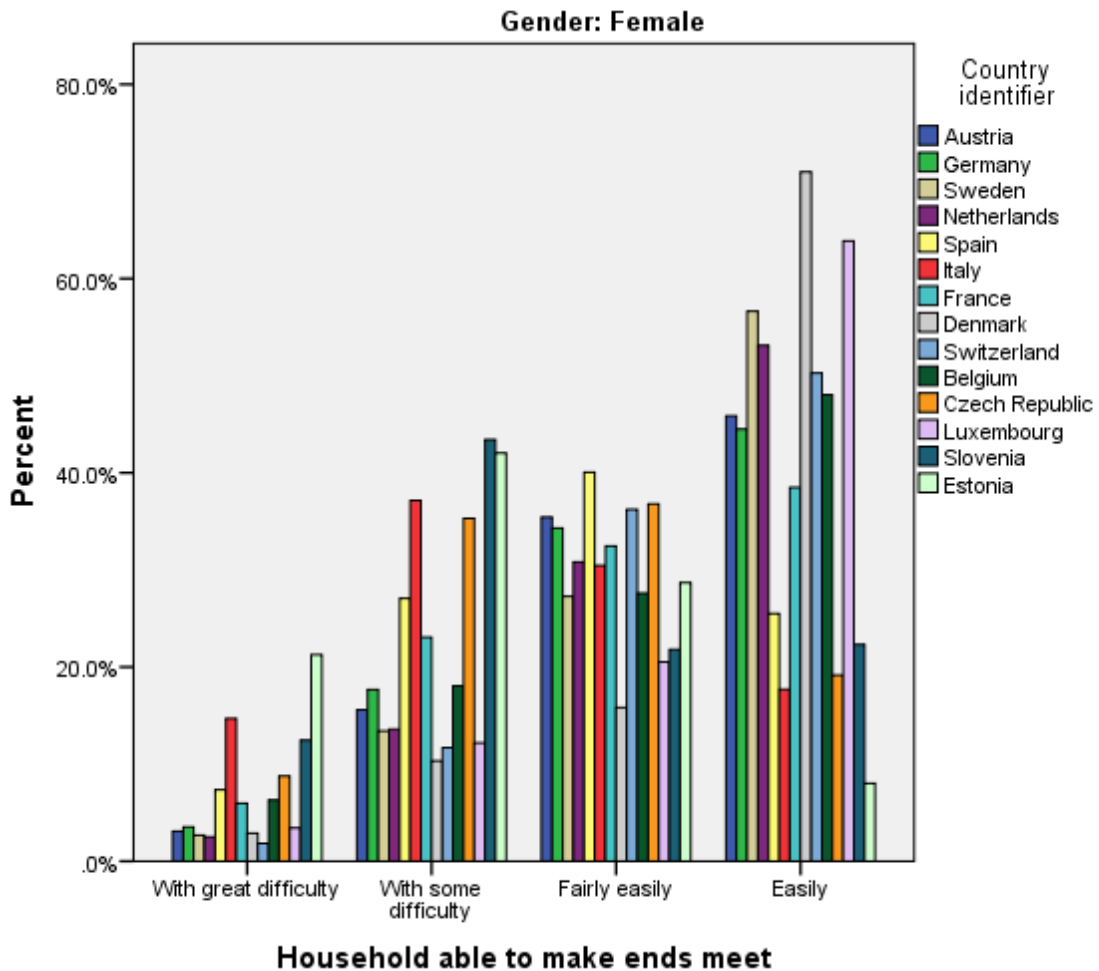
Όσον αφορά το εάν τα άτομα του δείγματος ανταπεξέρχονται στις οικονομικές ανάγκες του νοικοκυριού με σχετική ευκολία ή δυσκολία θα αναλύσουμε την μεταβλητή *fdistress* ανά φύλο και χώρα της Ευρώπης. Όσον αφορά τους συνταξιούχους άνδρες παρατηρούμε ότι στις χώρες του Νότου σημειώνεται αυξημένη δυσκολία ανταπόκρισης στα έξοδα του νοικοκυριού. Χώρες όπως η Ιταλία και η Ισπανία σημειώνουν υψηλά ποσοστά δυσκολίας. Ακολουθούν η Σλοβενία και η Εσθονία με το σκηνικό να αλλάζει άρδην όσο κατευθυνόμαστε σε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και του Βορρά όπως είναι η Δανία, η Ελβετία, η Αυστρία, η Γερμανία και το Λουξεμβούργο. Το σκηνικό είναι παρόμοιο για τις

συνταξιούχους γυναίκες. Το υψηλότερο ποσοστό δυσκολίας ανταπόκρισης στις οικονομικές ανάγκες του νοικοκυριού σημειώνεται στην Εσθονία, στην Τσεχία και στην Ιταλία, η οποία ακολουθεί από κοντά, για να συμπληρώσει την πεντάδα η Σλοβενία και η Ισπανία. Το σκηνικό αντιστρέφεται στα βόρεια κράτη όπως η Σουηδία, η Ελβετία, η Αυστρία, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο κτλ. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο παρακάτω πίνακας συχνότητων αποτυπώνει την πραγματικότητα των χωρών της Ευρώπης σχετικά με την οικονομική ευχέρεια και τις υποχρεώσεις του νοικοκυριού όπως αυτή είναι: ένας Βορράς ο οποίος αντιστέκεται στην κρίση και ένας Νότος που δυσκολεύεται να ανταπεξέλθει.

Διάγραμμα 3.4.3.1: σχετικές συχνότητες για τη μεταβλητή fdistress (Men,Wave 5) ανά χώρα

Διάγραμμα 3.4.3.2: σχετικές συχνότητες για τη μεταβλητή fdistress (Women, Wave 5) ανά χώρα

Για το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού θα εξετάσουμε την μεταβλητή hhinc (household total income). Η συγκεκριμένη μεταβλητή μας δείχνει το μέσο εισόδημα του νοικοκυριού κάθε χώρας. Όσον αφορά τους συνταξιούχους άνδρες, πρώτη χώρα ως προς το μέσο εισόδημα του νοικοκυριού είναι το Λουξεμβούργο με 111.125,10 ευρώ. Ακολουθεί η Ελβετία με μέσο συνολικό εισόδημα νοικοκυριού στους άνδρες 85.281,37. Σουηδία και Βέλγιο εμφανίζουν σχεδόν 51.900 ευρώ. Αντίθετα η Τσεχία και η Εσθονία είναι οι τελευταίες χώρες με μέσο εισόδημα νοικοκυριού περίπου 10.000 ευρώ. Όσον αφορά το γυναικείο φύλο δεν παρουσιάζεται διαφοροποίηση στην σειρά κατάταξης των χωρών με το Λουξεμβούργο να οδηγεί την κορυφή με 107.110,84 και την Ελβετία να

ακολουθεί με 68.396,58 ευρώ. Τελευταίες χώρες πάλι εμφανίζονται η Τσεχία και η Εσθονία με μέσο εισόδημα νοικοκυριού 8.856,30 και 7.934,18 ευρώ αντίστοιχα. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ανεξαρτήτου χώρας τα μέσα οικογενειακά εισοδήματα των γυναικών παρουσιάζονται χαμηλότερα σε σχέση με αυτά των ανδρών.

Πίνακας 3.4.4 περιγραφικών στατιστικών μέτρων για τη μεταβλητή hhinc (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Descriptive Statistics							
Gender	Country identifier	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	
Male	Austria	household total income	1364	0	318434.3	34057.0	19552.5
		Valid N (listwise)	1364				
	Germany	household total income	1464	0	219744.6	34854.6	21517.8
		Valid N (listwise)	1464				
	Sweden	household total income	1346	637.64	373507.2	51931.9	28035.2
		Valid N (listwise)	1346				
	Netherlands	household total income	1089	33.38	236271.4	39893.3	23653.6
		Valid N (listwise)	1089				
	Spain	household total income	1909	0	174970.7	20387.4	13021.8
		Valid N (listwise)	1909				
	Italy	household total income	1447	0	1050354.4	25042.4	34678.2
		Valid N (listwise)	1447				
	France	household total income	1321	5	10048817.0	46382.6	279273.2
		Valid N (listwise)	1321				

Denmark	household total income	906	48.37	177713.5	37026.3	19037.5	
	Valid N (listwise)	906					
Switzerland	household total income	756	0	1117456.9	85281.4	69283.1	
	Valid N (listwise)	756					
Belgium	household total income	1493	0	498500.0	51891.1	61670.9	
	Valid N (listwise)	1493					
Czech Republic	household total income	1601	0	66300.4	10522.9	6168.1	
	Valid N (listwise)	1601					
Luxembourg	household total income	485	1300	528608.8	111125.1	78786.1	
	Valid N (listwise)	485					
Slovenia	household total income	923	0	135265.0	17095.4	13878.1	
	Valid N (listwise)	923					
Estonia	household total income	1333	0	112789.4	9791.8	6305.7	
	Valid N (listwise)	1333					
Female	Austria	household total income	1583	0	172815.0	28629.7	17281.8
		Valid N (listwise)	1583				
	Germany	household total income	1335	10	199840.0	30054.7	19809.7
		Valid N (listwise)	1335				
Sweden	household total income	1529	89.6	265009.3	44889.8	27359.6	
	Valid N (listwise)	1529					
Netherlands	household total income	883	0	1024892.9	35097.7	40061.8	
	Valid N (listwise)						

	Valid N (listwise)	883				
Spain	household total income	1086	0	137457.8	20599.4	13381.9
	Valid N (listwise)	1086				
Italy	household total income	1028	0	173909.0	23034.8	18433.0
	Valid N (listwise)	1028				
France	household total income	1574	0	10048817.0	39069.1	255952.9
	Valid N (listwise)	1574				
Denmark	household total income	1075	4934.3	177713.5	33773.1	19015.8
	Valid N (listwise)	1075				
Switzerland	household total income	762	20.42	1117456.9	68396.6	61242.0
	Valid N (listwise)	762				
Belgium	household total income	1318	0	498500.0	48032.2	58334.3
	Valid N (listwise)	1318				
Czech Republic	household total income	2479	0	67373.4	8856.3	5889.6
	Valid N (listwise)	2479				
Luxembourg	household total income	263	78.18	519876.3	107110.8	85768.2
	Valid N (listwise)	263				
Slovenia	household total income	1124	0	135265.0	15964.0	13941.4
	Valid N (listwise)	1124				
Estonia	household total income	2182	0	82288.4	7934.2	5544.5
	Valid N (listwise)	2182				

Ολοκληρώνοντας την περιγραφική ανάλυση των κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών, θα εξετάσουμε την μεταβλητή hhnetw η οποία συμπεριλαμβάνει όλα τα οικονομικά στοιχεία του νοικοκυριού. Όπως ακριβώς και στην ανάλυση των προηγούμενων μεταβλητών, έτσι και εδώ βλέπουμε την δυσχερέστερη κατάσταση των χωρών του Νότου εν αντιθέσει με τα πολύ ισχυρά κράτη της Βόρειας Ευρώπης. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ανεξαρτήτου χώρας τα μέσα οικογενειακά εισοδήματα των γυναικών παρουσιάζονται χαμηλότερα σε σχέση με αυτά των ανδρών.

Πίνακας 3.4.5 περιγραφικών στατιστικών μέτρων για τη μεταβλητή hhnetw (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Descriptive Statistics							
Gender	Country identifier	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Dev.	
Male	Austria	household net worth	1364	-400000	2988070	219001.1	287035.2
		Valid N (listwise)	1364				
	Germany	household net worth	1464	-109000	3024923	212683.9	272091.3
		Valid N (listwise)	1464				
	Sweden	household net worth	1346	-230128	2979539	377417.4	400046.3
		Valid N (listwise)	1346				
	Netherlands	household net worth	1089	-65986.8	3291483	319502.2	330208.1
		Valid N (listwise)	1089				
	Spain	household net worth	1909	-14000	11012000	267807.5	500787.5
		Valid N (listwise)	1909				
	Italy	household net worth	1447	-19900	2410000	277690.1	270419.8
		Valid N (listwise)					

	Valid N (listwise)	1447				
France	household net worth	1321	-69300	7422196	353398.7	413141.8
	Valid N (listwise)	1321				
Denmark	household net worth	906	-91096.9	7490823	360496.5	478833.4
	Valid N (listwise)	906				
Switzerland	household net worth	756	-320973	9555773	742872.2	1060248.7
	Valid N (listwise)	756				
Belgium	household net worth	1493	-59980	3964352	401728.2	358028.0
	Valid N (listwise)	1493				
Czech Republic	household net worth	1601	-20708.8	787127	87001.7	89919.1
	Valid N (listwise)	1601				
Luxembourg	household net worth	485	-148300	6540847	858338.3	784585.6
	Valid N (listwise)	485				
Slovenia	household net worth	923	-12000	1796642	169854.8	135142.1
	Valid N (listwise)	923				
Estonia	household net worth	1333	-11113.9	691750	96361.9	105258.9
	Valid N (listwise)	1333				
Female	household net worth	1583	-199700	2988070	177744.4	267535.0
	Valid N (listwise)	1583				
Germany	household net worth	1335	-97186	3801661	182968.7	272527.3

	Valid N (listwise)	1335				
Sweden	household net worth	1529	-230128	2979539	331141.2	370554.1
	Valid N (listwise)	1529				
Netherlands	household net worth	883	-18418	2682496	260272.9	304650.7
	Valid N (listwise)	883				
Spain	household net worth	1086	-8240.02	12002300	273076.9	494795.7
	Valid N (listwise)	1086				
Italy	household net worth	1028	-20000	2410000	267265.9	261943.3
	Valid N (listwise)	1028				
France	household net worth	1574	-12528.8	4519527	307274.2	334134.4
	Valid N (listwise)	1574				
Denmark	household net worth	1075	-91698.8	6189328	331590.1	490509.2
	Valid N (listwise)	1075				
Switzerland	household net worth	762	-320973	7994334	601920.9	873449.1
	Valid N (listwise)	762				
Belgium	household net worth	1318	-143602	3615459	345429.1	327398.7
	Valid N (listwise)	1318				
Czech Republic	household net worth	2479	-17289.7	737196	72585.6	80031.1
	Valid N (listwise)	2479				
Luxembourg	household net worth	263	-148300	4810975	769632.2	712507.0

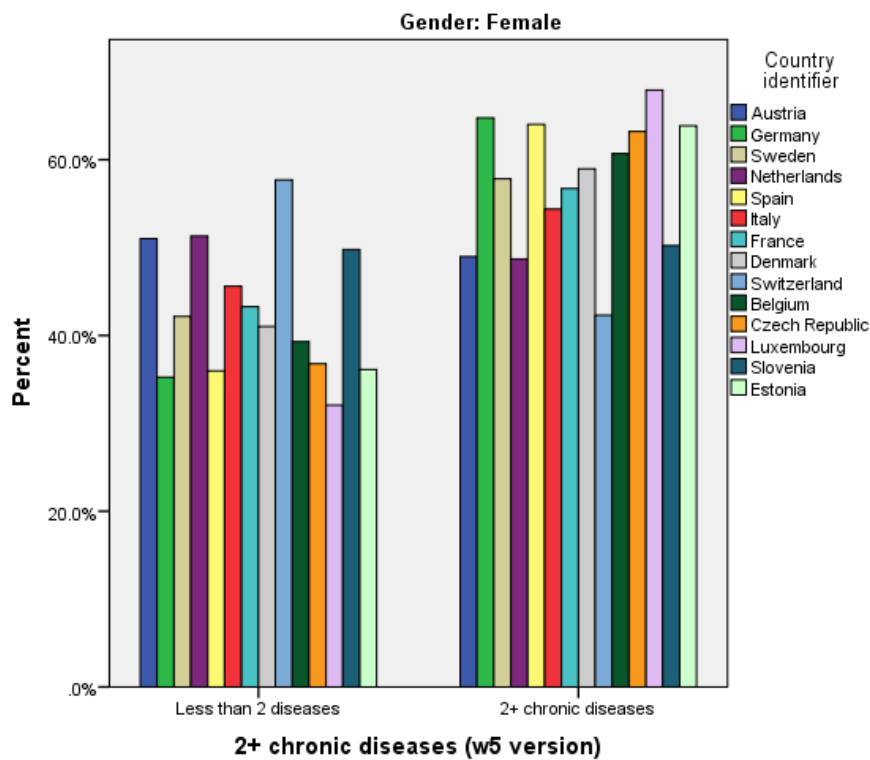
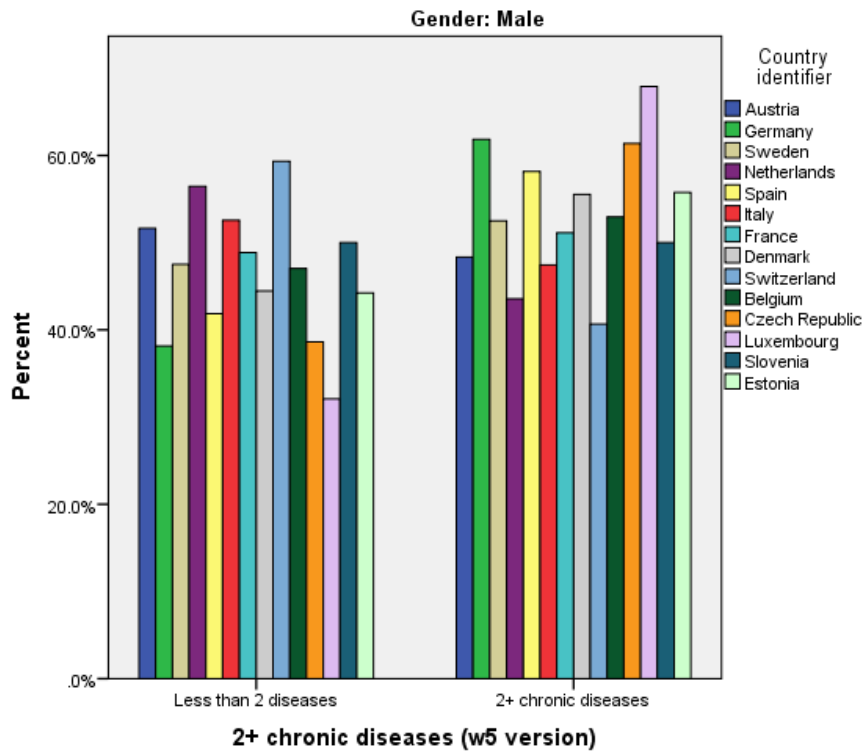
	Valid N (listwise)	263				
Slovenia	household net worth	1124	-14159.6	1796642	156289.5	142801.5
	Valid N (listwise)	1124				
Estonia	household net worth	2182	-36530	589502.4	80516.1	95918.1
	Valid N (listwise)	2182				

3.4.2 Επίπεδα νοσηρότητας του δείγματος

Μελετώντας τις μεταβλητές υγείας, θα αναλύσουμε πρώτα την μεταβλητή 2+ chronic diseases η οποία εξετάζει εάν κάποιος από τα πρόωρα συνταξιοδοτηθέντα άτομα νοσεί από τουλάχιστον 2 χρόνια παθήσεις. Αναφορικά με τους άνδρες που νοσούν τουλάχιστον από 2 χρόνια παθήσεις και συγκριτικά πάντα με τον συνολικό αριθμό του δείγματος ανά χώρα, το Λουξεμβούργο, η Γερμανία, η Ισπανία και η Τσεχία εμφανίζουν ποσοστά μεγαλύτερα του 58 %. Όσον αφορά το γυναικείο φύλο παρατηρούμε ότι είναι πολλές οι χώρες που σημειώνουν υψηλό ποσοστό νοσηρότητας από τουλάχιστον 2 χρόνια παθήσεις. Γερμανία, Ισπανία, Τσεχία, Λουξεμβούργο αλλά και το Βέλγιο και η Εσθονία εμφανίζουν ποσοστό μεγαλύτερο του 60%.

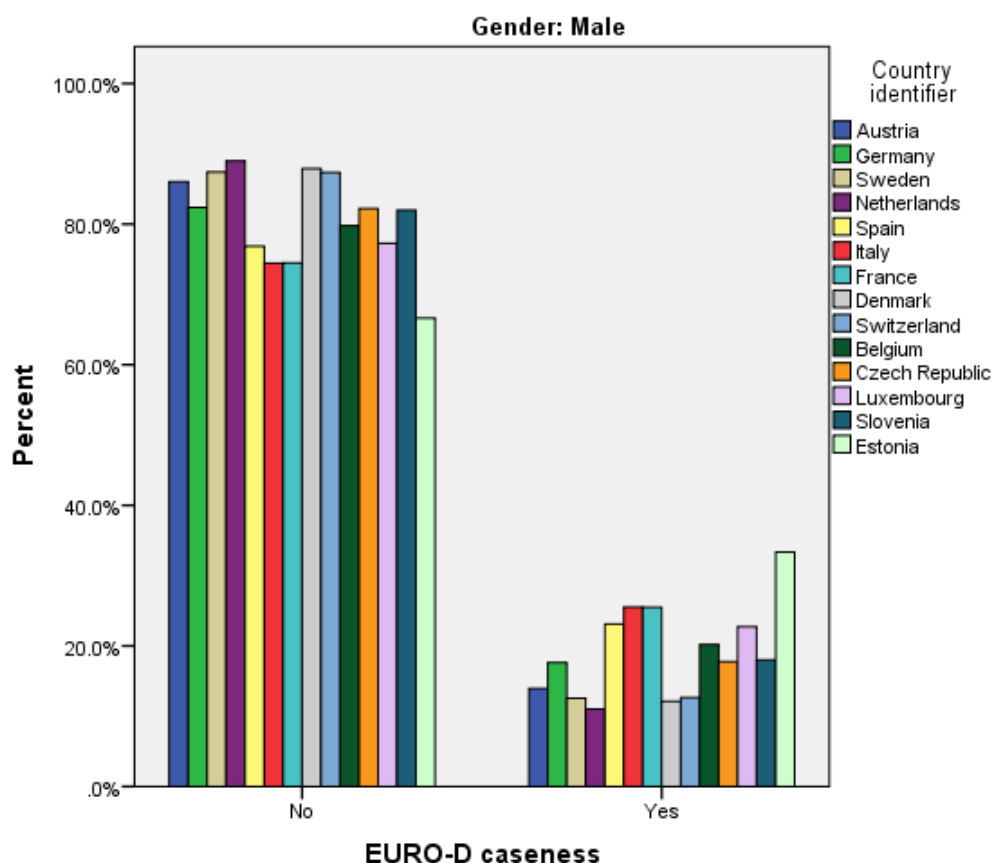
Εν αντιθέσει η κορυφαία χώρα φαίνεται να είναι η Ελβετία καθώς σημειώνει υψηλό ποσοστό ατόμων που νοσούν σε λιγότερες από 2 χρόνια παθήσεις και στα 2 φύλα. Αυτό το γεγονός θα μπορούσε να αποδοθεί φυσικά στο υψηλό οικονομικό επίπεδο της χώρας, σε ένα πολύ καλό σύστημα υγείας αλλά και στην προληπτική ενδεχομένως ιατρική που παρέχεται στους πολίτες από το Ελβετικό κράτος.

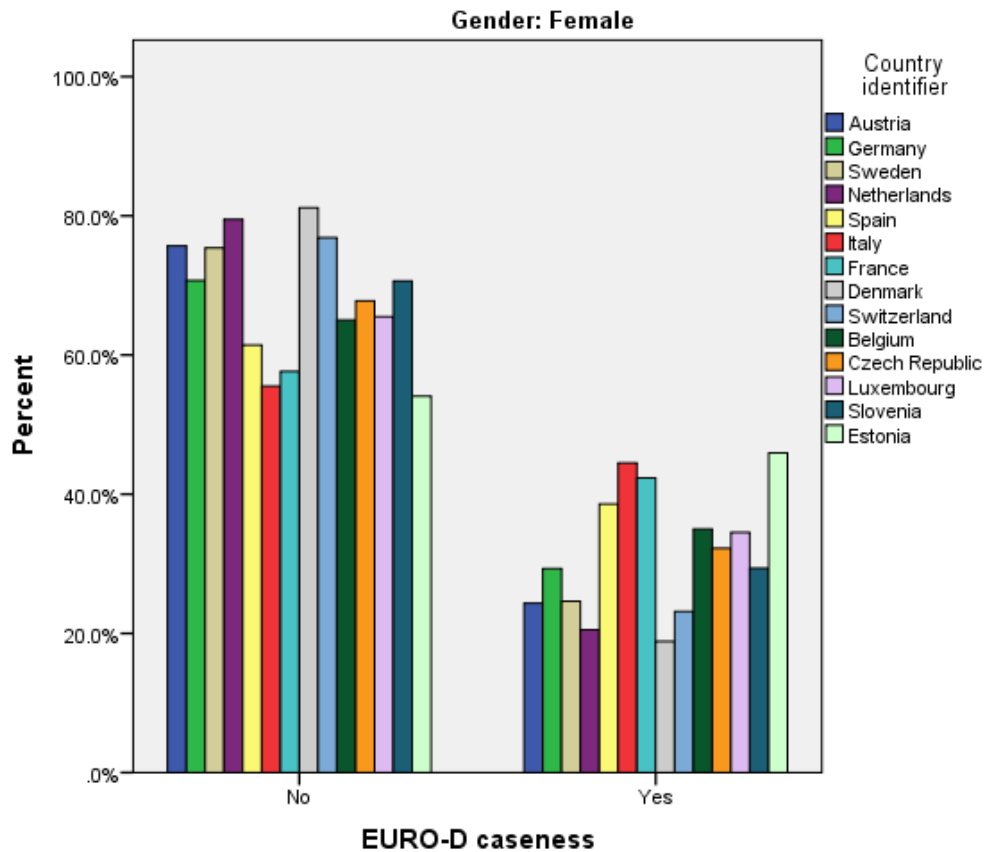
Διάγραμμα 3.4.4 σχετικών συχνοτήτων για τη μεταβλητή 2+ chronic diseases (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Η μεταβλητή euodcat δείχνει πόσα άτομα πάσχουν από κατάθλιψη. Στο ανδρικό φύλο σχεδόν ένας στους τέσσερις συνταξιούχους άνδρες φαίνεται να πάσχει από κατάθλιψη στην Ισπανία, την Ιταλία, την Γαλλία την Εσθονία αλλά και το Λουξεμβούργο. Αναφορικά με τις γυναίκες, αυτές εμφανίζουν πολύ υψηλότερη συχνότητα κατάθλιψης σε σχέση με τους άνδρες. Στην Ισπανία, την Ιταλία, τη Γαλλία και την Εσθονία σημειώνονται ποσοστά κατάθλιψης μεγαλύτερα του 40%. Όπως και στην ανάλυση άλλων μεταβλητών, έτσι και εδώ παρατηρούμε ότι μικρά ποσοστά κατάθλιψης εμφανίζονται σε Βόρεια κράτη όπως η Ελβετία, η Ολλανδία και η Δανία. Το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με την αντίληψη μεγάλου ποσοστού ανθρώπων που θεωρούν ότι οι κάτοικοι των μεσογειακών χωρών είναι πιο ευτυχισμένοι.

Διάγραμμα 3.4.5 σχετικών συχνοτήτων για τη μεταβλητή euodcat (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

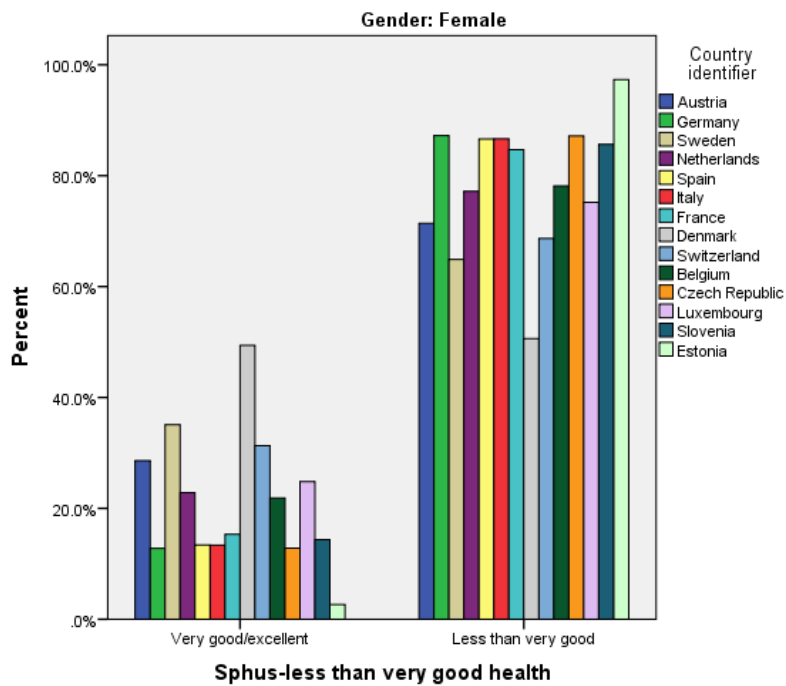
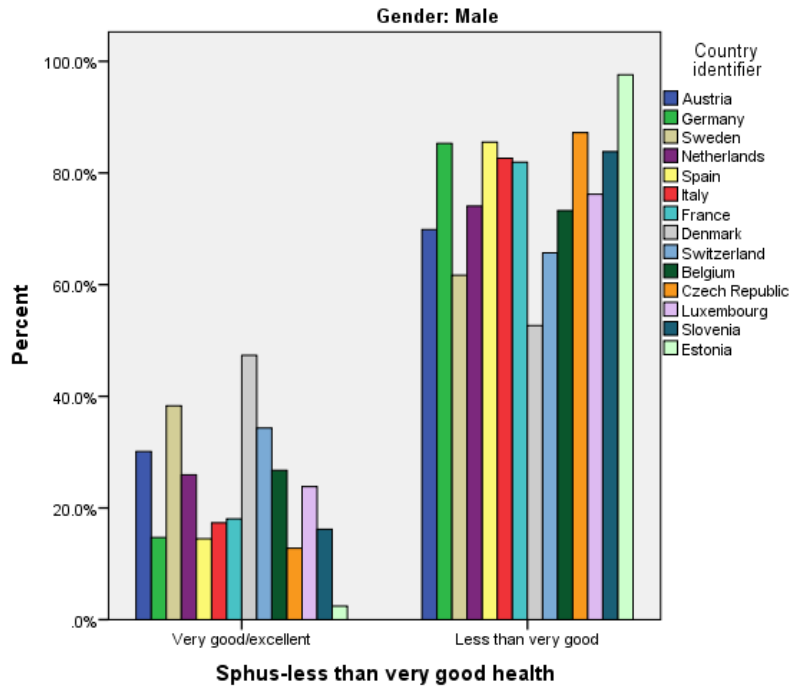

Με την μεταβλητή srbus2 μελετάμε το επίπεδο της κατάστασης της υγείας ενός ατόμου. Συγκεκριμένα διακρίνεται στα κάτωθι δύο επίπεδα:

- Άριστη (*Excellent*) - Πολύ καλή (*Very Good*)
- Χαμηλότερο από πολύ καλή (*Less than very good*)

Παρατηρούμε ότι τα άτομα με την καλύτερη κατάσταση υγείας τόσο για τις γυναίκες όσο και για τους άνδρες εμφανίζονται, χωρίς καμία απολύτως έκπληξη πλέον, σε χώρες της Βόρειας και της Κεντρικής Ευρώπης όπως είναι η Ελβετία, η Δανία, η Σουηδία και η Αυστρία. Αντίθετα, τα υψηλότερα ποσοστά με κακή υγεία παρατηρούνται σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης και κυρίως στην Εσθονία.

Διάγραμμα 3.4.6 σχετικών συχνοτήτων για τη μεταβλητή splus2 ανά φύλο και χώρα

3.4.3 Μέση ηλικία και αίτια συνταξιοδότησης

Με την μεταβλητή *age_retirement* μελετάμε την ηλικία στην οποία συνταξιοδοτήθηκαν τα άτομα σε κάθε χώρα. Πιο αναλυτικά βλέπουμε την μικρότερη, την μέγιστη καθώς επίσης και την μέση ηλικία συνταξιοδότησης ανά κράτος της Ευρώπης για τους άνδρες. Παρατηρούμε ότι η μέση ηλικία συνταξιοδότησης είναι υψηλότερη σε χώρες της Βορείου Ευρώπης (Δανία, Σουηδία) και στην Ελβετία (63.01). Η χαμηλότερη μέση ηλικία στη συνταξιοδότηση παρατηρείται στη Σλοβενία (57.10) και στο Λουξεμβούργο (57.89). Η διαφορά από τη μέγιστη στην ελάχιστη μέση ηλικία συνταξιοδότησης είναι περίπου 6 έτη. Αντίστοιχα για το γυναικείο φύλο η υψηλότερη μέση ηλικία συνταξιοδότησης παρατηρείται στα βόρεια κράτη όπως η Σουηδία (62.69), η Ολλανδία (62.68) με την Ελβετία να συμπληρώνει την πρώτη τριάδα με μέση ηλικία συνταξιοδότησης τα (62.08) χρόνια. Η χαμηλότερη μέση ηλικία συνταξιοδότησης των γυναικών παρατηρείται στην Σλοβενία με μέση ηλικία τα (54.01) χρόνια.

Πίνακας 3.4.6 περιγραφικών μέτρων για τη μεταβλητή *age_retirement* (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Descriptive Statistics							
Gender	Country identifier		N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Male	Austria	<i>age_retirement</i>	1339	30	80	58.64	4.987
		Valid N (listwise)	1339				
	Germany	<i>age_retirement</i>	1445	30	72	60.83	4.949
		Valid N (listwise)	1445				
	Sweden	<i>age_retirement</i>	1329	30	87	62.99	4.569
		Valid N (listwise)	1329				
	Netherlands	<i>age_retirement</i>	1081	31	76	61.83	4.402
		Valid N (listwise)	1081				
	Spain	<i>age_retirement</i>	1791	30	77	61.82	5.546
		Valid N (listwise)	1791				
	Italy	<i>age_retirement</i>	1400	32	79	58.33	5.623

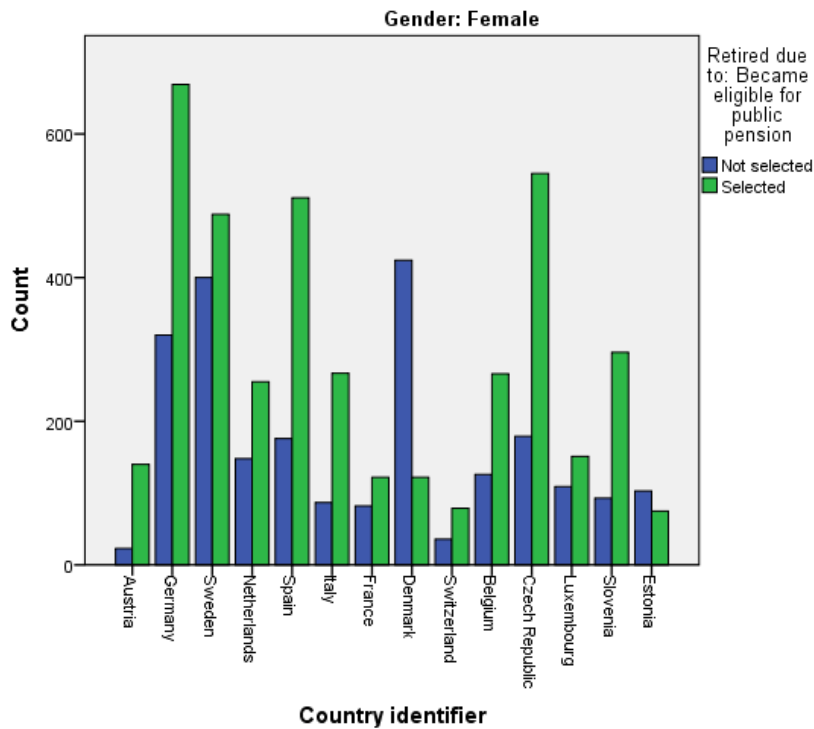
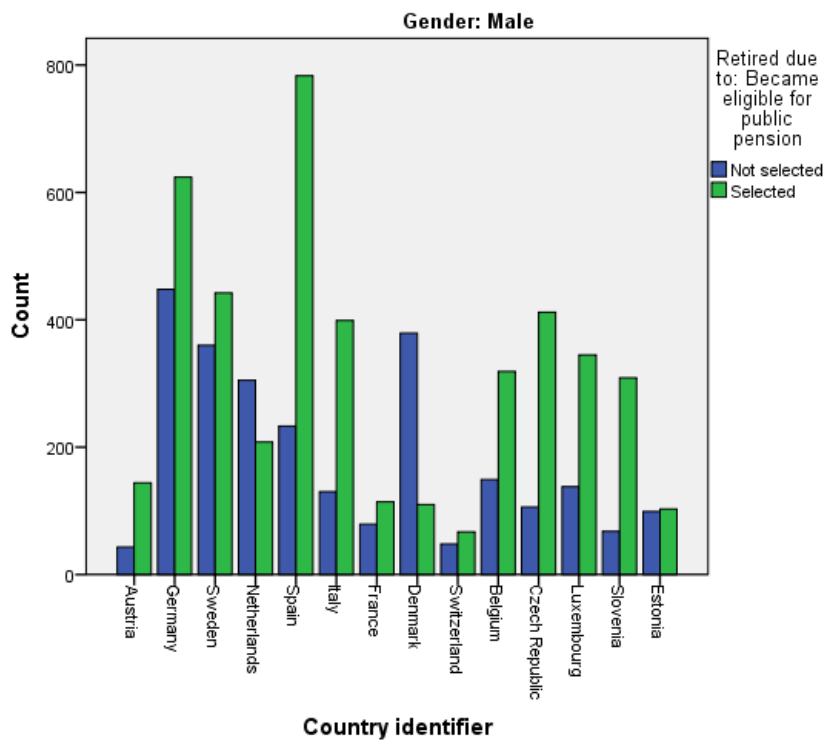
		Valid N (listwise)	1400				
	France	age_retirement	1304	36	75	58.97	3.760
		Valid N (listwise)	1304				
	Denmark	age_retirement	893	30	85	62.26	4.471
		Valid N (listwise)	893				
	Switzerland	age_retirement	748	30	83	63.01	4.288
		Valid N (listwise)	748				
	Belgium	age_retirement	1473	30	81	60.17	4.978
		Valid N (listwise)	1473				
	Czech Republic	age_retirement	1534	32	75	59.83	4.437
		Valid N (listwise)	1534				
	Luxembourg	age_retirement	480	30	70	57.89	5.021
		Valid N (listwise)	480				
	Slovenia	age_retirement	897	32	72	57.10	5.234
		Valid N (listwise)	897				
	Estonia	age_retirement	1257	30	83	61.39	7.200
		Valid N (listwise)	1257				
Female	Austria	age_retirement	1523	30	79	57.38	4.757
		Valid N (listwise)	1523				
	Germany	age_retirement	1292	30	81	60.70	4.789
		Valid N (listwise)	1292				
	Sweden	age_retirement	1500	30	75	62.69	4.515
		Valid N (listwise)	1500				
	Netherlands	age_retirement	854	30	79	62.68	4.460
		Valid N (listwise)	854				
	Spain	age_retirement	981	30	88	61.69	6.486
		Valid N (listwise)	981				
	Italy	age_retirement	985	31	73	57.12	5.923
		Valid N (listwise)	985				
	France	age_retirement	1530	30	81	59.62	4.972
		Valid N (listwise)	1530				
	Denmark	age_retirement	1056	30	81	61.02	5.503
		Valid N (listwise)	1056				
	Switzerland	age_retirement	734	33	80	62.08	4.450
		Valid N (listwise)	734				
	Belgium	age_retirement	1230	30	78	59.17	5.856
		Valid N (listwise)	1230				
	Czech Republic	age_retirement	2360	30	75	55.94	4.212

	Valid N (listwise)	2360				
Luxembourg	age_retirement	253	32	86	58.54	6.922
	Valid N (listwise)	253				
Slovenia	age_retirement	1070	30	78	54.01	4.934
	Valid N (listwise)	1070				
Estonia	age_retirement	2052	30	93	58.84	7.223
	Valid N (listwise)	2052				

Στο τελευταίο τμήμα της περιγραφικής ανάλυσης θα εστιάσουμε πλέον στους λόγους πρόωρης συνταξιοδότησης των ατόμων του δείγματος ανά χώρα της Ευρώπης καθώς επίσης και ανά φύλο. Να σημειωθεί ότι τα διαγράμματα που παρατίθενται παρακάτω αναφέρονται σε απόλυτες συχνότητες. Οι σχετικές συχνότητες που αναφέρονται στο κείμενο παρατίθενται στους πίνακες του παραρτήματος.

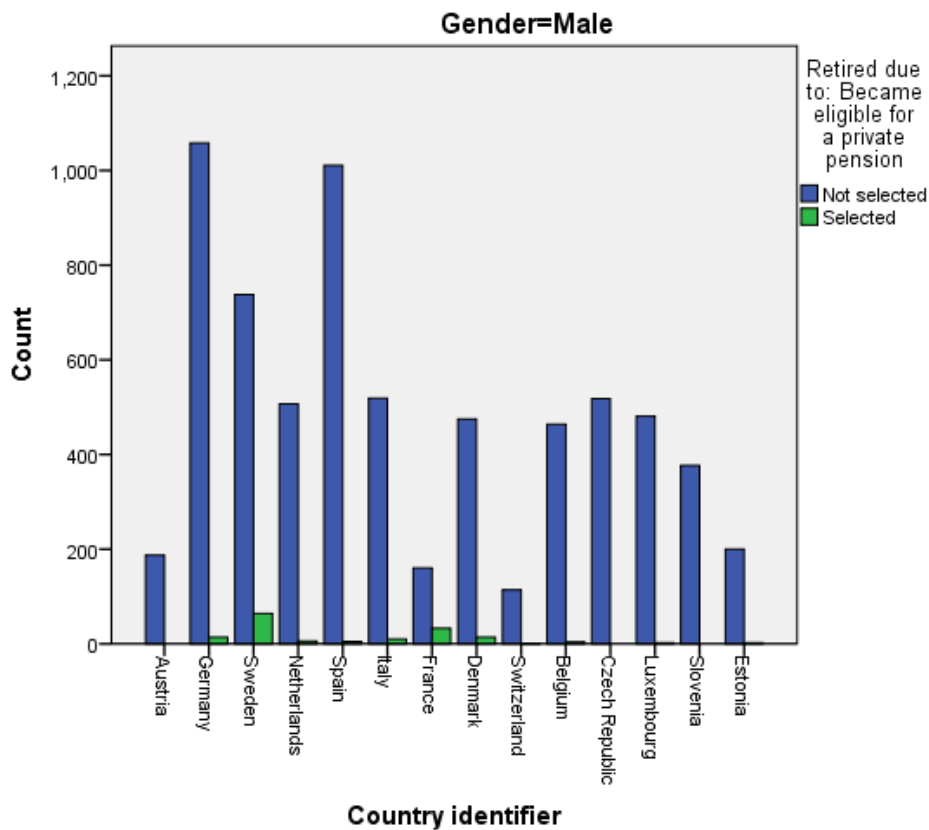
Η πρώτη μεταβλητή που αναλύουμε αναφέρεται στο ποσοστό των ατόμων τα οποία συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα έχοντας αποκτήσει το δικαίωμα της δημόσιας σύνταξης. Παρατηρούμε ότι τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες υψηλό ποσοστό παρατηρείται στην Ισπανία (76%), την Γερμανία (62,7%) και την Τσεχία (77,1%). Αντίθετα στην Δανία είναι αρκετά χαμηλό το ποσοστό των ατόμων (22,4%) που οδηγήθηκαν σε πρόωρη σύνταξη επειδή είχαν αποκτήσει το δικαίωμα στην δημόσια σύνταξη.

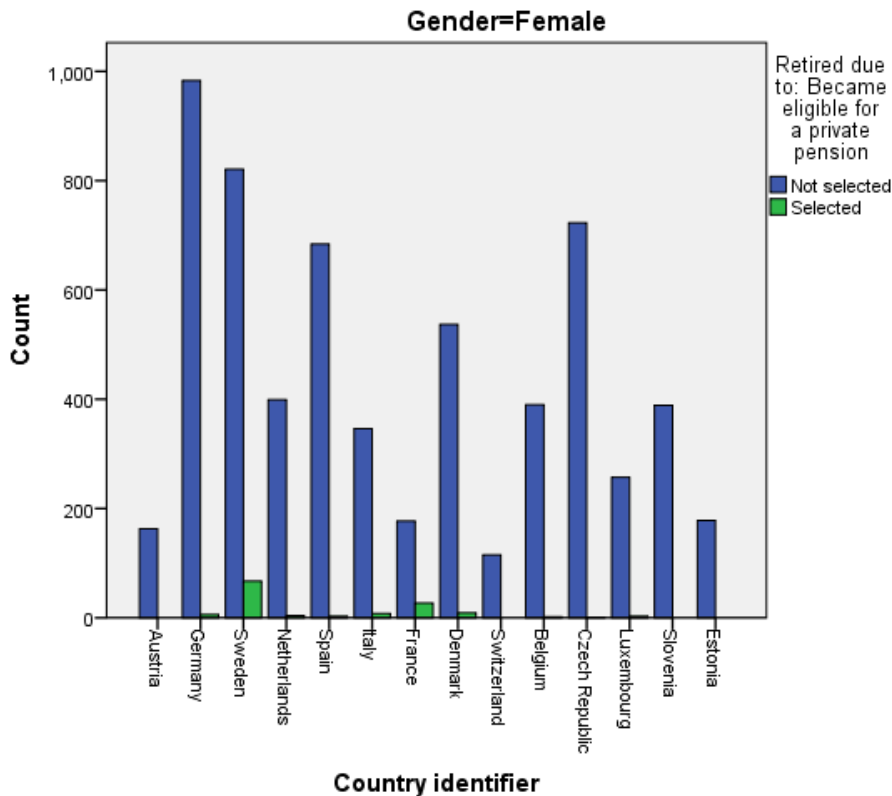
Διάγραμμα 3.4.7 συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: became eligible for public pension (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Με την μεταβλητή Retired due to: became eligible for a private pension, αναλύουμε το ποσοστό των ατόμων εκείνων οι οποίοι συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα λόγω παροχής κάποιας ιδιωτικής σύνταξης. Αξίζει να σημειώσουμε ότι με εξαίρεση την Σουηδία (7,1%) και την Γαλλία (15,1%), οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης σημειώνουν πενιχρά ποσοστά, γεγονός που μας καταστρέφει αντιληπτό το γεγονός ότι ο κόσμος ακόμη και σήμερα δεν έχει αναπτυγμένο το αίσθημα της ιδιωτικής ασφάλισης ειδικά με ένα πρόγραμμα συνταξιοδότησης.

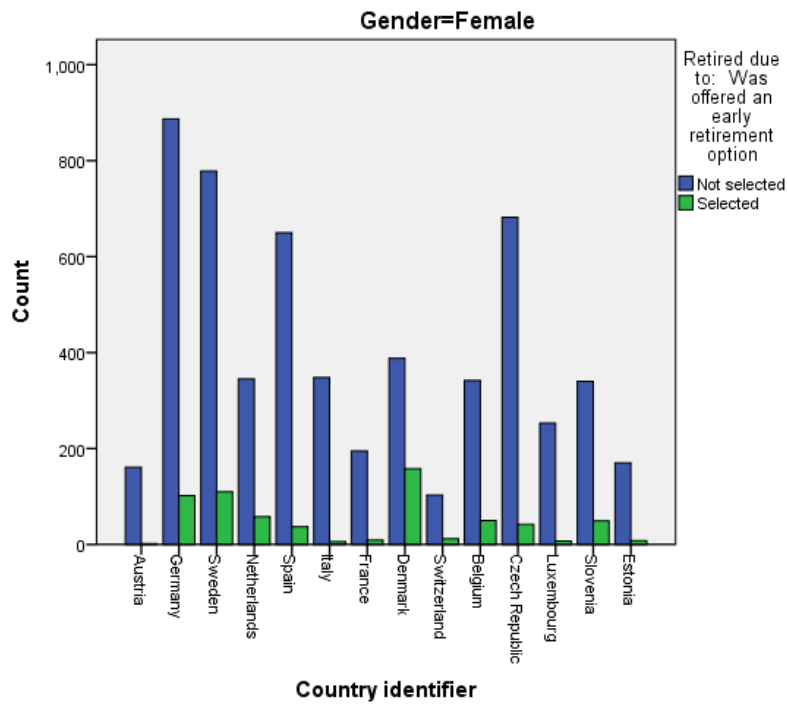
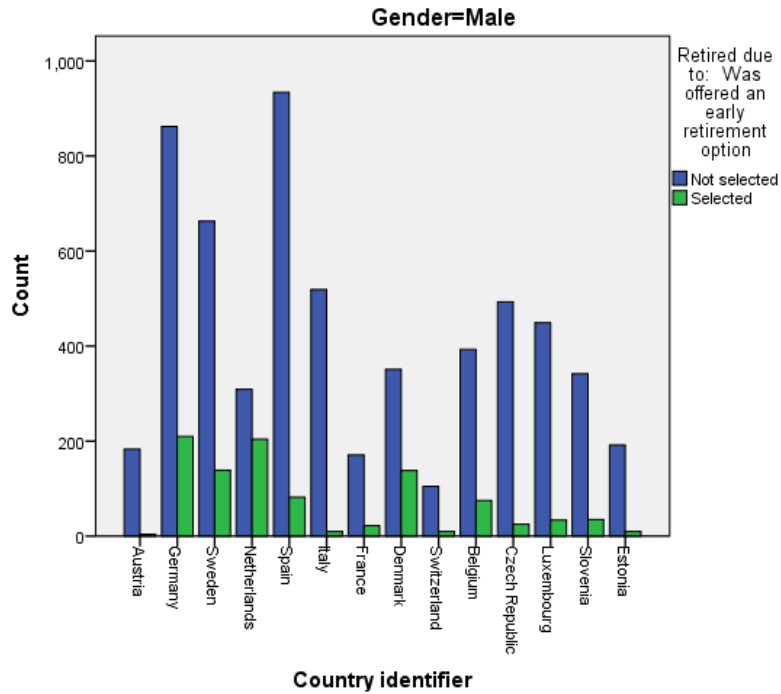
Διάγραμμα 3.4.8 συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: became eligible for a private pension (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

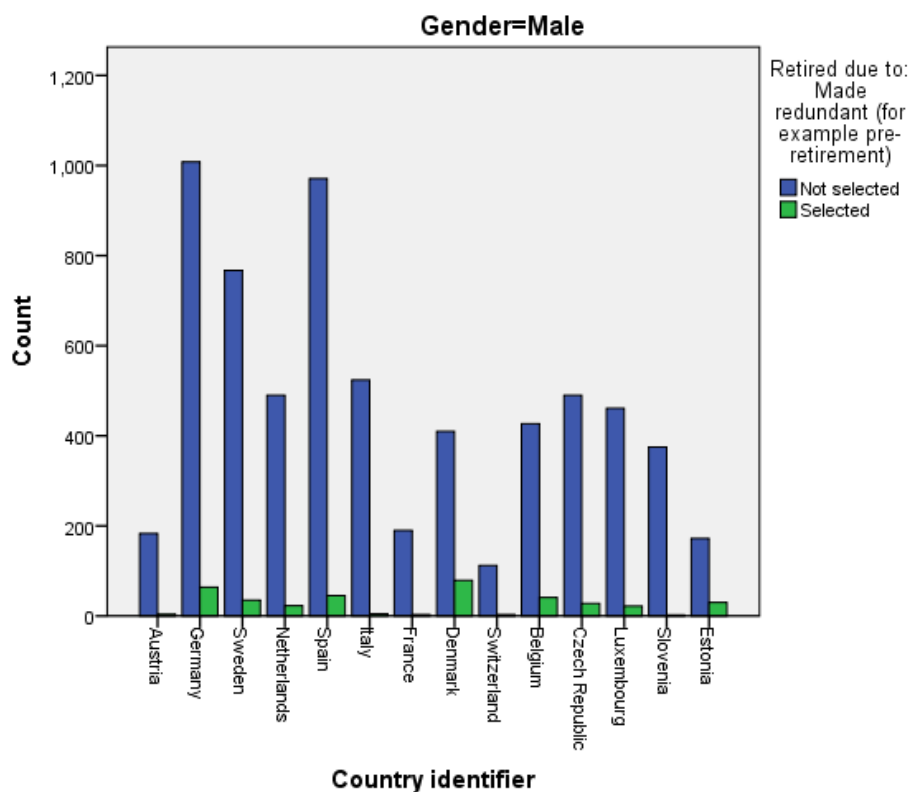
Ένας αρκετά σημαντικός λόγος πρόωρης συνταξιοδότησης είναι η δυνατότητα να “βγει” κάποιος σε πρόωρη σύνταξη. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα κάτι τέτοιο έγινε ευρέως γνωστό και στην χώρα μας λόγω κρίσης, με πολλές Εταιρίες να “σπρώχνουν” μεγάλη μερίδα υπαλλήλων (κυρίως υψηλόμισθων) σε πρόωρη συνταξιοδότηση. Εν προκειμένω στο δείγμα μας, παρατηρούμε μεγάλα ποσοστά λόγω προσφοράς πρόωρης συνταξιοδότησης σε χώρες όπως η Γερμανία (15,1%), η Σουηδία (14,7%), το Βέλγιο (14,5%) για να κορυφωθεί με την Ολλανδία και την Δανία (28,6% - αναλογία μεγαλύτερη του ενός στα τέσσερα άτομα). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ιταλία και στην Αυστρία το ποσοστό αυτό είναι πάρα πολύ μικρό (μικρότερο της τάξεως του 2%).

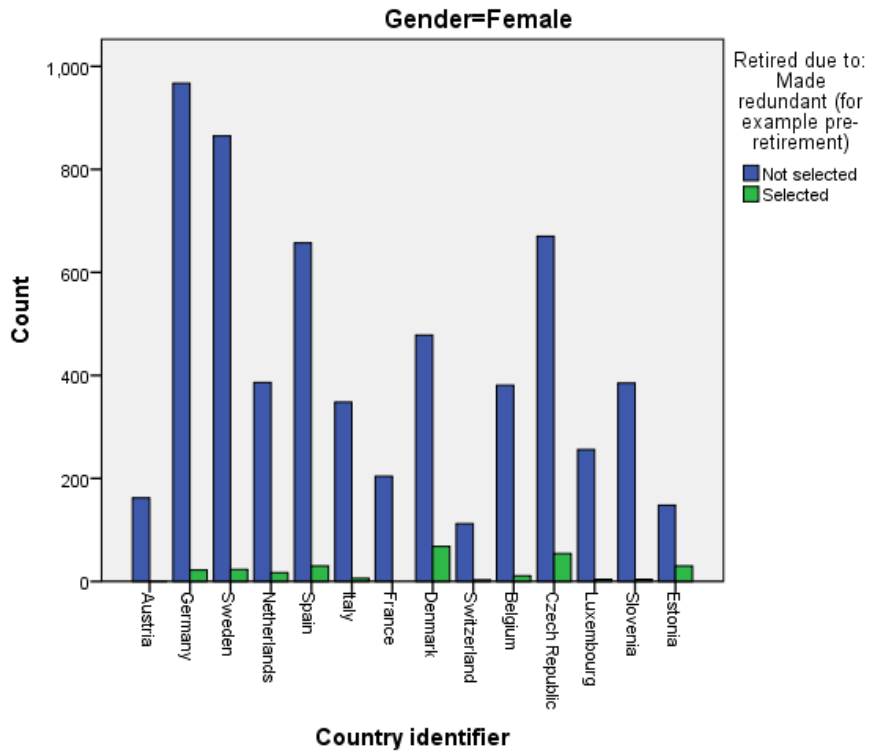
Διάγραμμα 3.4.9 συχνότητων για τη μεταβλητή Retired due to: Was offered an early retirement option (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Ένας επιπλέον λόγος πρόωρης συνταξιοδότησης είναι το γεγονός ότι κάποιο άτομο το οποίο εργαζόταν για χρόνια ξαφνικά απολύθηκε οπότε επιλέγει να συνταξιοδοτηθεί πρόωρα από το αναζητήσει νέα επαγγελματική στέγη. Γενικότερα τα ποσοστά πρόωρης συνταξιοδότησης λόγω αυτής της αιτίας είναι αρκετά χαμηλά (σε χώρες όπως η Ιταλία, η Σλοβενία, η Γαλλία παρατηρείται ποσοστό μικρότερο περίπου του 1%). Υψηλό ποσοστό σημειώνει η Εσθονία (15,8%) αλλά και η Δανία.

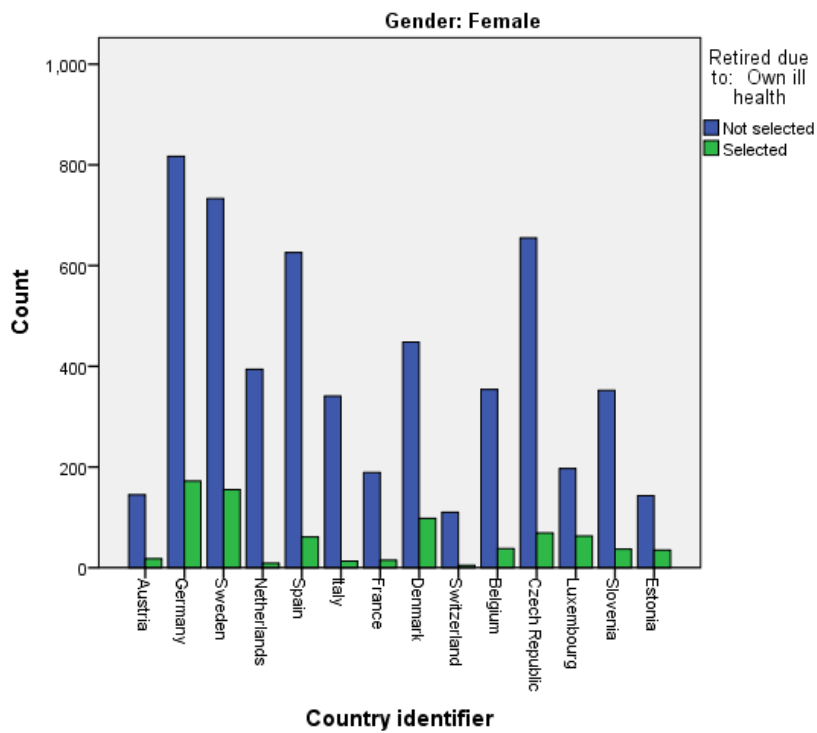
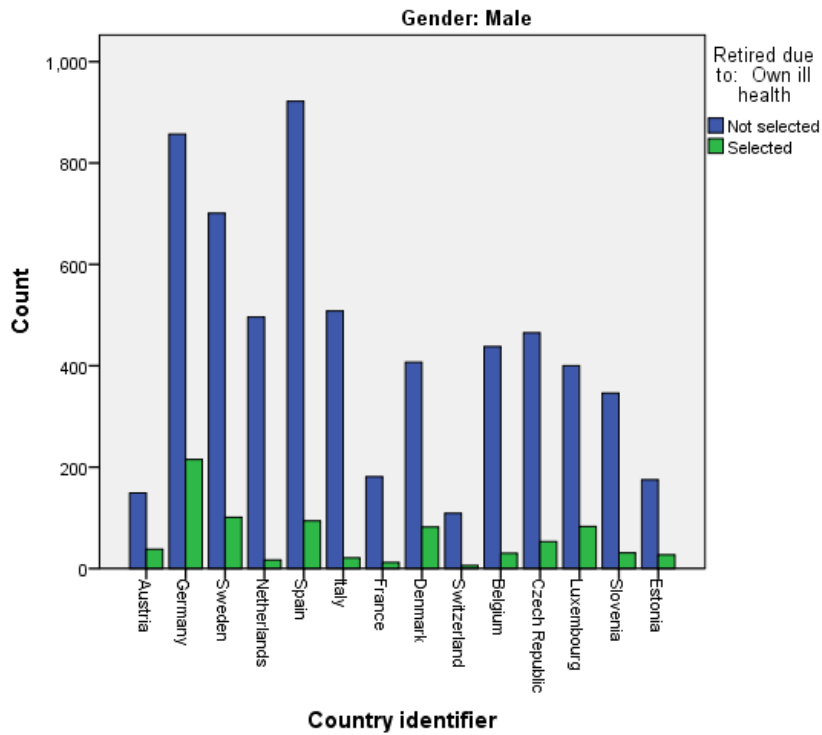
Διάγραμμα 3.4.10 συχνοτήτων για τη μεταβλητή **Retired due to: Made redundant (Wave 5)** ανά φύλο και χώρα

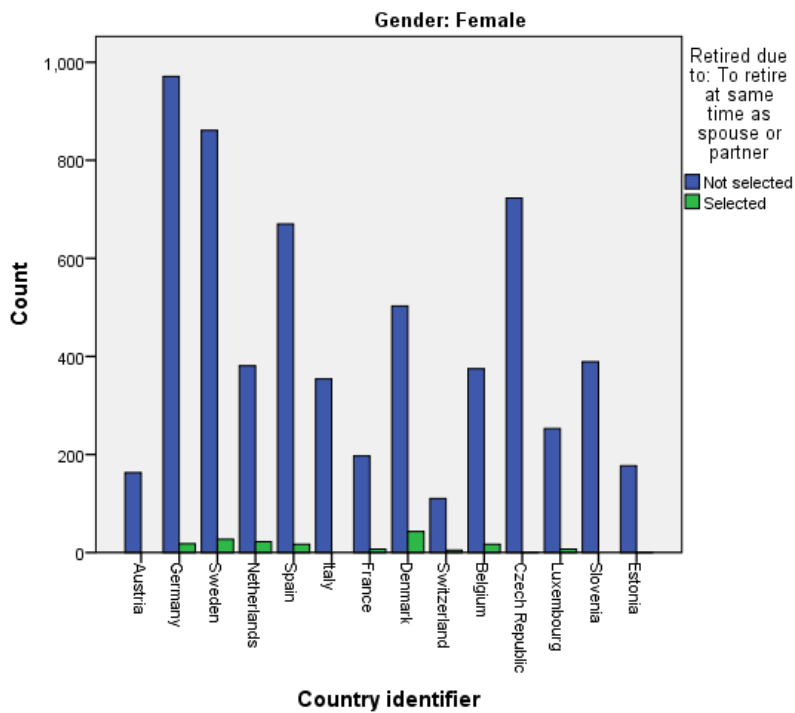
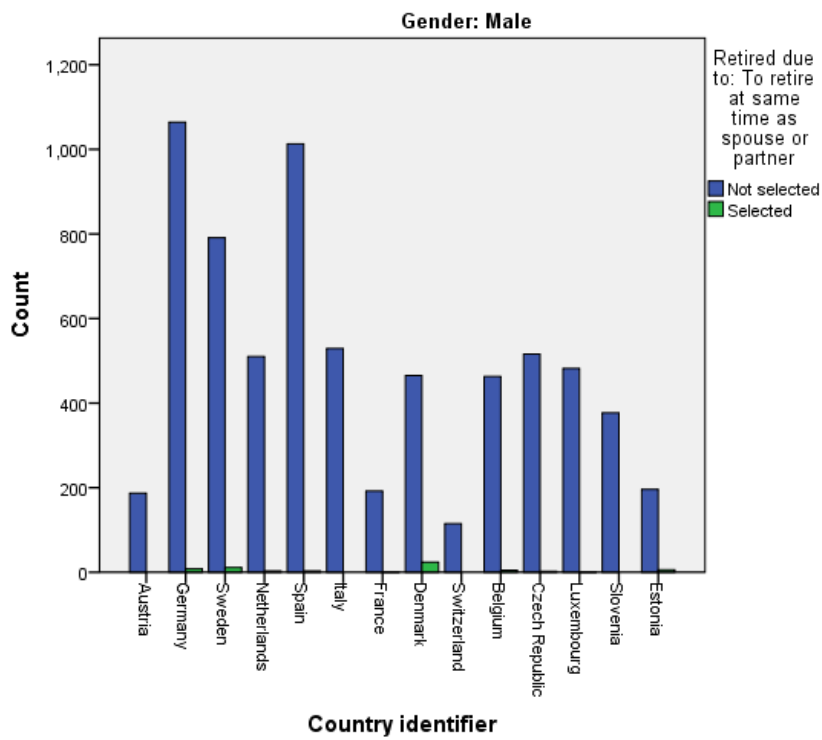
Ένας ακόμη λόγος πρόωρης συνταξιοδότησης είναι το ενδεχόμενο κάποιο άτομο να παρουσιάσει κάποια ασθένεια. Γενικότερα τα ποσοστά πρόωρης συνταξιοδότησης λόγω κάποιας ασθένειας του εργαζομένου είναι αρκετά υψηλά σε χώρες κυρίως της Κεντρικής και της Βορείου Ευρώπης. Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τον ανδρικό πληθυσμό πρώτη είναι η Αυστρία με ποσοστό της τάξεως του 20,3%, με την Γερμανία να ακολουθεί πολύ κοντά με ποσοστό 20,1%. Ποσοστό κοντά στο 17% σημειώνει και η Δανία όπως και το Λουξεμβούργο. Όσον αφορά το γυναικείο φύλο, το Λουξεμβούργο είναι πρώτο με διαφορά σημειώνοντας ποσοστό ύψους 24,2%, για να ακολουθήσει η Εσθονία με 19,7%. Ακολουθούν Δανία, Σουηδία και Γερμανία με ποσοστά κοντά στο 17,5%. Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι Μεσογειακές χώρες σημειώνουν αρκετά χαμηλότερα ποσοστά σε σχέση με τα Βορειότερα κράτη ως προς την πρόωρη συνταξιοδότηση λόγω νοσηρότητας.

Διάγραμμα 3.4.11 συχνότητων για τη μεταβλητή Retired due to: Own ill Health (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

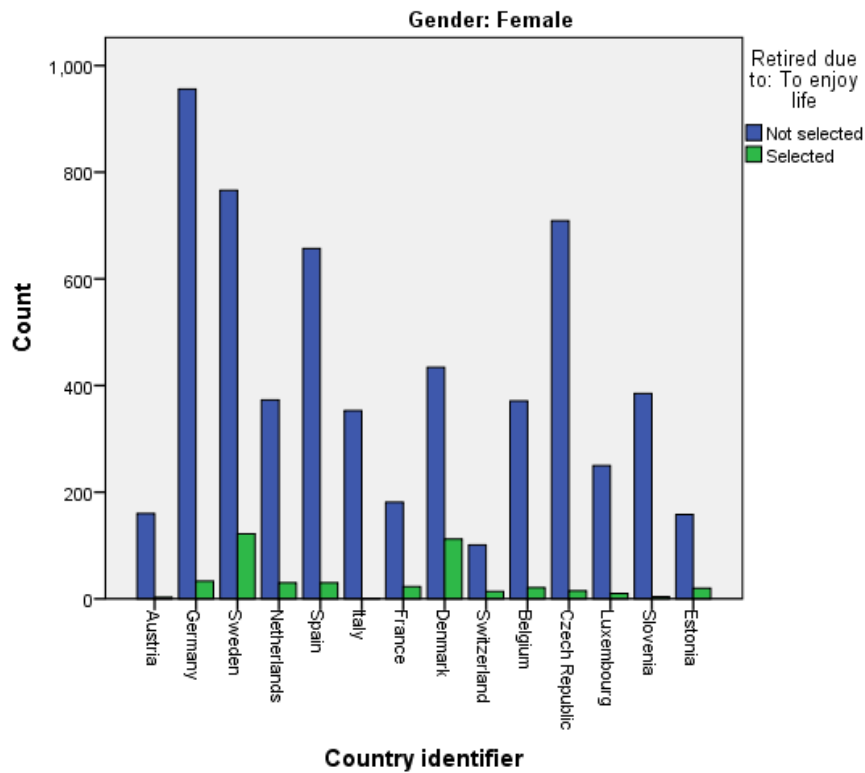
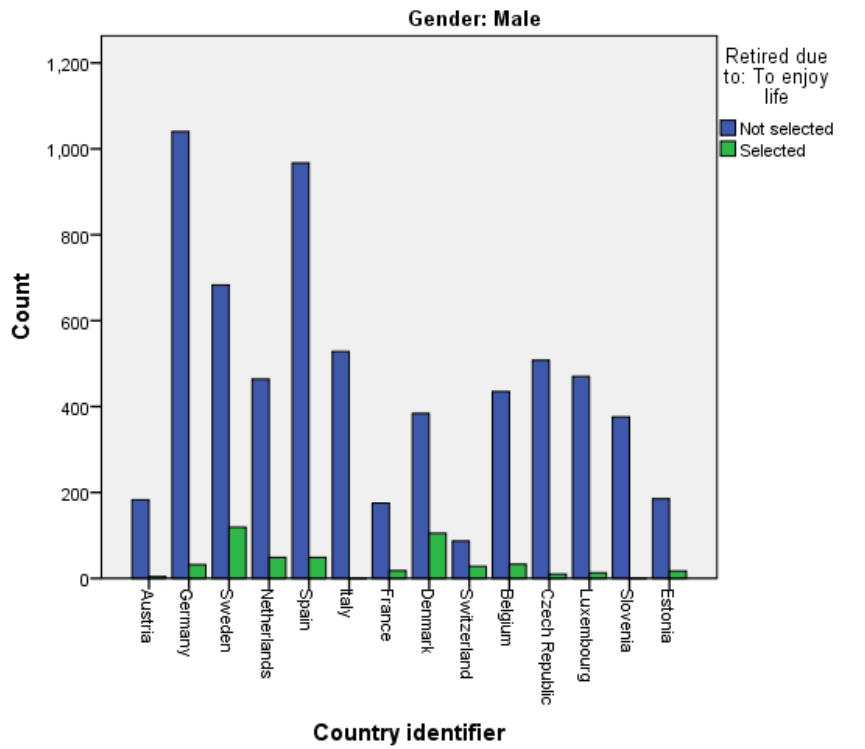
Είναι γεγονός πως κάποιο άτομο μπορεί να οδηγηθεί στην πρόωρη συνταξιοδότηση όταν ο σύζυγος ή ο σύντροφος του συνταξιοδοτηθεί. Όσον αφορά τους άνδρες, με εξαίρεση την Δανία (4,9%) και την Εσθονία (3%), τα σχετικά ποσοστά είναι μηδαμινά. Όσον αφορά τις γυναίκες και εδώ η Δανία είναι πρώτη (7,9%), ωστόσο ακολουθούν και άλλες χώρες με ποσοστά που κυμαίνονται από 2,5% έως 5%. Είναι λογικό οι γυναίκες να παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα σε αυτήν την αιτία πρόωρης συνταξιοδότησης καθώς συνήθως οι άνδρες είναι μεγαλύτεροι σε ηλικία σε μία σχέση και ως εκ τούτου η συνταξιοδότηση του ανδρός επηρεάζει προς αυτή την κατεύθυνση και τον γυναικείο πληθυσμό.

Διάγραμμα 3.4.12 συχνότητων για τη μεταβλητή Retired due to: To retire at same time as spouse or partner (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Αρκετά άτομα βγαίνουν σε πρόωρη συνταξιοδότηση χωρίς να υπάρχει κάποιος σοβαρός λόγος αλλά αποφασίζουν πως ήρθε η ώρα να χαρούν περισσότερο την ζωή τους. Σε αυτή την αιτία πρόωρης συνταξιοδότησης παρατηρούμε πάλι υψηλά ποσοστά κυρίως στις Βόρειες χώρες της Ευρώπης. Για παράδειγμα όσον αφορά τον ανδρικό πληθυσμό η Ελβετία είναι πρώτη με ποσοστό της τάξεως του 24,3%. Σχεδόν ένας στους τέσσερις άνδρες Ελβετούς οδηγούνται σε πρόωρη συνταξιοδότηση για να χαρούν την ζωή. Ακολουθούν η Δανία με 21,5% και η Σουηδία με 14,8%. Στον γυναικείο πληθυσμό στο σκηνικό παραμένει παρόμοιο με πρώτη χώρα την Δανία (20,5%), δεύτερη τη Σουηδία (13,7%) και τρίτη την Ελβετία(12,2%). Παρατηρούμε γενικά ότι οι εργαζόμενοι οδηγούνται σε πρόωρη συνταξιοδότηση προκειμένου να χαρούν την ζωή κυρίως σε χώρες οι οποίες οικονομικά είναι πολύ ισχυρές.

Διάγραμμα 3.4.13 συχνότητων για τη μεταβλητή Retired due to: To enjoy life (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

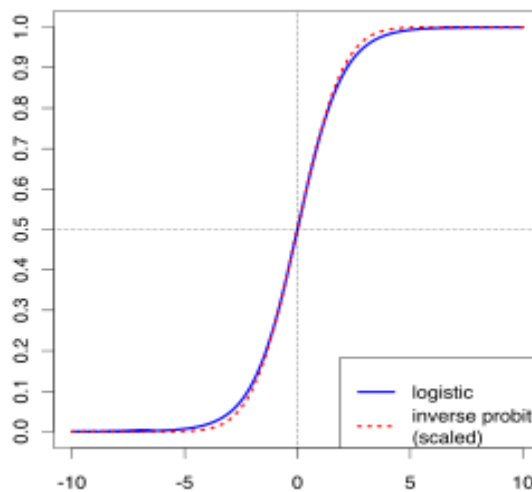
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Λογιστική παλινδρόμηση

4.1 Μεθοδολογία ανάλυσης

Μετά το πέρας της περιγραφικής ανάλυσης των στοιχείων θα διερευνηθούν οι συσχετίσεις των υπό εξέταση μεταβλητών με τη χρήση λογιστικής παλινδρόμησης.

Η λογιστική παλινδρόμηση (Binary Logistic Regression) είναι μια γενίκευση της απλής γραμμικής παλινδρόμησης για την περίπτωση όπου η εξαρτημένη μεταβλητή (Y) είναι κατηγορική και δίτιμη (δηλαδή παίρνει την τιμή 0 όταν απουσιάζει το υπό διερεύνηση χαρακτηριστικό ή την τιμή 1 όταν αυτό υπάρχει). Με άλλα λόγια η λογιστική παλινδρόμηση είναι χρήσιμη σε καταστάσεις στις οποίες το επιθυμητό είναι η πρόβλεψη ύπαρξης ή μη ενός χαρακτηριστικού ή συμβάντος.

Λογιστική Παλινδρόμηση²⁵

²⁵ www.el.wikipedia.org

Απλό λογιστικό μοντέλο

Το μοντέλο που χρησιμοποιούμε όταν η Y_i είναι δίτιμη ορίζεται ως εξής: $Y_i = E(Y_i) + \varepsilon_i$ όπου Y_i : ανεξάρτητη τ.μ. Bernoulli και $E(Y_i) = \pi(x)$

$$\text{όπου } \pi(x) = \frac{e^{(\beta_0 + \beta_1 x)}}{e^{(\beta_0 + \beta_1 x)} + 1} = \frac{1}{e^{-(\beta_0 + \beta_1 x)} + 1}$$

Έστω τώρα k επεξηγηματικές μεταβλητές x_1, x_2, \dots, x_k για μία δίτιμη απόκριση

Πολλαπλό λογιστικό μοντέλο (log odds)

$$\logit[P(Y=1)] = a + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k$$

Το δεξί μέρος της εξίσωσης δημιουργείται από έναν γραμμικό συνδυασμό των ανεξάρτητων μεταβλητών που συμμετέχουν στο μοντέλο της παλινδρόμησης.

Η παράμετρος β_i αναφέρεται στην επίδραση του x_i στο log odds όταν $Y = 1$ και όταν τα υπόλοιπα x παραμένουν σταθερά. Έτσι, για παράδειγμα ο όρος e^{β_i} είναι η πολλαπλασιαστική επίδραση στα odds, όταν το x_i αυξηθεί κατά μία μονάδα, για δεδομένα επίπεδα των υπολοίπων x . Βέβαια, αυτό που μας ενδιαφέρει δεν είναι οι τιμές των παραμέτρων αυτές καθαυτές, αλλά η μεταβολή του logit όταν μεταβαίνουμε από τη μία κατηγορία της x_i στην άλλη. Οι συντελεστές των ανεξάρτητων μεταβλητών στην εξίσωση της παλινδρόμησης εκτιμώνται βάση της μεθόδου Μέγιστης Πιθανοφάνειας.

Μέσω του μοντέλου της λογιστικής παλινδρόμησης (Binary Logistic Regression) έχουμε την δυνατότητα να εκτιμήσουμε την επίδραση κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής στη διαμόρφωση των τιμών της εξαρτημένης μεταβλητής.

Η λογιστική παλινδρόμηση χρησιμοποιείται κυρίως γιατί:

1. Εξασφαλίζει την ορθή πρόβλεψη των μελών καθεμιάς από τις δύο κατηγορίες, λαμβάνοντας υπόψη τη δράση πολλών ανεξάρτητων

μεταβλητών. Ουσιαστικά η λογιστική παλινδρόμηση υπολογίζει την πιθανότητα επιτυχίας μιας ενέργειας p προς την πιθανότητα αποτυχίας q ή, με μετατροπή, το πηλίκο (λόγο) της ευνοϊκής πιθανότητας (επιτυχημένης έκβασης): $p/q = p/(1 - p)$.

2. Παρέχει σημαντική πληροφόρηση της σχέσης και της ισχύος που αναπτύσσεται μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών, η οποία διαπιστώνεται από το μέγεθος των τιμών των συντελεστών της παλινδρόμησης.²⁶

4.1.1 Ερμηνεία της ανάλυσης στο SPSS:

Κάνοντας χρήση του SPSS για να ελέγξουμε την σημαντικότητα του μοντέλου θα εξετάσουμε τον δείκτη (-2LogLikelihood) που είναι μείον δύο φορές ο λογάριθμος της πιθανοφάνειας, λαμβάνοντας υπόψιν το γεγονός ότι όσο η τιμή του δείκτη τείνει στο μηδέν τόσο καλύτερο θα είναι το μοντέλο. Επιπλέον έχουμε την δυνατότητα να παρατηρήσουμε τους δείκτες “Cox & Snell R Square” και “Nagelkerke R Square” (εναλλακτικούς δείκτες του R^2 της γραμμικής παλινδρόμησης), όπου η αύξηση της τιμής αυτών των δεικτών είναι ένδειξη πως η κάθε μεταβλητή που εισάγεται προσθέτει πληροφορία στην εξίσωση. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι μεταξύ των δύο αυτών δεικτών, αντιπροσωπευτικότερος είναι ο “Nagelkerke R Square” καθώς μπορεί να πάρει μέχρι και την τιμή 1. Επιπλέον μέσω του Hosmer-Lemeshow test υπάρχει η δυνατότητα υπολογισμού ακόμη ενός δείκτη ο οποίος υπολογίζει την συνολική προσαρμογή του μοντέλου. Καλή προσαρμογή του μοντέλου στα δεδομένα έχουμε όταν η σημαντικότητα του τεστ αυτού είναι (Sig) > 0,05 έτσι ώστε να μην απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση περί καλή προσαρμογής του μοντέλου στα δεδομένα. Το ποσοστό των περιπτώσεων της εξαρτημένης μεταβλητής που προβλέπονται σωστά βάσει του μοντέλου εμφανίζεται στον πίνακα “Classification Table”. Τέλος ο συντελεστής $\text{Exp}(B)$, είναι ο λόγος πιθανοτήτων της ανεξάρτητης προς την εξαρτημένη μεταβλητή. Ο συντελεστής αυτός είναι ίσος με 1 για την κατηγορία αναφοράς μιας ποιοτικής μεταβλητής. Όταν $\text{Exp}(B) > 1$ έχουμε ως αποτέλεσμα την αύξηση της εξαρτημένης ενώ όταν

²⁶ Πετρίδης Δημήτριος, 2015(Ανάλυση πολυμεταβλητών τεχνικών)

$\text{Exp}(B) < 1$ έχουμε ως αποτέλεσμα την μείωση της εξαρτημένης. Η σημαντικότητα των ανεξάρτητων μεταβλητών φαίνεται στην στήλη Sig. Όταν $\text{Sig} < 0,05$ η ανεξάρτητη μεταβλητή είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο 5%.

4.2 Διερεύνηση συσχετίσεων μέσω λογιστικής παλινδρόμησης

Στα παρακάτω μοντέλα θα χρησιμοποιήσουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή την κύρια μεταβλητή ενδιαφέροντος, Retired due to: Was offered an early retirement option [ep064d4], και θα διερευνήσουμε τους παράγοντες που επιδρούν σε αυτήν.

4.2.1 Model 1: επίδραση δημογραφικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών

Στο μοντέλο 1 θα διερευνήσουμε την επίδραση δημογραφικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών στην μεταβλητή Retired due to: Was offered an early retirement option. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές είναι οι κάτωθι:

- Φύλο (gender) με κατηγορίας αναφοράς το γυναικείο φύλο (female)
- Employee or self-employed in last job [ep051] με κατηγορία αναφοράς self employed
- Household able to make ends meet (fdistress) με κατηγορία αναφοράς easily.
- Έτη εκπαίδευσης (yedu)

Οι μεταβλητές που αναφέρονται στο οικογενειακό εισόδημα και τον οικογενειακό πλούτο δεν συμπεριλήφθηκαν στην ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης επειδή, αν και στατιστικά σημαντικές στο 1^ο μοντέλο, οι συντελεστές παλινδρόμησης είναι ίσοι με μηδέν ($\text{Exp}(b)=1$), λόγω του μεγάλου εύρους τιμών που παρουσιάζουν.

Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 4.1 - Categorical Variables Coding) φαίνεται αναλυτικά η κωδικοποίηση των ποιοτικών ανεξάρτητων μεταβλητών του μοντέλου 1 και οι κατηγορίες αναφοράς.

Πίνακας 4.1

Categorical Variables Codings					
		Frequency	Parameter coding		
			(1)	(2)	(3)
Household able to make ends meet	With great difficulty	573	1.000	.000	.000
	With some difficulty	2317	.000	1.000	.000
	Fairly easily	3290	.000	.000	1.000
	Easily	4433	.000	.000	.000
Employee or a self employed in last job	Private sector employee	5910	1.000	.000	
	Public sector employee	3361	.000	1.000	
	Self-employed	1342	.000	.000	
Gender	Male	5672	1.000		
	Female	4941	.000		

Σύμφωνα με το classification table παρατηρούμε ότι υπάρχει συνολικά σωστή πρόβλεψη σε ποσοστό 87,6% των περιπτώσεων (overall percentage ίσο με 87,6). Για την περίπτωση 1 της εξαρτημένης (τα άτομα που έχουν επιλέξει πρόωρη συνταξιοδότηση), το ποσοστό σωστής εκτίμησης είναι 0% το οποίο δεν είναι ικανοποιητικό. Συνολικά όμως το μοντέλο φαίνεται να προβλέπει αρκετά ικανοποιητικά την εξαρτημένη μεταβλητή.

Πίνακας 4.2

Classification Table ^a				
	Observed	Predicted		
		Retired due to: Was offered an early retirement option		Percentage
		Not selected	Selected	Correct
Step 1	Retired due to: Was offered an early retirement option	Not selected	11608	100.0
		Selected	1648	.0
	Overall Percentage			87.6

a. The cut value is .500

Πίνακας 4.3

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	7970.398 ^a	.031	.057

a. Estimation terminated at iteration number 6 because parameter estimates changed by less than .001.

Παρατηρούμε ότι ο δείκτης Nagelkerke R Square ισούται με 0,057 και δείχνει ότι το 5,7 % της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής επεξηγείται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου μας.

Πίνακας 4.4

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	10.813	8	.213

Αναλύοντας τον πίνακα Hosmer and Lemeshow Test του μοντέλου μας, παρατηρούμε ότι η προσαρμογή του μοντέλου στα δεδομένα μας είναι πολύ καλή καθώς $\text{sig}=0.213 > 0,05$.

Πίνακας 4.5

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a						
gender(1) = άνδρες	.371	.060	38.204	1	.000	1.450
ep051_ = αυτοαπασχολούμενοι			93.452	2	.000	
ep051_(1) = ιδιωτικός τομέας	1.350	.141	91.646	1	.000	3.857
ep051_(2) = δημόσιος τομέας	1.338	.145	84.734	1	.000	3.811
Yedu = έτη εκπαίδευσης	.025	.007	11.205	1	.001	1.025
Fdistress = ανταπεξέρχεσαι στο νοικοκυριό εύκολα			108.768	3	.000	
fdistress(1) = σχεδόν εύκολα	-1.087	.181	36.132	1	.000	.337
fdistress(2) = με κάποια δυσκολία	-.730	.085	73.252	1	.000	.482
fdistress(3) = με μεγάλη δυσκολία	-.421	.068	38.359	1	.000	.656
Constant	-3.297	.166	393.750	1	.000	.037

a. Variable(s) entered on step 1: gender, ep051_, yedu, fdistress.

Στον παραπάνω πίνακα (Variables in Equation) παρατηρούμε ότι όλα τα sig είναι μικρότερα του 0,05 επομένως οι εκτιμήσεις είναι στατιστικά σημαντικές. Επιπρόσθετα μας ενδιαφέρει η στήλη Exp(B) η οποία όταν είναι μεγαλύτερη του 1 σημαίνει ότι αυξάνεται η πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης, ενώ όταν είναι μικρότερη του 1 σημαίνει ότι μειώνεται η πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης.

Πιο αναλυτικά για την ανεξάρτητη μεταβλητή gender(1) παρατηρούμε ότι το Exp(B) ισούται με 1,45. Δεδομένου ότι η κατηγορία αναφοράς είναι οι γυναίκες, αντιλαμβανόμαστε ότι οι άνδρες έχουν υψηλότερη πιθανότητα να βγουν σε πρόωρη συνταξιοδότηση κατά 45% έναντι των γυναικών.

Όσον αφορά την ανεξάρτητη μεταβλητή Employee or self employed in last job [ep051], το Exp(B) του ep051_(1) δηλαδή το private ισούται με 3,857 ενώ το Exp(B) του ep051_(2) δηλαδή το public ισοδυναμεί με 3,811. Από αυτό αντιλαμβανόμαστε ότι όσοι εργάζονται σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ή στο δημόσιο έχουν 3,8 φορές μεγαλύτερες πιθανότητες από τους αυτοαπασχολούμενους να πάρουν πρόωρη σύνταξη.

Για την μεταβλητή αναφορικά με τα έτη εκπαίδευσης παρατηρούμε ότι το Expr(b) ανέρχεται σε 1,025, δηλαδή κάθε επιπλέον έτος εκπαίδευσης αυξάνει την πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης κατά 2,5%. Αναφορικά με την μεταβλητή Household able to make ends meet (fdistress) (με κατηγορία αναφοράς easily), παρατηρούμε ότι όλες οι κατηγορίες που τα βγάζουν πέρα πιο δύσκολα έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες να πάρουν πρόωρα σύνταξη. Για παράδειγμα όσοι αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία στον να φέρουν εις πέρας τις απαιτήσεις του νοικοκυριού έχουν (1-0,482) περίπου 52% χαμηλότερες πιθανότητες να πάρουν πρόωρη σύνταξη σε σχέση με κάποιον που ανταπεξέρχεται στις αντίστοιχες απαιτήσεις του νοικοκυριού με ευκολία.

4.2.2 Model 2: επίδραση δημογραφικών, κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών και χώρας διαμονής

Όπως και για την ανάλυση της λογιστικής παλινδρόμησης για το μοντέλο 1, έτσι και για το μοντέλο 2 θα χρησιμοποιήσουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή την μεταβλητή Retired due to: Was offered an early retirement option [ep064d4], ενώ οι ανεξάρτητες μεταβλητές μας τώρα θα είναι οι κάτωθι:

- Φύλο (gender) με κατηγορίας αναφοράς το γυναικείο φύλο (female).
- Employee or self employed in last job [ep051] με κατηγορία αναφοράς self employed.
- Household able to make ends meet (fdistress) με κατηγορία αναφοράς easily.
- Έτη εκπαίδευσης (yedu).
- Χώρα μόνιμης διαμονής (country) με κατηγορία αναφοράς την Εσθονία.

Πίνακας 4.6

Classification Table ^a					
	Observed	Predicted			
		Retired due to: Was offered an early retirement option		Percentage Correct	
		Not selected	Selected		
Step 1	Retired due to: Was offered an early retirement option	Not selected	11607	1	100.0
		Selected	1648	0	.0
	Overall Percentage				87.6

a. The cut value is .500

Σύμφωνα με το classification table παρατηρούμε ότι και στο δεύτερο μοντέλο μας υπάρχει σωστή πρόβλεψη σε ποσοστό 87,6% των περιπτώσεων (overall percentage ίσο με 87,6). Πάλι όμως για την περίπτωση 1 της εξαρτημένης (τα άτομα που έχουν επιλέξει πρόωρη συνταξιοδότηση), το ποσοστό σωστής εκτίμησης είναι 0% το οποίο δεν είναι ικανοποιητικό. Συνολικά όμως το μοντέλο φαίνεται να προβλέπει αρκετά ικανοποιητικά την εξαρτημένη μεταβλητή.

Πίνακας 4.7

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	7377.713 ^a	.084	.154

a. Estimation terminated at iteration number 7 because parameter estimates changed by less than .001.

Αναφορικά με το δείκτη Nagelkerke R Square παρατηρούμε ότι αυτός ισούται με 0,154 και δείχνει ότι το 15,4 % της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής επεξηγείται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου μας. Συνεπώς η προσθήκη στο μοντέλο της μεταβλητής 'χώρα' φαίνεται ότι αυξάνει αρκετά την επεξηγηματική δύναμη του μοντέλου.

Πίνακας 4.8

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	10.617	8	.224

Αναλύοντας τον πίνακα Hosmer and Lemeshow Test του 2ου μοντέλου μας, παρατηρούμε ότι η προσαρμογή του μοντέλου στα δεδομένα μας είναι πολύ καλή καθώς $\text{sig}=0.224 > 0,05$.

Πίνακας 4.9

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a						
gender(1) = άνδρες	.464	.063	55.036	1	.000	1.590
ep051_ =αυτοαπασχολούμενοι			94.763	2	.000	
ep051_(1) = ιδιωτικός τομέας	1.375	.144	90.951	1	.000	3.956
ep051_(2) = δημόσιος τομέας	1.407	.150	88.361	1	.000	4.083
Yedu = έτη εκπαίδευσης	.011	.008	1.791	1	.181	1.011
Fdistress = ανταπεξέρχεται στο νοικοκυριό εύκολα			24.186	3	.000	
fdistress(1) =σχεδόν εύκολα	-.634	.188	11.359	1	.001	.531
fdistress(2) = με κάποια δυσκολία	-.368	.091	16.227	1	.000	.692
fdistress(3) = με μεγάλη δυσκολία	-.152	.072	4.403	1	.036	.859
Country = Εσθονία			500.341	13	.000	
country(1) = Αυστρία	-.570	.746	.583	1	.445	.566
country(2) = Γερμανία	1.201	.464	6.688	1	.010	3.324
country(3) = Σουηδία	1.258	.466	7.284	1	.007	3.519
country(4) = Ολλανδία	2.295	.468	24.050	1	.000	9.923
country(5) = Ισπανία	.481	.472	1.039	1	.308	1.618
country(6) = Ιταλία	-1.078	.551	3.832	1	.050	.340
country(7) = Γαλλία	.999	.554	3.245	1	.072	2.715
country(8) = Δανία	2.106	.467	20.305	1	.000	8.216
country(9) = Ελβετία	.508	.698	.530	1	.466	1.663
country(10) = Βέλγιο	1.325	.474	7.804	1	.005	3.764
country(11) = Τσεχία	.179	.481	.139	1	.709	1.196
country(12) = Λουξεμβούργο	.033	.488	.005	1	.946	1.033
country(13) = Σλοβενία	1.191	.475	6.294	1	.012	3.290
Constant	-4.527	.494	84.039	1	.000	.011

a. Variable(s) entered on step 1: gender, ep051_, yedu, fdistress, country.

Στον παραπάνω πίνακα (Variables in Equation) παρατηρούμε ότι για τις περισσότερες μεταβλητές τα sig είναι μικρότερα του 0,05 επομένως οι εκτιμήσεις είναι στατιστικά σημαντικές. Σε αντίθεση ωστόσο με το μοντέλο 1 έχουμε διαφοροποίηση στην μεταβλητή yedu, καθώς παρατηρούμε ότι δεν είναι πλέον στατιστικά σημαντική (sig=0,181 > 0,05). Όσον αφορά την στήλη Exp(B), όταν αυτή είναι μεγαλύτερη του 1 σημαίνει ότι αυξάνεται η πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης, ενώ όταν είναι μικρότερη του 1 σημαίνει ότι μειώνεται η πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης. Γενικά παρατηρούμε ότι η προσθήκη της νέας μεταβλητής country στο μοντέλο δεν διαφοροποιεί σημαντικά τις εκτιμήσεις όσον αφορά τις δημογραφικές και κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές του προηγούμενου μοντέλου πέρα της μεταβλητής 'έτη εκπαίδευσης'.

Πιο αναλυτικά για την ανεξάρτητη μεταβλητή gender(1) παρατηρούμε ότι το Exp(B) ισούται με 1,59. Δεδομένου ότι η κατηγορία αναφοράς είναι οι γυναίκες, αντιλαμβανόμαστε ότι οι άνδρες έχουν υψηλότερη πιθανότητα να βγουν σε πρόωρη συνταξιοδότηση κατά 59% έναντι των γυναικών.

Όσον αφορά την ανεξάρτητη μεταβλητή Employee or self employed in last job [ep051], το Exp(B) του ep051_(1) δηλαδή το private ισούται με 3,956 ενώ το Exp(B) του ep051_(2) δηλαδή το public ισοδυναμεί με 4,083. Από αυτό αντιλαμβανόμαστε ότι όσοι εργάζονται σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ή στο δημόσιο έχουν περίπου 4 φορές μεγαλύτερες πιθανότητες από τους αυτοαπασχολούμενους να πάρουν πρόωρη σύνταξη.

Αναφορικά με την μεταβλητή Household able to make ends meet (fdistress) (με κατηγορία αναφοράς easily), παρατηρούμε ότι όλες οι κατηγορίες που τα βγάζουν πέρα πιο δύσκολα έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες να πάρουν πρόωρα σύνταξη. Για παράδειγμα όσοι αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία στον να φέρουν εις πέρας τις απαιτήσεις του νοικοκυριού έχουν (1-0,531) περίπου 47% χαμηλότερες πιθανότητες να πάρουν πρόωρη σύνταξη σε σχέση με κάποιον που έχει αρκετή ευκολία στο να ανταπεξέλθει στις αντίστοιχες απαιτήσεις του νοικοκυριού.

Αναφορικά με τις χώρες, δεδομένου ότι ως χώρα αναφοράς έχει ορισθεί η Εσθονία, παρατηρούμε ότι με εξαίρεση την Αυστρία (μικρότερη πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης 1 - ,566 = περίπου 44 %) και την Ιταλία (μικρότερη

πιθανότητα συνταξιοδότησης 1 - ,340 = 66%) σε όλες τις άλλες χώρες του δείγματος μας η πιθανότητα να πάρει κάποιο άτομο πρόωρη σύνταξη σε σχέση με έναν μόνιμο κάτοικο της Εσθονίας είναι σημαντικά μεγαλύτερη. Ειδικότερα, στην Ολλανδία είναι σχεδόν δεκαπλάσια, στην Δανία είναι οκταπλάσια ενώ στο Βέλγιο είναι τετραπλάσια.

4.2.3 Model 3: επίδραση επιπέδων υγείας

Όπως και για την ανάλυση της λογιστικής παλινδρόμησης για το μοντέλο 1 και το μοντέλο 2, έτσι και για το 3^ο μοντέλο θα χρησιμοποιήσουμε ως εξαρτημένη μεταβλητή την μεταβλητή Retired due to: Was offered an early retirement option [ep064d4], ενώ οι ανεξάρτητες μεταβλητές μας θα είναι οι ίδιες που χρησιμοποιήθηκαν στο 2^ο μοντέλου με την προσθήκη όμως και κάποιων μεταβλητών υγείας:

- Φύλο (gender) με κατηγορίας αναφοράς το γυναικείο φύλο (female).
- Employee or self employed in last job [ep051] με κατηγορία αναφοράς self employed.
- Household able to make ends meet (fdistress) με κατηγορία αναφοράς easily.
- Έτη εκπαίδευσης (yedu).
- Χώρα μόνιμης διαμονής (country) με κατηγορία αναφοράς την Εσθονία.
- Sphus2 (αυτοαναφερόμενη υγεία) με κατηγορία αναφοράς λιγότερο από πολύ καλή υγεία (less than very good health).
- Gali (περιορισμός σε δραστηριότητες) με κατηγορία αναφοράς περιορισμένες δραστηριότητες (limited).

Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν χρησιμοποιήθηκαν οι μεταβλητές eurodcat (κατάθλιψη) και chronic (δείχνει εάν ένα άτομο πάσχει από χρόνιες παθήσεις) καθώς δεν εμφανίζονται στατιστικά σημαντικές.

Πίνακας 4.10

Classification Table ^a					
	Observed	Predicted			
		Retired due to: Was offered an early retirement option		Percentage Correct	
		Not selected	Selected		
Step 1	Retired due to: Was offered an early retirement option	Not selected	11601	1	100.0
		Selected	1646	0	.0
	Overall Percentage				87.6

a. The cut value is .500

Όπως και στα 2 προηγούμενα μοντέλα μας έτσι και στο 3^ο μοντέλο παρατηρούμε ότι σύμφωνα με το classification table υπάρχει σωστή πρόβλεψη σε ποσοστό 87,6% των περιπτώσεων (overall percentage ίσο με 87,6).

Πίνακας 4.11

Model Summary			
Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	7335.887 ^a	.087	.160

a. Estimation terminated at iteration number 7 because parameter estimates changed by less than .001.

Αναφορικά με το δείκτη Nagelkerke R Square παρατηρούμε ότι αυτός ισούται με 0,160 και δείχνει ότι το 16 % της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής επεξηγείται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου μας. Γίνεται αντιληπτό ότι ο συγκεκριμένος δείκτης είναι σχεδόν ίδιος με αυτόν του μοντέλου 2.

Πίνακας 4.12

Hosmer and Lemeshow Test			
Step	Chi-square	df	Sig.
1	11.430	8	.178

Αναλύοντας τον πίνακα Hosmer and Lemeshow Test του 3ου μοντέλου μας, παρατηρούμε ότι η προσαρμογή του μοντέλου στα δεδομένα μας είναι πολύ καλή καθώς sig=0.178 > 0,05.

Πίνακας 4.13

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a						
gender(1) = άνδρες	.461	.063	54.012	1	.000	1.586
ep051_ = αυτοαπασχολούμενοι			94.362	2	.000	
ep051_(1) = ιδιωτικός τομέας	1.373	.144	90.465	1	.000	3.947
ep051_(2) = δημόσιος τομέας	1.406	.150	88.080	1	.000	4.081
Yedu =έτη εκπαίδευσης	.005	.008	.368	1	.544	1.005
Fdistress = ανταπεξέρχεται στο νοικοκυριό εύκολα			16.780	3	.001	
fdistress(1) = σχεδόν εύκολα	-.542	.189	8.224	1	.004	.582
fdistress(2) = με κάποια δυσκολία	-.307	.092	11.082	1	.001	.735
fdistress(3) = με μεγάλη δυσκολία	-.126	.073	3.023	1	.082	.881
Country = Εσθονία			482.533	13	.000	
country(1) Αυστρία	-.715	.747	.916	1	.339	.489
country(2) = Γερμανία	1.174	.465	6.382	1	.012	3.234
country(3) = Σουηδία	1.143	.467	5.986	1	.014	3.135
country(4) = Ολλανδία	2.226	.468	22.585	1	.000	9.259
country(5) = Ισπανία	.376	.473	.633	1	.426	1.456
country(6) = Ιταλία	-1.184	.551	4.617	1	.032	.306
country(7) = Γαλλία	.976	.555	3.096	1	.078	2.654
country(8) = Δανία	1.967	.468	17.640	1	.000	7.152
country(9) = Ελβετία	.354	.699	.256	1	.613	1.424
country(10) = Βέλγιο	1.238	.475	6.798	1	.009	3.450
country(11) = Τσεχία	.116	.481	.058	1	.810	1.123
country(12) = Λουξεμβούργο	-.045	.489	.009	1	.926	.956
country(13) = Σλοβενία	1.114	.475	5.500	1	.019	3.047
sphus2(1) = πολύ καλή/άριστη υγεία	.217	.074	8.536	1	.003	1.243
gali(1) = χωρίς περιορισμούς δραστηριοτήτων	.244	.067	13.074	1	.000	1.276
Constant	-4.595	.495	86.303	1	.000	.010

a. Variable(s) entered on step 1: gender, ep051_, yedu, fdistress, country, sphus2, gali.

Στον παραπάνω πίνακα (Variables in Equation) παρατηρούμε ότι για τις περισσότερες μεταβλητές τα sig είναι μικρότερα του 0,05 επομένως οι εκτιμήσεις είναι στατιστικά σημαντικές. Παρατηρούμε ωστόσο ότι όπως και στο μοντέλο 2, έτσι και στο 3^ο μοντέλο έχουμε διαφοροποίηση στην μεταβλητή yedu, καθώς παρατηρούμε ότι δεν είναι στατιστικά σημαντική (sig=0,544 > 0,05). Όσον αφορά την στήλη Exp(B), όταν αυτή είναι μεγαλύτερη του 1 σημαίνει ότι αυξάνεται η πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης, ενώ όταν είναι μικρότερη του 1 σημαίνει ότι μειώνεται η πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης. Γενικά η προσθήκη των μεταβλητών υγείας δεν διαφοροποιεί ιδιαίτερα τις συσχετίσεις των δημογραφικών και των κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών καθώς και της χώρας διαμονής με την εξαρτημένη.

Πιο αναλυτικά, για την ανεξάρτητη μεταβλητή gender(1) παρατηρούμε ότι το Exp(B) ισούται με 1,586. Δεδομένου ότι η κατηγορία αναφοράς είναι οι γυναίκες, αντιλαμβανόμαστε ότι οι άνδρες έχουν υψηλότερη πιθανότητα να βγουν σε πρόωρη συνταξιοδότηση σχεδόν κατά 59% έναντι των γυναικών. Όσον αφορά την ανεξάρτητη μεταβλητή Employee or self employed in last job [ep051], το Exp(B) του ep051_(1) δηλαδή το private ισούται με 3,947 ενώ το Exp(B) του ep051_(2) δηλαδή το public ισοδυναμεί με 4,081, αποτελέσματα σχεδόν ολόγρια με αυτά του μοντέλου 2. Από αυτό αντιλαμβανόμαστε ότι όσοι εργάζονται σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ή στο δημόσιο έχουν περίπου 4 φορές μεγαλύτερες πιθανότητες από τους αυτοαπασχολούμενους να πάρουν πρόωρη σύνταξη. Για την μεταβλητή αναφορικά με τα έτη εκπαίδευσης παρατηρούμε ότι το Exp(b) ανέρχεται σε 1,005, δηλαδή κάθε επιπλέον έτος εκπαίδευσης αυξάνει την πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης κατά 5%, ποσοστό μικρότερο συγκριτικά με τα προηγούμενα μοντέλα. Αναφορικά με την μεταβλητή Household able to make ends meet (fdistress) (με κατηγορία αναφοράς easily), παρατηρούμε ότι όλες οι κατηγορίες που τα βγάζουν πέρα πιο δύσκολα έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες να πάρουν πρόωρα σύνταξη. Για παράδειγμα όσοι αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία στον να φέρουν εις πέρας τις απαιτήσεις του νοικοκυριού έχουν (1-0,582) περίπου 42% χαμηλότερες πιθανότητες να πάρουν πρόωρη σύνταξη σε σχέση με κάποιον που έχει αρκετή ευκολία στο να ανταπεξέλθει στις αντίστοιχες απαιτήσεις του

νοικοκυριού. Γενικότερα παρατηρούμε ελάχιστες διαφορές ανάμεσα στα 3 μοντέλα, καθώς τα αποτελέσματα είναι παρόμοια εκτός της μεταβλητής yedu.

Αναφορικά με τις χώρες, δεδομένου ότι ως χώρα αναφοράς έχει ορισθεί η Εσθονία, παρατηρούμε ότι, με εξαίρεση την Αυστρία (μικρότερη πιθανότητα συνταξιοδότησης $1 - ,489 =$ περίπου 51 %), την Ιταλία (μικρότερη πιθανότητα συνταξιοδότησης $1 - ,306 =$ περίπου 69%) και το Λουξεμβούργο ($1 - ,956 =$ 4,4%), σε όλες τις άλλες χώρες του δείγματος μας η πιθανότητα να πάρει κάποιο άτομο πρόωρη σύνταξη σε σχέση με έναν μόνιμο κάτοικο της Εσθονίας είναι μεγαλύτερη (ειδικότερα στην Ολλανδία όπου η σχετική πιθανότητα είναι εννεαπλάσια αλλά και στην Δανία όπου είναι 7,2 φορές μεγαλύτερη).

Αναφορικά με τις μεταβλητές υγείας που προσθέσαμε σε αυτό το μοντέλο, παρατηρούμε ότι είναι τα sig είναι μικρότερα του 0,05 επομένως οι εκτιμήσεις είναι στατιστικά σημαντικές. Όσον αφορά την ανεξάρτητη μεταβλητή Sphus2, το $\text{Exp}(B)$ του Sphus2(1) ισούται με 1.243. Αυτό σημαίνει τα άτομα με καλή αυτό-αναφερόμενη υγεία (self-perceived health) έχουν 24,3% υψηλότερες πιθανότητες να οδηγηθούν στην πρόωρη συνταξιοδότηση σε σχέση με αυτούς που έχουν less than very good self-perceived health. Αναφορικά τώρα με την μεταβλητή Gali, τα άτομα που δεν έχουν κάποιο περιορισμό σε δραστηριότητες έχουν 27,6 % μεγαλύτερη πιθανότητα να πάρουν αυτού του τύπου τη σύνταξη σε σχέση με αυτούς που δηλώνουν περιορισμό. Αυτό πιθανότατα εξηγείται καθώς τα άτομα με προβλήματα υγείας βγαίνουν με σύνταξη λόγω κακής υγείας - retired due to own ill health).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Σύνοψη κύριων συμπερασμάτων της εργασίας

Εν κατακλείδι, η περιγραφική ανάλυση υποδεικνύει ότι η μέση ηλικία συνταξιοδότησης είναι υψηλότερη σε χώρες της Βορείου Ευρώπης και χαμηλότερη στη Σλοβενία. Γενικά οι γυναίκες παρουσιάζουν λίγο μικρότερη ηλικία συνταξιοδότησης.

Σε σχέση με τους λόγους πρόωρης συνταξιοδότησης παρουσιάζεται σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των χωρών. Τα μεγαλύτερα ποσοστά ατόμων βγαίνουν αφού εξασφαλίσουν το δικαίωμα στη δημόσια σύνταξη. Τα σχετικά ποσοστά είναι υψηλά στις περισσότερες χώρες με εξαίρεση τη Δανία και τη Εσθονία. Εν αντιθέση, τα ποσοστά των ατόμων τα οποία οδηγούνται σε πρόωρη συνταξιοδότηση επειδή εξασφάλισαν το δικαίωμα στην ιδιωτική σύνταξη είναι σχεδόν μηδενικά σε όλες τις χώρες με εξαίρεση το κράτος της Γαλλίας και της Σουηδίας. Ένας ακόμη λόγος πρόωρης συνταξιοδότησης ο οποίος διαδόθηκε ευρέως κυρίως εν μέσω κρίσης, είναι η απόφαση να βγει κάποιο άτομο σε πρόωρη συνταξιοδότηση. Τα μεγαλύτερα ποσοστά παρατηρούνται σε χώρες όπως η Γερμανία, η Σουηδία, το Βέλγιο, την Ολλανδία καθώς και την Δανία. Αξίζει να σημειωθεί ότι εν αντιθέσει με τα κράτη της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης, στην Ιταλία και στην Αυστρία το ποσοστό αυτό εμφανίζεται πάρα πολύ μικρό. Το γεγονός να επιλέξει κάποιο άτομο το οποίο απολύθηκε, πρόωρη συνταξιοδότηση από το να αναζητήσει νέα επαγγελματική στέγη εμφανίζει υψηλό ποσοστό στην Δανία και την Εσθονία. Όσον αφορά το ποσοστό ατόμων τα οποία συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα λόγω ασθένειας, εμφανίζεται υψηλό στη Γερμανία, τη Δανία, την Εσθονία, τη Σουηδία και το Λουξεμβούργο. Επιπλέον, η Εσθονία και η Δανία είναι οι μόνες χώρες που σημειώνουν (έστω και χαμηλά) ποσοστά πρόωρης συνταξιοδότησης που οφείλονται στην συνταξιοδότηση του συζύγου/συντρόφου του συνταξιοδοτηθέντος. Τέλος, στην Ελβετία, τη Δανία και τη Σουηδία σημειώνεται υψηλό ποσοστό ατόμων τα οποία επέλεξαν να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα προκειμένου να απολαύσουν τη ζωή.

Τα κύρια συμπεράσματα που εξάγονται από την ανάλυση που βασίζεται στα τρία μοντέλα λογιστικής παλινδρόμησης που διερευνούν συσχετίσεις για τα άτομα που αποφάσισαν να βγουν σε πρόωρη συνταξιοδότηση επειδή τους προσφέρθηκε η δυνατότητα μπορεί να συνοψισθούν ως εξής:

- Οι άνδρες εμφανίζουν σημαντικά υψηλότερες πιθανότητες πρόωρης συνταξιοδότησης σε σχέση με τις γυναίκες.
- Οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν πολύ μικρότερη πιθανότητα να πάρουν πρόωρη σύνταξη σε σχέση με άτομα που απασχολούνται σε θέση εξαρτημένης εργασίας στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα.
- Η μεγαλύτερη οικονομική ευμάρεια είναι συνδεδεμένη με υψηλότερες πιθανότητες πρόωρης συνταξιοδότησης.
- Υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στα επίπεδα πρόωρης συνταξιοδότησης μεταξύ των χωρών της Ευρώπης. Βάσει της περιγραφικής ανάλυσης, η Αυστρία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Εσθονία είναι οι χώρες με τα μικρότερα ποσοστά πρόωρης συνταξιοδότησης. Επιπλέον, στη λογιστική παλινδρόμηση η μεταβλητή αυτή επεξηγεί ένα σημαντικό τμήμα της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής
- Καλύτερη υγεία είναι συνδεδεμένη με υψηλότερη πιθανότητα πρόωρης συνταξιοδότησης στη λογιστική παλινδρόμηση.

Παράρτημα

Πίνακας Π1: συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to became eligible for public pension (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Country identifier * Retired due to: Became eligible for public pension * Gender Crosstabulation						
Gender				Retired due to: Became eligible for public pension		Total
				Not selected	Selected	
Male	Country identifier	Austria	Count	43	144	187
			% within Country identifier	23.0%	77.0%	100.0%
	Germany	Count	448	624	1072	
		% within Country identifier	41.8%	58.2%	100.0%	
	Sweden	Count	360	442	802	
		% within Country identifier	44.9%	55.1%	100.0%	
	Netherlands	Count	305	208	513	
		% within Country identifier	59.5%	40.5%	100.0%	
	Spain	Count	233	783	1016	
		% within Country identifier	22.9%	77.1%	100.0%	
	Italy	Count	130	399	529	
		% within Country identifier	24.6%	75.4%	100.0%	
	France	Count	79	114	193	
		% within Country identifier	40.9%	59.1%	100.0%	
	Denmark	Count	379	110	489	
		% within Country identifier	77.5%	22.5%	100.0%	
	Switzerland	Count	48	67	115	
		% within Country identifier	41.7%	58.3%	100.0%	
	Belgium	Count	149	319	468	
		% within Country identifier	31.8%	68.2%	100.0%	
Czech Republic	Count	106	412	518		
	% within Country identifier	20.5%	79.5%	100.0%		
Luxembourg	Count	138	345	483		
	% within Country identifier	28.6%	71.4%	100.0%		
Slovenia	Count	68	309	377		

			% within Country identifier	18.0%	82.0%	100.0%
		Estonia	Count	99	103	202
			% within Country identifier	49.0%	51.0%	100.0%
	Total		Count	2585	4379	6964
			% within Country identifier	37.1%	62.9%	100.0%
Female	Country identifier	Austria	Count	23	140	163
			% within Country identifier	14.1%	85.9%	100.0%
		Germany	Count	320	669	989
			% within Country identifier	32.4%	67.6%	100.0%
		Sweden	Count	400	488	888
			% within Country identifier	45.0%	55.0%	100.0%
		Netherlands	Count	148	255	403
			% within Country identifier	36.7%	63.3%	100.0%
		Spain	Count	176	511	687
			% within Country identifier	25.6%	74.4%	100.0%
		Italy	Count	87	267	354
			% within Country identifier	24.6%	75.4%	100.0%
		France	Count	82	122	204
			% within Country identifier	40.2%	59.8%	100.0%
		Denmark	Count	424	122	546
			% within Country identifier	77.7%	22.3%	100.0%
		Switzerland	Count	36	79	115
			% within Country identifier	31.3%	68.7%	100.0%
		Belgium	Count	126	266	392
			% within Country identifier	32.1%	67.9%	100.0%
		Czech Republic	Count	179	545	724
			% within Country identifier	24.7%	75.3%	100.0%
		Luxembourg	Count	109	151	260
			% within Country identifier	41.9%	58.1%	100.0%
		Slovenia	Count	93	296	389
			% within Country identifier	23.9%	76.1%	100.0%
		Estonia	Count	103	75	178
			% within Country identifier	57.9%	42.1%	100.0%
	Total		Count	2306	3986	6292
			% within Country identifier	36.6%	63.4%	100.0%
Total	Country identifier	Austria	Count	66	284	350
			% within Country identifier	18.9%	81.1%	100.0%
		Germany	Count	768	1293	2061
			% within Country identifier	37.3%	62.7%	100.0%

Sweden	Count	760	930	1690
	% within Country identifier	45.0%	55.0%	100.0%
Netherlands	Count	453	463	916
	% within Country identifier	49.5%	50.5%	100.0%
Spain	Count	409	1294	1703
	% within Country identifier	24.0%	76.0%	100.0%
Italy	Count	217	666	883
	% within Country identifier	24.6%	75.4%	100.0%
France	Count	161	236	397
	% within Country identifier	40.6%	59.4%	100.0%
Denmark	Count	803	232	1035
	% within Country identifier	77.6%	22.4%	100.0%
Switzerland	Count	84	146	230
	% within Country identifier	36.5%	63.5%	100.0%
Belgium	Count	275	585	860
	% within Country identifier	32.0%	68.0%	100.0%
Czech Republic	Count	285	957	1242
	% within Country identifier	22.9%	77.1%	100.0%
Luxembourg	Count	247	496	743
	% within Country identifier	33.2%	66.8%	100.0%
Slovenia	Count	161	605	766
	% within Country identifier	21.0%	79.0%	100.0%
Estonia	Count	202	178	380
	% within Country identifier	53.2%	46.8%	100.0%
Total	Count	4891	8365	13256
	% within Country identifier	36.9%	63.1%	100.0%

**Πίνακας Π2 συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: Made redundant
(Wave 5) ανά φύλο και χώρα**

Country identifier * Retired due to: Made redundant (for example pre-retirement) * Gender Crosstabulation						
Gender				Retired due to: Made redundant (for example pre-retirement)		Total
				Not selected	Selected	
Male	Country identifier	Austria	Count	183	4	187
			% within Country identifier	97.9%	2.1%	100.0%
		Germany	Count	1008	64	1072
			% within Country identifier	94.0%	6.0%	100.0%
		Sweden	Count	767	35	802
			% within Country identifier	95.6%	4.4%	100.0%
		Netherlands	Count	490	23	513
			% within Country identifier	95.5%	4.5%	100.0%
		Spain	Count	971	45	1016
			% within Country identifier	95.6%	4.4%	100.0%
		Italy	Count	524	5	529
			% within Country identifier	99.1%	0.9%	100.0%
		France	Count	190	3	193
			% within Country identifier	98.4%	1.6%	100.0%
		Denmark	Count	410	79	489
			% within Country identifier	83.8%	16.2%	100.0%
		Switzerland	Count	112	3	115
			% within Country identifier	97.4%	2.6%	100.0%
		Belgium	Count	427	41	468
			% within Country identifier	91.2%	8.8%	100.0%
	Czech Republic	Count	490	28	518	
		% within Country identifier	94.6%	5.4%	100.0%	
	Luxembourg	Count	461	22	483	
		% within Country identifier	95.4%	4.6%	100.0%	
	Slovenia	Count	375	2	377	
		% within Country identifier	99.5%	0.5%	100.0%	
	Estonia	Count	172	30	202	
		% within Country identifier	85.1%	14.9%	100.0%	

Total			Count	6580	384	6964
			% within Country identifier	94.5%	5.5%	100.0%
Female	Country identifier	Austria	Count	162	1	163
			% within Country identifier	99.4%	0.6%	100.0%
		Germany	Count	967	22	989
			% within Country identifier	97.8%	2.2%	100.0%
		Sweden	Count	865	23	888
			% within Country identifier	97.4%	2.6%	100.0%
		Netherlands	Count	386	17	403
			% within Country identifier	95.8%	4.2%	100.0%
		Spain	Count	657	30	687
			% within Country identifier	95.6%	4.4%	100.0%
		Italy	Count	348	6	354
			% within Country identifier	98.3%	1.7%	100.0%
		France	Count	204	0	204
			% within Country identifier	100.0%	0.0%	100.0%
		Denmark	Count	478	68	546
			% within Country identifier	87.5%	12.5%	100.0%
		Switzerland	Count	112	3	115
			% within Country identifier	97.4%	2.6%	100.0%
		Belgium	Count	381	11	392
			% within Country identifier	97.2%	2.8%	100.0%
Czech Republic	Count	670	54	724		
	% within Country identifier	92.5%	7.5%	100.0%		
Luxembourg	Count	256	4	260		
	% within Country identifier	98.5%	1.5%	100.0%		
Slovenia	Count	385	4	389		
	% within Country identifier	99.0%	1.0%	100.0%		
Estonia	Count	148	30	178		
	% within Country identifier	83.1%	16.9%	100.0%		
Total			Count	6019	273	6292
			% within Country identifier	95.7%	4.3%	100.0%
Total	Country identifier	Austria	Count	345	5	350
			% within Country identifier	98.6%	1.4%	100.0%
		Germany	Count	1975	86	2061
			% within Country identifier	95.8%	4.2%	100.0%
		Sweden	Count	1632	58	1690
			% within Country identifier	96.6%	3.4%	100.0%

Netherlands	Count	876	40	916
	% within Country identifier	95.6%	4.4%	100.0%
Spain	Count	1628	75	1703
	% within Country identifier	95.6%	4.4%	100.0%
Italy	Count	872	11	883
	% within Country identifier	98.8%	1.2%	100.0%
France	Count	394	3	397
	% within Country identifier	99.2%	0.8%	100.0%
Denmark	Count	888	147	1035
	% within Country identifier	85.8%	14.2%	100.0%
Switzerland	Count	224	6	230
	% within Country identifier	97.4%	2.6%	100.0%
Belgium	Count	808	52	860
	% within Country identifier	94.0%	6.0%	100.0%
Czech Republic	Count	1160	82	1242
	% within Country identifier	93.4%	6.6%	100.0%
Luxembourg	Count	717	26	743
	% within Country identifier	96.5%	3.5%	100.0%
Slovenia	Count	760	6	766
	% within Country identifier	99.2%	0.8%	100.0%
Estonia	Count	320	60	380
	% within Country identifier	84.2%	15.8%	100.0%
Total	Count	12599	657	13256
	% within Country identifier	95.0%	5.0%	100.0%

Πίνακας Π3 συχνοτήτων για τη μεταβλητή Retired due to: To enjoy life (Wave 5) ανά φύλο και χώρα

Country identifier * Retired due to: To enjoy life Crosstabulation						
Gender				Retired due to: To enjoy life		Total
				Not selected	Selected	
Male	Country identifier	Austria	Count	183	4	187
			% within Country identifier	97.9%	2.1%	100.0%
		Germany	Count	1040	32	1072
			% within Country identifier	97.0%	3.0%	100.0%
		Sweden	Count	683	119	802
			% within Country identifier	85.2%	14.8%	100.0%
		Netherlands	Count	464	49	513
			% within Country identifier	90.4%	9.6%	100.0%
		Spain	Count	967	49	1016
			% within Country identifier	95.2%	4.8%	100.0%
		Italy	Count	528	1	529
			% within Country identifier	99.8%	0.2%	100.0%
		France	Count	175	18	193
			% within Country identifier	90.7%	9.3%	100.0%
		Denmark	Count	384	105	489
			% within Country identifier	78.5%	21.5%	100.0%
		Switzerland	Count	87	28	115
			% within Country identifier	75.7%	24.3%	100.0%
		Belgium	Count	435	33	468
			% within Country identifier	92.9%	7.1%	100.0%
		Czech Republic	Count	508	10	518
			% within Country identifier	98.1%	1.9%	100.0%
		Luxembourg	Count	470	13	483
			% within Country identifier	97.3%	2.7%	100.0%
		Slovenia	Count	376	1	377
			% within Country identifier	99.7%	0.3%	100.0%
		Estonia	Count	185	17	202
			% within Country identifier	91.6%	8.4%	100.0%
Total			Count	6485	479	6964

		% within Country identifier	93.1%	6.9%	100.0%	
Female	Country identifier	Austria	Count	160	3	163
			% within Country identifier	98.2%	1.8%	100.0%
		Germany	Count	956	33	989
			% within Country identifier	96.7%	3.3%	100.0%
		Sweden	Count	766	122	888
			% within Country identifier	86.3%	13.7%	100.0%
		Netherlands	Count	373	30	403
			% within Country identifier	92.6%	7.4%	100.0%
		Spain	Count	657	30	687
			% within Country identifier	95.6%	4.4%	100.0%
		Italy	Count	353	1	354
			% within Country identifier	99.7%	0.3%	100.0%
		France	Count	181	23	204
			% within Country identifier	88.7%	11.3%	100.0%
		Denmark	Count	434	112	546
			% within Country identifier	79.5%	20.5%	100.0%
		Switzerland	Count	101	14	115
			% within Country identifier	87.8%	12.2%	100.0%
		Belgium	Count	371	21	392
			% within Country identifier	94.6%	5.4%	100.0%
		Czech Republic	Count	709	15	724
			% within Country identifier	97.9%	2.1%	100.0%
		Luxembourg	Count	250	10	260
			% within Country identifier	96.2%	3.8%	100.0%
		Slovenia	Count	385	4	389
			% within Country identifier	99.0%	1.0%	100.0%
		Estonia	Count	158	20	178
			% within Country identifier	88.8%	11.2%	100.0%
	Total		Count	5854	438	6292
			% within Country identifier	93.0%	7.0%	100.0%

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΗ

- 1) Alavinia, S. M., & Burdorf, A. (2008). Unemployment and retirement and ill-health: a cross-sectional analysis across European countries. *International archives of occupational and environmental health*, 82(1), pp 39-45.
- 2) Buxton JW., Singleton N., Melzer D. (2005). *The mental health of early retirees (National interview survey in Britain)*. Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology.
- 3) Eurostat Statistics Explained. Available online: Eurostat (2016). *Early Retirement*. Online ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Labour_force_survey_statistics_transition_from_work_to_retirement#Early_retirement
- 4) Li Ranzi R., d'Errico A., Costa G. 2012. Association between chronic morbidity and early retirement in Italy. *International Archives of Occupational and Environmental Health (April 2013), Volume 86 (3), pp 295–303*.
- 5) Lund, T., Iversen, L., & Poulsen, K. B. (2001). Work environment factors, health, lifestyle and marital status as predictors of job change and early retirement in physically heavy occupations. *American journal of industrial medicine*, 40(2), 161-169.
- 6) SHARE. (2016). Release guide 5.0.0 (accessed May 2016)
- 7) Wikipedia. 2016. Retirement. Online <https://en.wikipedia.org/wiki/Retirement>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- 1) Βερροπούλου Γ, Καλογήρου Σ. Σημειώσεις “Στατιστικές Μέθοδοι στις Κοινωνικές Επιστήμες”. 2014
- 2) Γιαννίτσης Τ, (2007). *Το ασφαλιστικό (ως ορφανό πολιτικής) και μία διέξοδος. Εκδόσεις Πόλις.*
- 3) Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (2017). *Η χρήση δεικτών για τη μέτρηση της νοσηρότητας και της ποιότητας ζωής στην πολιτική υγείας. Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης.* Online http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/13/4/383.pdf
- 4) Ζαφειρόπουλος Κ. *Στατιστική ανάλυση με χρήση Η/Υ, Βοηθητικές σημειώσεις για SPSS, (2014).*
- 5) Λυμπεράκη Α., Τήνιος Πλ. και Φιλαλήθης Τ. (επιμ.), (2009), *Ζωή 50+, Υγεία, Σύνταξη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.* Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- 6) Μπάγκαβος Χρ. *Δημογραφικές Μεταβολές, Αγορά εργασίας και Συντάξεις Στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση,* Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης. Gutenberg (2003).
- 7) Πετρίδης Δ. (2015). *Ανάλυση πολυμεταβλητών τεχνικών. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.* Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/2126>.
- 8) Σπάρος Λ., *Αρχεία ελληνικής ιατρικής, (2001), 18(3):303-311,* online: <http://www.mednet.gr/archives/2001-3/pdf/303.pdf> (18/11/2016).
- 9) Στασινού Ν. *Ο χάρτης του ασφαλιστικού σε Ελλάδα και Ευρώπη, (2016),* online: <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1056865/o-xartis-tou-asfalistikou-se-ellada-kai-europei> (23/11/2016).
- 10) Τήνιος Π, (2003). *Ανάπτυξη με αλληλεγγύη (Ένα πλαίσιο για τις συντάξεις του νέου αιώνα.)* Εκδόσεις Παπαζήση
- 11) SHARE, Περιγραφή της έρευνας, (2017), online: www.share-project.gr